

**ФОНД ПЕРВОГО ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН –
ЛИДЕРА НАЦИИ**

СОВЕТ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

**Весенняя сессия молодых учёных социологов и социальных работников
Казахстана**

**«КУЛЬТУРНЫЙ КАПИТАЛ И СТАТУСНЫЙ СИМВОЛИЗМ
В ПОСТСОВЕТСКОМ ОБЩЕСТВЕ»**

УДК 008 (082)
ББК 71.0
В 38

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

АБДИРАЙЫМОВА Г.С. – член Совета молодежной политики при Фонде Первого Президента Республики Казахстан - Лидера Нации, доктор социологических наук, профессор кафедры социологии и социальной работы КазНУ им. аль-Фараби

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР:

АМИТОВ С.А. – кандидат социологических наук, доцент кафедры социологии и социальной работы КазНУ им. аль-Фараби

АЛТЫНБЕКОВ А.Б. – докторант PhD кафедры социологии и социальной работы КазНУ им. аль-Фараби

В 38	Весенняя сессия молодых ученых социологов и социальных работников Казахстана «Культурный капитал и статусный символизм в постсоветском обществе»: Сб. статей. (г. Алматы, 3-4 мая 2016 г.). – Алматы, 2016. <u>131</u> с. Каз., рус. ISBN 987-601-294-239-2
-------------	---

В настоящий сборник вошли материалы Весенней сессии молодых ученых социологов и социальных работников «Наука и инновации молодых ученых: образовательные стратегии» (г. Алматы, 3-4 мая 2016 года).

Материалы предназначены для молодых ученых, исследователей, преподавателей, студентов и аспирантов, интересующихся проблемами развития современного общества.

УРК 008 (082)
ББК 71.0

ISBN 987-601-294-239-2

© «Фонд Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации», 2016
© ИД «Жібек жолы», 2016

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ЖАС КЕЗЕҢІНЕ СӘЙКЕС АУЫТҚЫМАЛЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТАРЫНЫҢ СИПАТЫ

Қазіргі кезде елдегі әлеуметтік қайшылықтардың асқынуы көбінесе жасөспірімдердің арасында тәртіп бұзушылық, тіпті заң бұзушылық жағдай көптеп орын алуда, оны күнделікті БАҚ естіп, көріп жүрміз. Дәрекілік күйдегі бейресми жастар құрамдары саны өсуде, олардың өзгермелі теріс пиғылдары сана-сезімдері қаталдыққа, озбырлыққа, өтірікшілдікке, жеке басын ойлау сияқты қасиеттермен сипатталады.

Мектеп пен отбасы жағдайларында кейбір жасөспірімдердің талап-тілектерімен келіспеу, ой-пікірлерімен санаспау, жеке-дара ерекшеліктері мен бейім қабілеттерін ескермеулеріне бұлар тарапынан қарсылық туғызса, оларға ұсынылған идеялар мен мұраттардың күйреуі, табиғи түрде шиеленіске апаратынын ескере бермейміз.

Біріншіден, рухани жағынан кейбір жасөспірімдердің азуы және соның нәтижесінде өзімшілдік қатынасқа мойын бұрып, оларды енжарлыққа, өзіне және басқаға немқұрайлықпен қарауға, арақ-шарап, темекі, наша тарту және уытты сұйық заттарды иіскеу, қылмыстық істер жасауға дағдылана бастайды.

Екіншіден, жасөспірімге тән қасиет - өзіндік тәуелсіздік, дербестік, басқаға бағынышты болмау. Сол себептен, өзінің күш-қуатын, жеке басының мән-мағынасын түсінуге ұмтылыс жасайды. Оны ұғынуға мүмкүндіктерді мектептегі оқу – тәрбие мен еңбек процесіне қатыстарынан байқалады. Себебі, қиын балалар типтік ерекшеліктеріне байланысты тіршілік қиыншылықтарына кезігіп, оны жеңіп шығуға ішкі жай-күйі жол таба алмай әлеуметтік-педагогикалық тұрғыдан қорғалмайды. Содан қиын балалар ешкімге керегім жоқ деген сезімге беріліп кінәні үлкендерге теліп айналасымен жанжалдасуға, ұрыс-төбелеске бейімделеді. Қажеттіліктің орнын толықтырудың жолы - бос уақытын мақсатсыз пайдалану, мектеп тәртібін ұстамау, заң нормаларын бұзу, қылмыстық істер жасауға бару.

Сондықтан да мұндай балаларға қол ұшын беріп, ішкі жан дүниесін түсіну, ынта-ықыласына, жалпы жеке ерекшеліктеріне орай өмірде өз орнын табуға көмектесу керек.

Белгілі психологтар (Б.Г.Ананьев, А.Г.Асмолов, А.А.Бодолев, В.В.Давыдов, А.Н.Леонтьев, М.М.Мұқанов, Ж.Н.Намазбаева т.б) зерттеулерінде жасөспірімдердің әлеуметтік және жеке даралық білімдері мен өмір тәжірибелерінде адамзат қоғамының жетістіктерін, рухани байлықтарын игеріп, мінез-құлқына, дүниетанымына қалыптастырып, күнделікті жүріс-тұрыстарын басқарып отыруға өз биліктері мен бостандықтарының алатын орнын айқындалған.

Л.К.Керімовтың еңбегінде қиын оқушыны жеке-дара қайта тәрбиелеу тұжырымдамасын және ондағы педагогтың іс - әрекеттің белгілі жүйесін жасап көрсеткен [1].

Ш.Е.Жаманбалаеваның еңбектерінде девиантты мінез-құлықтың әлеуметтік аспектілері зерттеліп көрсетілген [2].

Ал, Д.Қазымбетова өз еңбектерінде қоғамда неге қиын, девиантты мінез-құлық болады деген сұрақты қарастырған. Сонымен қатар девиантты мінез-құлықтың болу себептерін және мүмкін боларлық шешу жолдарын көрсеткен [3].

Білім берудің жаңа жүйесіне сай жас ұрпақ тәрбиесін жан-жақты жақсартуға бағышталған қызмет айырықша маңызға ие екені белгілі. Жас ұрпақ тәрбиесінде әттеген-айларға кезігіп, кеш өкініп, опық жеп жүрген жайымыз бар. Олай болса баланың шалыс жүрісін ұсақ-түйек санап, «кейін ер жеткенсін өзі-ақ қояды» деп кейбір ата-аналардың жеке жауапкершілігіне жүрдім бардым қарауын бала тәрбиесіне мән бермеушілік, оның ертеңгі күнін ойламаушылық демеске лаж жоқ.

Соңғы кездері осы жастар тәрбиесіндегі кемшіліктердің кең етек алуын тектен-тек оқиға деп қарауға болмайды. Ол өмір шындығы, бұл бәріміздің ортақ кемшілігіміз. Осы кемшіліктеріміздің нәтижесінде жасөспірімдер арасында қиын, девиантты мінез-құлық көптеп кездеседі.

Қиын бала деп әлеуметтік нормадан ауытқуды айтады. Оны қоғамда қабылданған нормаға қарама-қайшы әрекет жүйесі ретінде анықтайды [4]. Қиын баланың сипаты әртүрлі формада көрінгеніне қарамастан, олардың барлығы бір-бірімен тығыз байланысты. Ішімдік ішу, наша қолдану, агрессивті мінез-құлық тағы басқалар бір тұтастықты көрсетеді. Өйткені, жасөспірімдердің кез-келген қоғамға жат әрекеттердің біреуін қолдануы оның басқа заттарды қолдануға деген мүмкүндіктерін жоғарылата түседі.

Қандайда бір іс-әрекеттің бағалануы оны қандайда бір нормамен салыстыру іске асады, сондықтан да мұндай проблемалық іс-әрекетті жиі қиын бала сипатымен бейнелейді. Яғни, қиын баланың әрекетіне психологиялық денсаулық, құқықтық, мәдениеттік немесе жалпы қабылданған нормадан ауытқу әрекетінің жүйесін жатқызамыз.

Жасөспірімдік кезең - ең қиын, әртүрлі бұзақылықтардың пайда болатын және сонымен қатар достық нормаларды игеруіне сәтті кезең болып табылады. Әртүрлі топтағы адамдардың әлеуметтік-экономикалық теңсіздігі, мүмкүншіліктерінің теңсіздігі жасөспірімдер мен жастардың санасына психологиялық әсер етеді.

Әр жас кезеңінің адамның тұлғалық қалыптасуында алатын өзіндік орны бар. Бұл баланың «мені» қайта құрылып, айналасындағыларға сыни көзқарас қалыптасады. Жасөспірімдік кезең ол балалықтың бір жасерекшелік кезеңі болып табылады [5].

Балалардың құқығы туралы конвенциядағы анықтамалармен келіссек бала болып 18-ге толмаған әрбір адам табылады. Жасөспірімдік шақтың қарапайым белгілеріне адамның күрделі биологиялық, психологиялық және социологиялық

даму стадиялары тұрады, негізінде бұл стадиялар әрқашанда және әрқашан толығымен бір-біріне сәйкес келе бермейді.

Зерттеушілердің көбі психикалық кризиске әкеліп соқтыратын ауыр және сонымен қатар жасөспірімнің санасына күрделі күш түсірмейтін, жыныстық жетілуіне және дамудың биологиялық факторына көп көңіл бөледі, мұндай жасөспірімдік шақтың белгілеріне тән мінездемелерге ашуланшақтық, дөрекілік және қырсықтық, долылық, субъективтік уайым әлеміне кіріп кету тағы басқалар жатады. Жыныстық жетілуге байланысты туындайтын жаңа сезімдер, ойлар зерттеушілердің пікірлері бойынша – оның іс-әрекетін және қылықтарын анықтай отырып жасөспірімдердің санасында басымдылық болады.

Сонымен адамның дамуындағы биологиялық басымдылықты жақтаушылар жыныстық жетілуді ескере отырып жасөспірімдік жасты ұл балалар үшін 13-16 жас және қыз балалар үшін олардың жыныстық жетілуіне байланысты 12-15 жас деп анықтайды.

Жасөспірімдік жас – тұлғалық қалыптасудың кризисті кезеңі болып табылады. Ол спецификалық ерекшеліктер қатарымен мінезделеді. Бұл кезең адамның тез өсуімен, жасөспірімнің психофизиологиялық ерекшелігіне әсер ететін жыныстық жетілу процесіндегі ағзаның қалыптасуымен сипатталады. Жаңа психологиялық және тұлғалық сапалардың қалыптасу негізін қарым-қатынастың әртүрлі оқу, өндірістік, шығармашылық, сабақтық тағы басқа кезеңдерінде құрастырады. Бұл жаста ересектіліктің көріністері, өзіндік сананың дамуы және өзіндік бағалау, өзінің тұлғасына, өзінің мүмкүндіктері мен қабілеттеріне деген қызығушылық қалыптасады.

Белгілі психолог Л.С. Выготский жасөспірім жастағы кезеңде (14-18 жас) екі үлкен өзгеріс болады: ағзадағы жыныстық жетілу және өзінің «Менінің» мәдениетті ашылуы, тұлғасының және дүниетанымының қалыптасуы. Жасөспірімнің түсінуімен, бейімделу және белсенділік жүйесі ретінде өмірлік жоспардың туындауы мәдени процесін қорытындылайды [5].

Г.Шпрангер өзінің мәдени – психологиялық концепциясында жасөспірімдік кезеңді мәдени өсу деп анықтайды. Бұл кезеңдегі кризистің болу мазмұны балалық тәуелділіктен босану болып табылады. Г.Шпрангер бойынша жасөспірімдік кезеңдегі басты жаңа білім – «Менінің» ашылуы, рефлексияның пайда болуы, өзінің жеке даралығын сезіну.

Р.Кулен жасөспірімдердің дамуындағы биологиялық көзқарасты талқылайды, ол бұл кезеңді биологиялық және психологиялық кезеңнен гөрі әлеуметтік - этникалық кезең деп қарастырады. Оның көзқарасы бойынша жасөспірімдік шақта үш негізгі әлеуметтік – этникалықтенденция қарастырылады: үлкендердің қадағалауынан босану, жеке даралыққа көшу, өзінің өмір жолын таңдау мәселесіне салмақты түрде қарау, мамандық таңдау, әлеуметтік – этникалық нормалар мен құндылықтарды игеру. Р. Куленнің пікірі бойынша, егер бала өзінің алдына осы көрсетілген мәселелерді қоймаса, онда өмір сүрген жасына қарамастан балалық кезеңде қалып қояды.

Бірдей көзқарастың болмауына қарамастан, бүгінгі күнгі ғалымдар жасөспірімдік шақты 10-11 және 14-15 жас аралығы деп қарастырады. 15-17 жасты әдебиеттерде ерте балалық шақ деп атайды. Бірақ та көптеген зерттеушілер ерте балалық шақты баланың даму кезеңін де жасөспірімдік кезеңге қосады. Оның өзіне де толық толық негіз бар, себебі өзіндік психологиялық мазмұнда бұл кезең - 15 пен 18 жас аралығы жасөспірімдік кезең мен өзіндік жастық шақтың арасындағы «аралық жас» болып табылады.

Жасөспірімдік кезең алғашқы әлеуметтенуде маңызды кезең болып табылады. Жасөспірімдік кезеңнің соңына қарай тұлға мынадай мінездемеде сипатталатын әлеуметтік рөлдер мен функцияларды орындауға дайын болады, олар;

- биологиялық кемелдену бүкіл биологиялық рөлді орындауға қабілеттілік және адам функциясы мен қалыпты жыныстық қатынасқа физиологиялық дайындық;

- психологиялық кемелденудің аяқталуы және адам негізінің қалыптасуы;

- негізінен өзінің дүниетанымының қалыптасуы;

- парасаттылық кемеліен жету;

- қоғамда және әлеуметтік топтарда бар құндылықтар мен нормаларды қабылдау;

- дәрежесіне және рөлдер мен функцияларды игеруіне байланысты шығатын қарым-қатынас шарттары мен әрекетін орындау қабілеті;

- қажетті жағдайда арнайы кәсіби дайындықты қажет етпейтін еңбек рөлі мен функцияларын орындауға дайын болу.

Жасөспірімдік кезең (11-15 жас) негізінен биологиялық жағынан өтпелі болып табылады, яғни бұл кезең жыныстық жетілу сонымен қатар басқа да биологиялық ағза жүйелерінің жетілуі болып табылады. Әлеуметтік жағынан қарастырғанда жасөспірімдік шақ - бұл бірінші әлеуметтендіудің жалғасы. Сәйкесінше олардың әлеуметтік дәрежесі балалардан ерекшеленбейді. Психологиялық жағынан бұл жас өте қайшылықты кезең.

Жасөспірімдік кезеңдегі қайшылықтар себептер қатарымен ерекшеленеді; жыныстық жетілу, жасөспірім өзін үлкен санап, ал үлкендердің оны әлі кішкентай деп қарауынан, жасөспірімдік кезеңде нақты бойының өсуі және физиологиялық өзгерісі бақыланады және осы өзгерістердің негізінде жоғары мазасыздық, депрессия, қозушылық, өзіне деген адекватты емес көзқарас, өзі үшін қорқу пайда болады.

Жасөспірімдік кезең тек психологиялық жағынан ғана емес, сонымен қатар тәрбиелік жағынан да қиын болып табылады. Дәл осы жасөспірімдік кезеңде балалардың көпшілігі «мектепке бейімделе алмауымен» ерекшеленеді, яғни мектептің талаптарына бейімделе алмау. Шарт бойынша «мектепке бейімделе алмау» жасөспірімдерде олардың олардың үлкендермен ашық жанжалға түсуімен, құрдастарымен достық қарым-қатынасын бұзуымен, олардың нашар оқуымен мектептегі тәртіпті бұзуға қатысуымен, оларда ата-аналарымен және иоларды қоршаған үлкен адамдармен жанжалда болуымен көрініс береді.

Балалалық шақтан есею кезеңіне өту кезіндегі дағдарыс жасөспірімдердің қоршаған ортаға деген қатынасын білдіріп, қажеттілік және тілектерінің өзгеруіне, ішкі дүниесінің қайта құрылуына әкеледі. Жасөспірім ағзасы қысқа уақыттың ішінде үлкен өзгерістерге ұшырайды. Жасөспірім айналасындағылардың өзіне деген құрметі мен санасуын талап етеді, ортадан өз орнын алуға тыысады. Өзін кейде біреулердің айтқанымен жүріп жататын, не үлкендердің көрсетуімен өмір сүретін бар болғаны біреулердің көшірмесі ғана деп қабылдайды. Сондықтан да ерекшеленуге, өз мінезін көрсетуге тырысады. Әсіресе мұндай көңіл-күй психологтардың көрсетуінше ер балаларда 11-13 жаста, қыз балаларда 13-15 жаста көптеп кездеседі. Осы кезеңдегі дағдарыстың мәні еліктейтін бейнесін табу. Мұндай кезде бала әртістер мен спорт шеберлерін, кейіпкерлер мен айналасындағы адамдарды өзіне пір тұтады. Жасөспірім кезіндегі дағдарыс барлық балаларда дерлік кездеседі. Кейбір балалар дағдарыстан жеңіл, ал кейбіреулер үлкен қиындықпен өтеді. Дағдарыстың жеңіл түрде өтуіне ата-аналардың балаларға көп көңіл бөлуі, ата-аналық сүйіспеншілік сезімінің толық берілуі біден- бір ықпал етеді. Жасөспірімдер арасында психопатологияның кездесуі ата-аналардың өз балаларының мінез ерекшеліктері туралы дұрыс түсінігі болмағандықтан қате көзқарас қалыптасады, артық талап қояды. Ал, бұдан түсінбеушілік пен пікір қайшылығы туындайды. Сондықтан жасөспірімдердің мінез типтерінің ерекшеліктері мен ауытқушылықтарды анықтау отбасылық терапия мен отбасылық қарым-қатынасты психологиялық түзету жолдары арқылы дұрыс жолға салуға болады. Психологиялық ауытқушылықтардың алдыналу үшін мектептерде жасөспірімдерге, ата-аналарға арналған психологиялық дәрістер оқылуы керек. Атап айтқанда:

- жасөспірім кезеңінің ерекшелігі;
- жасөспірімнің «мен» концепциясының құрылуы;
- жасөспірім кезеңіндегі дағдарыстардың ерекшелігі;
- жасөспірімдердің жыныстық жетілуі;
- еліктеу және оның маңызы т.б.

Аталмыш кезеңдегі бала психологиясындағы өзгерістерге мән беріп психодиагностикалық әдістемелер жүргізіп, дер кезінде кеңес беріп түзету жаттығулары арқылы дер кезінде көмек беру әр психолог, әлеуметтік педагог, әлеуметтік жұмыс мамандарының, ұстаздардың, қала берді ата-ананың және тәрбиешінің міндеті.

Жас ұрпаққа адамгершілік құндылықтарды игерту арқылы сындарлы тәрбие беру – психологиялық, педагогикалық және әлеуметтік қалыптастыру компоненттерін қамтитын белсенді процесс. Ол процесс, жеткіншек ұрпақтың бойына сапалы адамгершілік қадір-қасиеттерді сіңіруге бағытталған, тәрбиелік сі-әрекеттер барысында, олардың бойында қоршаған орта ықпалымен көрініс табатын жағымсыз, яғни қиын балалардың туындауы мен оларды жағымсыз қасиеттерден арылтуды және оның қалыптасу себеп-салдарын анықтап алуды талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Керімов Л.К “Қиын жасөспірімдерді жеке – дара қайта тәрбиелеу теориясы мен практикасы” – Алматы, 2003. – 123б
2. Джаманбалаева Ш.Е Социальные проблемы девиантного поведения. Автореферат. – Алматы, 1996. – С. 3 – 23.
3. Казымбетова Д.К Девиантное поведение молодежи как объект социологического исследования. Дис. на соиск. учен. степ. канд. наук. – Алматы, 1999. С.36
4. Қиынбалалар көбейіп барады неге? Азат. – 2005. 30 наурыз – бб.
5. Выготский Л.С. Собрание сочинений. Т. 4. Детская психология. – М.1984. – С.256.

*Аманов Е.Е.
әлеуметтану 4 курс студенті;
Ғылыми жетекші:
соц.ғ.к., аға оқытушы Сарыбаева И.С.*

ЖАСӨСПІРІМДЕР АРАСЫНДАҒЫ НАШАҚОРЛЫҚ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ КӨРІНІСІ РЕТІНДЕ

Қазіргі таңда бүкіл әлемде жастар саны бойынша тез өсетін әлеуметтік топ ретінде маңызды болуда. Жастар тобының құрылымындағы кіші тобының бірі жасөспірімдер болып табылады. Жасөспірімнің тұлға ретінде қалыптасуы, оны қоғамдық өмірге араласуымен қатар, қоғам дамуында өз орнын табуына мүмкіндік береді. Ал жасөспірімнің жағдайы – маңызды әлеуметтік көрсеткіш.

Қазіргі кезде әлем бойынша жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқы кеңінен таралуда. Қазіргі таңда әлеуметтік девиация динамикасын сипаттайтын бірнеше негативті тенденциялар қалыптасты, олар:

- индивидуалды девиациялардың өсуі;
- ақпаратты-коммуникативті технологиялардың дамуына байланысты әлеуметтік девиацияның жаңа түрлері пайда бола бастады (компьютерлік, ойын-сауықтық және ғаламторлық тәуелділігі, кибер қылмыс және т.б.
- белсенді түрде маргиналды субмәдениеттердің пайда болуы, жастар арасындағы экстремистік топтар, нашақорлар, қылмыстық топтар жәнет.б. Олар біртіндеп халықаралық заңсыз есірткі заттар нарығына айналуда. Сонымен қатар географиялық жағдайына, саяси құрылымына және әлеуметтік-экономикалық әлауқатына қарамастан бүгінгі таңда кез келген мемлекет үшін есірткелік қауіп төніп тұр. Қазақстандық қоғамның әлеуметтік және экономикалық өміріндегі, тәрбиелеу мен білім берудегі әлеуметтік мәселелердің арасында нашақорлық басты орын алып отыр. Жасөспірімдер арасындағы есірткі қолданудың өсуі өз алдына олардың сапалық қабілеттерінің төмендеуіне алып келеді, яғни дене бітімінің, психикалық және әлеуметтік денсаулығының нашарлауы. Ал бұл болса мемлекетіміздің әлеуметтік тұрақтылық және қауіпсіздігі жақындағы болшағына өте қауіпті. Осы

аталған факторлар мен жағдайларға байланысты қазіргі таңда зерттеліп отырған тақырыптың өзектілігін анықтап отыр.

Есірткіні өздігінен пайдаланудың А. Е. Личко бойынша әр түрлі нашақорлықтың деңгейлері бар:

- жеке-дара немесе сирек кездесетін есірткі пайдалану;
- олардың көп рет тұтынылуы, бірақ психологиялық немесе психикалық тәуелділік белгілерінсіз;
- нашақорлықтың I сатысы, психикалық тәуелділік қалыптасқан уақыт, жағымды сезімдер алу үшін есірткіні іздеу, бірақ әлі ешқандай физикалық тәуелділік жоқ және есірткі қабылдауды тоқтату өте ауыр сезімдерді тудырмайды;
- нашақорлықтың II сатысы, физикалық тәуелділік қалыптасқан уақыт;
- нашақорлықтың III-сатысы - толық психикалық және физикалық тозуы.

Қазіргі көптеген қоғамдық эмпирикалық зерттеулер нәтижесіне сәйкес, атап айтқанда, Я. Гилинскийдің зерттеулері бойынша [1], халықтың ең осал бөлігі жастар болып табылады, ал соңғы кезде, әсіресе, жасөспірімдер.

Жасөспірімдерге дегенқызығушылық заңдылық болып табылады, өйткені олар қоғамның болашағы. Сондықтан, олардың денсаулығы сақтап қалу және олардың ортасында нашақорлықтың таралуының барлық мүмкіндіктерін алып тастау маңызды болып табылады. Сонымен қатар, ескеретін жәйт, А. Е. Личко айтуына сәйкес нашақорлықтың алғашқы екі сатысына жататын жасөспірімдердің тек 20%-ы, болашақта "толық" нашақорларға айналады. Алайда, тәуекел дәрежесі жасына, есірткі қабылдайтын сипатына және т. б. факторларға байланысты болады.

Жасөспірімдердің есірткіге тәуелділігінің қалыптасуы, өткен ғасырдың соңына жатады және біздің қоғам өміріндегі басталған саяси, экономикалық және әлеуметтік-мәдени өзгерістермен негізделген.

Г. Г. Силласте болсаресейлік қоғамдағы нашақорлық эволюциясын үш негізгі кезеңге бөлген [2]:

I кезең (1992 ж.) - нашақорлыққа медициналық мәселе ретінде қоғамдағы дәстүрлі көзқарас;

II кезең (1992-2003 ж. ж.) - есірткілерді заңдастырудың басталуы;

III кезең (2004-2005 ж. ж.) - нашақорлықтың ресми деңгейде әлеуметтік маңыздылығы танылып, ұлттық қауіпсіздікке қауіп-қатер ретінде қабылдау.

Кеңестік қоғамда есірткіні бірінші болып тұтынушылар, "зиялылар", "алтын жастар" қылмыстық элементтері болды. Кейін 1990 ж. жас санатына, әлеуметтік мәртебесіне қарамастан қалауы бойынша, кез келген азамат қол жеткізе алды. Сондықтан, есірткі қолдану, алкогольдік ішімдіктерді пайдалану, өкінішке қарай жаппай және қалыпты құбылысқа айналды.

Шығу тегі табиғатына байланысты Т. Я. Свищева [3] есірткіні алты топқа бөледі: туынды сора, опиимды есірткі, психостимуляторлар санатындағы (насыбай), галлюциногенді, ұйықтататын және тыныштандыратын, және есірткілік әрекеттері бар келесідегідей қасиеттегі ұшпа заттар:

- эйфорияжағдайына дейін көңіл-күй көтеру қабілеті;
- дене немесе психикалық тәуелділікке дейін,есірткіге тәуелділік

тудыруқабілеті;

-тұрақты пайдалану нәтижесінде организмді өлім дәрежесіне дейін бұзатын қабілеті;

-түрлі әлеуметтік-демографиялық топтар арасында есірткінікеңінен тарату аса қауіпті.

Маскүнемдік сияқты, жасөспірімдердіңнашақорлығы жасөспірімдер арасында өзін-өзі сынау бойынша эксперимент жасау, тыйым салынған шектеулерге деген ерекше жаңа сезімдердікөру болып саналады. Кейбір жағдайларда жасөспірімдер тобында есірткінің бірінші мөлшерін темекі немесе сусын ретінде алдап ұсынады.

Есірткінібастаған жасөспірімдер бірте-бірте өз мінез-құлқын бақылау мүмкіндігін жоғалтады. Артынша олар нашақорлыққа дегенқажеттіліктері барлары әлеуметтік желі құрайды. Бұл қажеттілік оларды осындай мастану күйінде қылмыс жасауға алып келеді.

Нашақор жасөспірімдер жиі қылмыскерлер ғана болмайды, сол қылмыстардың құрбандары да болады. Олар біреудің еркін орындаушылар ретінде қылмыстық қоғамдастықтарға тартылады[4].

Егер бірнеше жыл бұрын жасөспірімдер арасында анаша және көкнар түтігі басым болса, қазір героин, элиталық тұтынуға - кокаин; концерттер, би алаңдарында, түнгі клубтарда - экстази. Қоздырғыш әсерінің арқасында экстази бірнеше сағат бойы көңіл көтеруге мүмкіндік береді. Бұл препарат амфетаминдер тобына жатқызылған, таблетка түрінде пайдаланылады, салыстырмалы түрде жақында шыққан дизайнерлік есірткілер қатарына жатады. Бұл дизайнерлік есірткілер адам психикасына белсенді әсер етуге қабілетті екеніне назар аудару қажет, бірақ таратуға және пайдалануға заңда тыйым салынбаған. Оларды дайындау үшін күрделі технологиялар қажет етілмейді, препарат концентрациясы соншалықты үлкен, ол үшін, пошта маркаларынан аз мөлшеріндегі салмағын қолдану жеткілікті. Дизайнерлік есірткілер соңғы уақытта дәстүрлілерді ығыстырып шығады. Өйткені олардың таралуын бақылауды ұйымдастыру күрделі. Зерттеу көрсетуі бойынша көптеген жасөспірімдер, экстазиді қауіпті зат емес деп санайды, және одан тәуелділік пайда болмайды деген сенімде. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, балалар экстазидан пайда болатын жағымды уақыт өткізуге тез үйреніп кетеді, және оны жүйелі қолдану жасөспірім мінез-құлқын өзгертеді. Жасөспірімдер тітіркенгіш, қозғыш болып кетеді, мезгіл-мезгіл бас ұстамалары мен түсініксіз қорқыныштары пайда болады. Жеңіл жолмен ақша табу мақсатында, жасөспірімдер өздері дизайнерлік есірткілер таратушыларға айналады.

Жасөспірімдер арасында наркогендік субмәдениет компоненті ретінде нашақорлық жаргон көп таралды. Бұрын есірткіге тәуелділерге, нарколог-мамандарға ғана белгілі ұғымдар, бүгін жалпыға ортақ болды ("кайф", "глюки", "мөлшер", "героин"жәнет. б.).Нашақорлықтың әртүрлі аспектілері туралы хабардар болу деңгейлерін зерттей отырып, А. Ж. Макеева, кейбір ерекше жаргондық өрнектерді бастауыш сынып оқушылары білетіндігін анықтады. Наркологиялық жаргондарды игеру болашақта нашақорлық топтарға өтудің белгісі ретінде болуы мүмкін.

Есірткінің нәтижесінде пайда болған жасөспірімдердің әлеуметтік бейімсіздігі, медициналық өтінішті кеш білдіруіне әкеп соғады. Сол уақыт ішінде салдары ауыр гепатит және АҚТҚ инфекциясы түрінде аурулар дамуы мүмкін. БҰҰ-ның мәліметі бойынша, әлемдеЖҚТБ/АҚТҚ - жұқтырған адамдар саны 40 млн. [5].

Нашақор жасөспірімдер жұқпалы ауруларды көлденең жолмен таратады: 85% жас нашақорлар В және С гепатиттерін бастан кешірді, кейіннен бауыр ауруына іліккен, 25% созылмалы түрге көшеді. Бұл нашақорлар көбінесе бір топты 4-8 адамнан ине қабылдауымен түсіндіріледі. Жас ерекшеліктеріне байланысты, жасөспірімдерге қауіпті ауру тудыратынына сену қиын. Олардың ойынша, арты өлміге апарытынбұл тек қарт адамдарда кездесетін проблемалар, яғни қарттықпен ғана байланысты мәселелер.

Нашақор жасөспірімдерде тек қана әлеуметтік байланыс қана емес, есте сақтау қабілеті, моральдік қасиеттері де жоғалады. Соловьев басқа адамдарға қоршаған ортаға деген толық енжарлықты, сананың бәсеңдеуі мен ақылдың қысқаруында атап көрсеткен. Жасөспірім өзіміз және қарапайымға айналады. Нашаның күші адамды тек қана ашуланшақтыққа әкеліп соқпайды, сонымен қатар оны қайта талап ете бастайды. Сондықтан жасөспірімдер ұрлық жасауға, алаяқтыққа, жезөкшелікке, наша сатуға мәжбүр болады. Жасөспірімдер оқуды аяқтамайды, мектепке бармай кетті, жұмыс жасауды, мамандық алуды қаламайды. Нәтижесінде жасөспірімдердің әлеуметтік бұзылуы тек құзыретті органдардың ғана емес сонымен қатар бүкіл қоғамның мәселесіне айналды.

Нашақорлық әлеуметтік себептері мен салдары бар. Қылмыскерлер үшін бұл ақша жинаудың ең жеңіл жолы болып табылады. Есірткіні, нашаны пайдалану әсіресе жастар арасында өлім санын арттырады, сонымен қатар психикалық және соматикалық аурулар шоғырына айналдырады. Экономикалық қоғам және оның моральдік ұстанымдары материалдық саудаға айналды. Есірткі сатып алу көптеген қылмыстардың негізгі себебіне айналып отыр: ұрлық, тонау. Наша тұтынған адамның ұрпақтарына өте жағымсыз әсер етеді. Балалары қауіпті психикалық, физикалық кемшіліктермен туылады, бұл тікелей отбасының бұзылуына әсер етеді. Нашақордың доза қабылдауы мақсатында жасаған аморальді әрекеттері, қылмыстары оны тұлға ретінде дәрежесін түсіреді.

Психикалық тәуелділік – бұл адамның эйфориядан айырылу үшін немесе психикалық қолайсыздықты жою үшін есірткі қабылдауға деген ұмтылыс. Жасөспірімдерде психикалық тәуелділік ұзақ уақытқа жалғасады және организмнің улануына жауап қайтаратын сезімнің үзілісінің негізгі факторы болып есептелінеді.

Физикалық тәуелділі негізінен адам ағзасындағы есірткіден зақымданға мүшелердің функционаларын қайта қалпына келтірумен байланысты: есірткі күші тоқтатып болмайтын керісінше ауыр психологиялық, физикалық ауруларды шақырады.

Кез келген тәуелділік, соның ішінде есірткіге деген тәуелділік, ішкі күштерді тежейді, мүмкіндіктерді кемітеді, өз потенциалын толық пайдалануға жол бермейді, жеке пікір жасай алмай қалады.

Көптеген зерттеушілер жасөспірімдердің есірткіге деген тәуелділік мінез-құлқын анықтаған:өзінің дұрыс жолын,психологиясын өзгерту,қарқынды даму бағытын өзгерту. Типтік жағдайларда, нашақорлық және т.б. жасөспірімнің, олардың мінез-салдарын жүзеге асыру мүмкін емес, әлеуметтік жағдайлар мен жеке проблемаларын әсерінен тәжірибе аясын кеңейту, саналы немесе бейсаналық күйзелістен құтылу қысымына үміттенеді, онда нашақорлыққа қозғау басталады. Ересектерде есірткі заттарын қолдану белгілі бір мөлшерге жеткенде, ал жасөспірімдерде оны бір қолданғаннан кейін-ақ, оған тәуелділік пайда болады.

Демек, жоғарыда атйылғандарды ескере отыра жасөспірімдердің наша қолданудағы тәуекел факторын шартты түрде үш үлкен топқа бөліп қарастыруға болады: Біріншіден, *қоғамдық*:

- қиын әлеуметтік-экономикалық (қаржылық-экономикалық дағдарыс) және жасөспірім өміріне өз әсерін тигізетін мемлекеттегі әлеуметтік-психологиялық жағдай (аз көлемдегі табыс және ата-анасының жұмыссыздығы, күйзеліс жағдайларының көптігі және т.б.);

- есірткі заттарының қолжетімділігі, оны өндірудің күшеюі және сатылымға шығарылуы, жасөспірімдерді қызықтырып наша сатылымымен айналысатындардың іс-әрекеті;

- әлеуметтегі нормалардың болмауы;

- девианттық субмәдениеттің таралуы;

- білім беретін ұйымдардың тәрбиелік функциялардың әлсіреуі, жасөспірімдердің бос уақытын дұрыс жоспарламау, көше әсері (көше балалары);

- зорлық, қаталдық, заңсыздық, олардың наша қолданысына немқұрайлылығы (кейде айтылатынындай «төзімді») және т.б.;

- барлығына үлгеру үшін таза еңбек пен еңбекақының құнын жоғалтып алу;

- қоғамда алкаголь қолдану және темекі тарту сияқты дәстүрлердің болуы және т.б.;

Екіншіден, *отбасылық*:

- отбасылық әлеуметтік-экономикалық функциясының өзгеруі; шамадан тыс ата-ананың жұмысбастылығы(2-3 жұмыс орнында);

- отбасында қолайсыз жағдай; отбасылық қарым-қатынастардағы дағдарыс; ажырасулар, толық емес отбасылар;

- тұқымқуалаушы психикалық немесе наркологиялық аурулар;

- ата-аналар мен балалар арасындағы эмоционалдық үйір болмауы;өзара түсініспеушіліктің өсуі, «ата-ана – жасөспірім» өзара қарым-қатынастар жүйесінде жанжалдардың өсуі;

- балалардың психобелсенді заттарды қолдануы мен девиантты мінез-құлықтарына байланысты немқұрайлылық қарым-қатынасы;

- күрделі жағдайға тап болған қиын жасөспірімдерді қалай түзетуде ата-ананың білімінің болмауы.

Үшіншіден, *жеке психологиялық*:

- есірткі заттарды пайдаланудағы тәжірибесі;

- жасөспірімдік ауру;

- жасына байланысты дағдарыс;
- ашушаңдық, өзін бақылауға қабілетсіздігі;
 - төмен өзін-өзі бағалаушылық, сенімсіздік, ерік-жігері нашар;
- агрессияға бейімділік, албырт іс-әрекеттер, қажетсіз тәуекел;
- жалпы мәдениеттің қысқаруы, жасөспірімдердің интеллектуалдық және эмоционалдық даму деңгейі;
- психофизикалық және жыныстық жетілудегі бұзылушылық;
- автономия және тәуелсіздікке ұмтылу;
- жалғыздық, құрдастарының тарапынан елемеусіздік, өзіне назар аударту үшін ұмтылу;
- референтті топтардың қағидаларына деген жауаптылыққа ұмтылу;
- қосалқы көп уақыт, «ештеңе істемеу»;
- жағымсыз әсерлерге (зиянды) қарсыласуға әрекетсіздігі;
- стрессті және жағымсыз эмоцияны жеңуге қабілетсіздігі; күшті оң әсерлер мен эмоциялар алуға ұмтылу;
- нашақорлыққа, оны елемеудегі салдарлары туралы білімнің болмауы, т.б.

Осылайша, жасөспірімнің девиантты мінез-құлқына және наша қолдануына себеп болатын факторлар әртүрлі концепцияда түрліше ұсынылады.

Себептерге талдау жүргізу кезінде өзара толықтырылатын факторларды ескерген жөн, ондай факторлар жасөспірімдердің – индивидуалды-тұлғалық-психикалық және әлеуметтік-психолого-педагогикалық, әлеуметтік тәртібін қамтамасыз етеді. Көптеген әлеуметтанушылардың және психологтардың көзқарасы бойынша ең тиімді амал әлеуметтік-тұлғалық тәсіл болып табылады. Бұл тәсіл толықтыру принципін ситуациялық және тұлғалық факторлар негізінде қарастырады және ол биологиялық, психологиялық және әлеуметтік себептерді біріктіреді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Гилинский Я.И. Девиантология: социология преступления, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». - СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. - 520 с.
2. Силласте Г.Г. Средства массовой информации в профилактике наркомании: состояние, возможности, перспективы. - Казань: ЗАО «Новое знание», 2006.- 132 с.
3. Свищева Т.Я. Наркомания стучится в каждый дом. Профилактика и лечение. - СПб.: «Издательство «ДИЛЯ», 2007. - 416 с.
4. Пятницкая И.Н., Шаталов А.И. Девиантное поведение подростков: наркотизм, криминальность, экстремизм. – Анахарсис, 2004. – 112с.
5. Мартыненко А.В. Теория и практика медико-социальной работы. - М.: Гардарики, 2007,- С.98.

*Анетқызы Аяулым,
«әлеуметтік жұмыс» 4 курс студенті
Ғылыми жетекші:
соц.ғ.д., проф. Садырова М.С.*

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ ЖАСТАРДЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Мүмкіндігі шектеулі жастардың жұмыспен қамту мәселелері қазіргі қоғамда өте өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Нарық жағдайында бұл мәселе экономикалық өмір тіршілігінде өткір және батыл қойылған саяси және әлеуметтік мақсаттарға жетудің шартты жағдайларының бірі.

Жұмыспен қамтудың мемлекеттік қызметі халықты жұмыспен қамту мәселелерін шешуді, үйлестіруді, жұмыс күшіне ұсыныспен сұранысты реттеуді қамтамасыз етуге бағытталған, жұмыссыз азаматтарды жұмысқа орналастыруға ықпал етуге, олардың кәсіби даярлығын ұйымдастыру және жұмыссыздарға әлеуметтік көмек көрсетуге бағытталған ерекше мемлекеттік органдардың құрылымы болып табылады.

Мүмкіндігі шектеулі жастарды әлеуметтік оңалту қазіргі әлеуметтік көмекпен әлеуметтік қызмет көрсету жүйелері үшін ең маңызды және қиын міндеттердің бірі.

Мүмкіндіктер санының үзіліссіз өсуі бір жағынан, денелік, психикалық және интеллектуалдық қабілеттеріне тәуелсіз, олардың әрқайсысына көңіл бөлу екінші жағынан, демократиялық, азаматтық қоғамға тән тұлғаның құндылығын көтеру туралы түсінік және оның құқықтарын қорғау қажеттігі, үшінші жағынан осылардың барлығы әлеуметтік оңалту іс-әрекетінің маңыздылығын көрсетеді.

Кез келген қоғамда адамдардың әлеуметтік жағдайын жақсартуға мүмкіндіктер туғызылғанда ғана, сол қоғамның дамуы орнықты сипатқа ие болмақ.

Яғни, өз елінің тұрақты дамуы мен өркениетті елдер қатарына қосылғысы келетін мемлекет басшысының халықтың әлеуметтік жағдайын ең алдыңғы кезектегі іс ретінде қарауы заңдылық. Мүмкіндігі шектеулі жастарды жұмыспен қамту, қазіргі таңдағы кезек күттірмес өзекті мәселе ретінде танылуда.

Елбасының «Нұрлы жол - болашаққа бастар жол» жолдауында мамандарды қайта даярлау, мүмкіндігі шектеулі жандардың кәсіптік шеберліктерін дамыту жайы терең қамтылған. Сондықтан да, елімізде «Жұмыспен қамту 2020 жол картасы»,

«Жастар практикасы» және т.б. секілді әлеуметтік бағдарламалар негізінде мүмкіндігі шектеулі шектеулі жастарды жұмыспен қамту мәселелері өз шешімін табуда.

Мүгедектіктің медициналық тұрғыдан әлеуметтік модельге ауысуы, мүгедектік мәселесімен айналысудың маңыздылығы артқанын көрсетеді. Еңбекпен айналысуға машықтану, қоғамға интегративті тұрғыда кірігудің және қоғам өміріне араласудың негізгі жолы болып табылады. Мүгедек азаматтарды еңбекке баулымай тек әлеуметтік көмекпен ғана қамтып қою, өздігінен өмір сүру, өз-өзіні қанағаттанушылық және өзге әлеуметтік топтармен қарым-қатынасқа түсуге кері ықпал етеді. Сондықтан да, мүмкіндіші шектеулі жастарды жұмыспен қамтудың шетелдік тәжірибесіне тоқталып өтсек.

Ресей Федерациясы. Сәйкесінше, мүгедектердің нәтижелі оналту үрдістерінің акторы бола білуі, кәсіби тұрғыда мүгедектердің қоғамда алар орнын айқындап қана қоймай, үкіметтік емес ұйымдармен байланыстылығын нығайта түседі. Осындай ұғымдағы талқылау, Басқарма Коммитеті отырысында талқыланды, сонымен қатар, мүгедектер мәселесі басқада маңызды жобалардың ұйытқысы бола білді. Өз кезегінде байқайтынымыздай жұмыспен айналысатындар мөлшері еңбек етуге қабілетті (16-65 жас) халықпен салыстырғанда, Ресей Федерациясында атап өтерліктей төмен. «Үлгілеу компоненті» тақырыбына байланысты стратегиялық семинар барысында (11-12 қараша. 2006ж) белгілі болғандай, кәсіби бағалау концепциясы, кәсіби оналту және мүгедектерді еңбек қоғамына бейімдеу мәселесі, нақты белгілі емес яғни мүгедектер еңбек нарығына өзара кіріге отырып эффектілі қызмет көрсетуге сай болмауда.

Бұл концепцияны Ресейде күшіне енгізу тікелей, саясаткерлер мен қоғам белсенділігіне байланысты. Процесс көлемінде бірнеше макро- контексте күрделі жағдаяттарды ұғына білетін қоғам, мүгедектерге деген кері көзқарас қалыптасқан, жұмыс берушілер мүгедектерді жұмысқа жарамсыз деп білетін, қоғамда расыменде жоғарыда көрсетілген әдіс бойынша жұмыс жасау қиынға соғады. Мәселенің күрделігін ұғына отырып, жоғарыда көрсетілгендей «Үлгілеу» инициативті жобасы аясында қысқаша сипаттама және Европалық Одақ елдерінің аталмыш мәселемен қалай күресіп жатқаны маңызды болып табылады. Зерттеудің бірінші бөлімі, әртүрлі елдердің мүгедектерді жұмыспен қамту мәселесіне қатысты жаңа тәжірибелер мен саяси бағыттарға негізделген. Екінші бөлімі, өзіндік бағдарлама ұсына отырып, әртүрлі Европа елдерінде орын алып отырған жағдаяттарды сипаттайды.

Бұл әдістің таңдап алынған себебі, әрбір мемлекет мүгедектер мәселесімен қалай күресіп, қандай стратегия қолданып жатқандығын, әлемдік мемлекеттердің жалпы кескінін сипаттау арқылы ұғыну. Бірінші бөлім, кәсіби білім алған жастар мен әртүрлі салада қызмет атқарып жүрген, әлеуметтік қорғалған және еркін еңбек нарығының қолданушыларына арналады. Соңғы бөлімнің, әрбір бөлігі жалпы заңнамалық тұрғыдан ескертулер мен толықтыруларға арналған. Бұл баяндама, ғылыми немесе кешенді ақпараттар тізімі болып табылмайтынын баса атап өткіміз келеді. Негізгі мақсаты, Ресейдегі мүгедектермен жұмыс әдісіне әртүрлі реформалық

жаңа ақпараттармен толықтыра отырып, Европада мүгедектерді қалай жұмыспен қамтамасыз етіп отырғанын салыстыра отырып сипаттау. Өкінішке орай автор, жекелеген статистикалық ақпараттарды, салыстырмалы талдау жасау мақсатында, көптеген Европалық елдерден қол жетімсіздігіне, қазіргі кезде өзара құпия сақтауды кейбір елдер жөн көруіне орай иелене алмады.

Жыл өткен сайын күрделі өмір жағдайында қалған халық таптары мен ерекше мұқтаждықтарға ие азаматтар саны көбейіп келеді. Бұл категорияға мүмкіндігі шектеулі жастарды да жатқызсақ болады.

Статистикалық мәліметтерге сай 2013 жылы Ресейде 15-35 жас арасындағы мүгедек жастар саны 1 млн. жуық болған, олардың көпшілігі (2/3) ер адамдар. Бұл топ біршама үлкен және елдегі жастардың жалпы санының 4 пайызын құрайды. Соңғы он жылдың барысында Ресейдегі жас мүгедектердің саны екі есеге артқан. Қазіргі таңда 18 жасқа толмаған жас мүгедектердің Ресейдегі саны 642 мыңды құрайды. 15-18 жас аралығындағы жасөспірімдердің науқасқа шалдығу деңгейі 20 пайызға артқан.

Ресей Федерациясының мемлекеттік жастар саясатының басым бағыттарының бірі күрделі өмір жағдайында қалған жас адамдарды қоғам өміріне енгізу. Мүгедек жастар бірден халықтың қорғалмаған екі үлкен бөлігінің жалпы сегментін құрайды, олар - жастар және мүгедек жандар.

Халықтың осы категориясы мемлекеттің жастар саясатының ерекше ұйымдастырылуын талап етеді. Мүмкіндігі шектеулі жастармен жұмыс өмір әрекетінің барлық сферасында бар негізгі мәселелерді шешудің барлық мүмкін жолдары мен іс-шараларын қамтуы тиіс:

- жас мүгедектердің қоғамға әлеуметтік интеграциясын сәтті жүзеге асыру;
- тұрмыстық, қоғамдық және кәсіби іс-әрекет саласындағы қайта оңалту іс-шараларының кешенін жасақтау;
- әлеуметтік идентификация жағдайында қоғамда нәтижелі бейімделуді ұйымдастыру;
- әртүрлі деңгейдегі білім алуға кедергісіз қол жеткізу, әрі қарайғы жұмысқа орналасу мүмкіндігімен кәсіби біліктілік пен білімге ие болу;
- денсаулық сақтау саласында көптеген жеңілдіктерді қарастыратын бағдарламалар мен жобалар жасау;
- жас мүгедектердің шығармашылық мүмкіндіктері мен қабілеттерін дамыту және жүзеге асыру.

Жас мүгедектердің өмір әрекетінің көптеген аспектеріне арналған отандық зерттеушілердің ғылыми жұмыстарының көптігіне қарамастан, Ресей дамуының қазіргі кезеңінде бұл мәселені түйсіну қалыптасу кезеңінде болып табылады. Жас мүгедектердің қоғамның институционалды құрылымындағы орны мен рөлі; мүгедектігі бар жастардың әлеуметтік идентификациясының жағдайы мен өзгерістері, процестері мен нәтижелері, мүмкіндігі шектеулі жастар қоғамның толеранттылық мәселелері толық айқындалмаған.

Осылайша, мүгедектік ресей қоғамының әлеуметтік саласындағы ең күрделі мәселенің бірі деп айтуға болады, оның үстіне жас шақтағы мүгедектілік жағдайына

ерекше назар аударылады. Сәбилік, балалық және жастық шақ әлеуметтену, инклюзивті білім алу, азаматтық-патриоттық тәрбие, индивидтің тұлға ретінде қалыптасуы, социумдағы бейімділік, тұлғалық, іскерлік, отбасылық бағытта өзін-өзі айқындау мәселерімен қатар жүреді, алайда, мүгедіктігі бар жандарда жоғарыда аталған қиыншылықтарға жас адамдардың мүмкіндігін шектеп, олардың қоғамдағы интеграциясы мен функционалдануына кері әсер ететін физикалық және психологиялық денсаулықтың мәселелері қосылады.

Ювеналды мүгедектілік мәселесі ресей қоғамындағы әлеуметтік саланың ең күрделі мәселесінің бірі болып келеді. Ресей Федерациясы халқының денсаулық жағдайы, мүгедектілік деңгейі, ресейліктердің, әсіресе мүмкіндігі шектеулі жастардың өмір сапасы мен деңгейі қазіргі қоғам құрылымында ерекше медико-әлеуметтік топ болып табылатын жас мүгедектерге қатысты әлеуметтік саясаттың нәтижесіз екендігін көрсетеді. Алайда, қазіргі таңда мемлекеттік жастар саясатының аясында мүмкіндігі шектеулі жастардың қоғамдағы орнын тұрақтандыру талпыныстары қолға алыну үстінде.

Финляндия. Мүгедектерді жұмыспен қамтуға алғаш болып 1995 ж Финляндия кірісті, яғни мүгедектер бастамашыл болып әртүрлі жобаларды қолға ала бастағаннан бастап. Финляндиядағы мүгедектерді жұмыспен қамту жобасы англо-американдық модельге негізделді. Мысалы үшін, мүгедек азаматтарды кәсіби маман ретінде даярлап қолдау көрсету, реабилитациялық қордың маман даярлау кестесі есебінен жүріп отырды.

Франция. Францияда мүгедектер кәсіптік білімді, жалпыға арналған бағдарламалар аясында, ұзақ уақыт бойы жұмыссыз болған азаматтармен қосыла отырып, мамандандырылған институттарда жүргізілді. Мүгедектерді жұмыспен қамтуға байланысты екі бағдарлама жұмыс жасайды. МДО (Мамандар даярлау орталығы) Мүгедектерді әлеуметтендіруде басқармалық қоры (AGEFIPH) тарапынан қаржыландырылып отырады. Жұмысшылар бір мезетте 1.524 евро көлемінде әлеуметтік көмекпен қоса бір жыл кәсіптік білім алуға жұмыс берушімен келісім шартқа отырып, бағдарлама кураторлары дәріс барысын бақылауында ұстап отырады. Францияда мүгедектерді жұмыс берумен қамтамасыз ететін екі ұйым жұмыс жасайды: ОЖҚ (Centres d'aides par le Travail) және КША (Ateliers Proteges) бұл ұйымдардың жұмыспен қамтуды қамтамасыз етуі, бұл – коммерциялық ұйымға қарағанда, медико-әлеуметтік институт ретінде қабылданады.

Ресми тұрғыда жұмыспен қамтылмаған мүгедек азаматтарда, еңбек заңнамасына сай барлық құқықтарын пайдалана алады (гигиена, медицина, қауіпсіздік саласында). Қызметкерлердің табысы коммерциялық ұйымдар тарапынан жинақталып, әлеуметтік төлемдер ретінде жаратылады. Себебі, ЦСТ қаржылық тұрғыдан қамтылған, және қызметкерлеріне әрбір сәтте медициналық, психологиялық көмек көрсете алады. Қызметкерлердің жұмыс сағаты аптасына 35 сағаттан 39 сағат арасында болады. Ұйымға жасы 20 толған мүгедек азаматтар ғана қабылданады.

Өзге жұмыстарға үнемі орын ауыстырып отыру шектелген. Мүгедек еңбеккерлердің еңбек статусы қарапайым қызметкерлердікіне ұқсас. Францияда

жоғарыда аты аталғаннан бөлек бірнеше еңбек нарығына бағытталған ұйымдар мүгедектерді жұмыспен қамтуға өз үлестерін қосуға мүдделі.

Германия. Мүгедектерді кәсіби біліммен қамтамасыз етуде, негізгі міндеті болып, жалпы қабылданған мамандықтар аясында маман етіп даярлау жатады. Мүмкіншілігенше, мүгедектерге білім беру процесі, мүгедек емес қызметкерлердің бағыт – бағдар беретін мекемелерді өткені дұрыс. Ұғыну қабілеті төмен инструкторларға, мүгедектерге білім беру кезінде, мүгедек жандарға қосымша рухани қолдау мен көмектің қажет екендігін білмей жатады. Ақыл-ой жұмысымен айналысатын мүгедек жандар кемде кем кездеседі, бастапқы кәсіптік білім беруді үйрету (12 000 жұмыс орны бар) орталығының (*Berufsbildungswerke*) мәліметінше 52/1 ғана қабілетті болып келеді. Өз білімін толықтыруға және жаңа мамандықтарды игеруге негізделген институттар 15 000 жұмыс орнына ие. Германияда мүгедек жұмысшыларда қарапайым еңбек шарттамасы болмайды, сондықтан мүгедек азаматтар толық жалақы ала алмайды. Мүгедектерді еңбекпен қамту және баулуға байланысты бірнеше бағдарламалар аясында, мүгедек азаматтардың көбі дерлік шеберлік курстарын меңгергенге ынталы болып келеді. Жақында ғана белгілі болғандай, әлеуметтік қорғалған шеберханаларда, минималды 25 % бен 50% арасында еңбекшілер саны 3 таптағы мүгедек азаматтар құрады. Мұндай жобалар еңбек қоғамының талабына сай тәуелсіз немесе арнайы мамандандырылған жобалар арқылы қалыптасады (Ертеректе, Батыс Германияда өзара көмек көрсететін компания кейпінде кейін мүгедектерді әлеуметтік тұрғыда көмекпен қамтамасыз ететін Батыс Германияда компанияларға айналды.). Көптеген мүгедек жандарға тән қасиет - психологиялық проблеманың болуы, сонымен қатар, ақыл-ой қызметіне бейімделгендер де бар. Мүгедектерді жұмыспен қамту концепциясына (*Unterstützte Beschäftigung*) сай мүгедектермен жұмыс жасау кең көлемді маңызды орын алатын шаруа ретінде қарастыра отырып, жұмысқа орналысуда ақыл-кеңес бере отырып, жұмыс барысында үнемі психо-әлеуметтік тұрғыда қолдап отырумен сипатталады. Интеграциялық қызмет ('*Integrationsfachdienste*') жобасы өзінің алдына міндет етіп мүгедектердің құқықтарын қамтамасыз етіп, қоғам арасында бөлінудің алдын-алу үшін, әртүрлі қаржылық компаниялардан қаржылай қолдауды қамтамасыз етуді бақылап отырады. Мүгедектер қоғамының әлеуметтік кодексінде (*Arbeitsassistenz*) көрсетілгендей мүгедек азаматтарға «жұмыс орнында персоналды қолдау» көрсетілген.

Әлеуметтік кодекс бойынша персоналды ассистент, кез-келген салада өз көмекшісі етіп мүгедек жанды жалдауына болады деп көрсетілген. Яғни, аталмыш мекеме тарапынан мүгедектің жеке қорына немесе мүгедек жұмыс жасайтын мекемеге ақша аударып отырауы тиіс (*Arbeitgeberorganisierte Arbeitsassistenz*).

Ирландия. Ирландияда мүгедектерге кәсіби білім беру. Мүгедек жандарды жұмыспен қамту жөніндегі агенттік (FAS) жанынан ашылған институт аясында жалпы кәсіби және арнайы мамандандырылған бағдарламалар арқылы оқытылады. Кәсіптік білім беру жөніндегі жалпы бағдарлама мүгедектің өзінің жеке тұлғалық қабілеттеріне сай, белгілі бір салаға негізделген кәсіби бәсекеге қабілетті маман иелері етіп шығарады. 2003 жылдан бері мүгедектерді кәсіби тұрғыда дамыту

саясаты негізгі 3 бағытқа негізделіп жасалуда: Мүгедектің еңбек ету қабілетін арттыру, жұмыс берушінің мүгедек жұмысшыға деген көзқарасын дұрыс қалыптастыра отырып, бәсекеге қабілетті мүгедек жандарда даярлап шығу және мүгедектер жұмыс жасайтын компания санын арттыру. Жұмыс беруші мен мүгедек жаңға үкімет тарапынан арнай қолдау көрсету. Арнайы кәсіпқой мамандар даярлау бағдарламасы мүгедектерді кәсіби тұрғыда өзарабіріктірудің негізгі жолы болып табылады. Сәйкесінше, жұмыспен қамтамасыз етуде жылдам дамыту бағдарламасы білім берудің екі деңгейінен тұрады. Бірінші деңгейі, реабилитациялық негізгі қабілеттерін дамыту кезеңі, яғни денсаулық сақтау департаменті және балалық, мектеп уақыты кезеңі кезін қамтыйды. Негізгі басымдық ретінде, жеке қабілеттерінің дамуына, өмірлік және әлеуметтік қабілеттерінің қалыптасуын, сәйкесінше әрбір жеке индивидтің жеке потенциялының орнығуына жіті назар аударады. Білім беру мекемелері мемлекеттік қаржыландыруға ие болу үшін өз бағдарламаларымен Ұлттық комитеттен аккредитациядан өткізуі тиіс. Комитет құрылымында кәсіби білім берумен қамтамасыз ететін, өзара байланысты кәсіби білім беретін бағдарламалар тізбегі қалыптасады. FAS та тәжірибеден өту – тұлғаның компания құрамында оқушы ретінде тәлімдемеден өту арқылы, білікті маман болып қалыптасу үшін барлық қажетті қабілеттерді бойына сіңіруге себеп болатын бірден-бір әдіс. Тәжірибеден өту, тұлғаның бәсекеге қабілетті барлық қабілет мүмкіндіктерін аша түсетін, шынайы жұмыс орындарында нәтижелі жұмыс нәтижесін көрсетуге себеп болатын машықтарды үйренентін кезеңі. FAS – орталықтарында білімін жетілдіру, мүгедек оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытып және арнайы жұмыс барысында қолданылатын қабілеттерін шыңдайтын орын. FAS пен жұмыс берушілер арасында, мүгедек жандардың қандай деңгейде кәсіпқой маман болып қалыптасуын реттейтін кесте түзіліп, тұлғаның жұмыс жасау барысында қажетсінетін барлық қабілеттерін ұштай біліп және кәсіби шыңдалып квалификациялы маман болуды көздейтін кезеңдерден құралады. Жұмыс іздеу клубы қатысушыларға маманданған саласы бойынша жұмыс іздеуде, мүгедек жандардың өздеріне деген сенімділігін нығайта түседі. Олар жұмыстың қарқындылығын арттыру үшін барлық ресурстарды іске қосып отырады. Еңбек нарығының ережесіне сай, әрбір қатысушы фактор өзіндік әлеуметтік күш иесі болуы тиіс. Клубтың міндеті, еңбек нарығына жарамды, ережеге сәйкес келетін азаматты қолдай білу және жұмысқа орналасуына көмектесу. Әлеуметтік қорғалған шеберханалар, денсаулық сақтау департаменттері мен жас өспірімдер тарапына жұмыс орнын ұсынып отырады.

Италия. Мүгедек азаматтар кәсіптік курстарын арнайы мамандандырылған білім беру орталықтарына («Formazione») бару арқылы ала алады. Бұл тұлғаның өзінің қабілетіне сай кәсіптік білім алуына кепілдік бере отырып, заманауи еңбек нарығының талаптарына сай білім алуына жағдай жасайды. Білім алудың балама жолы ретінде, жұмыс орынында паралель жүріп білім алу және іс-тәжірибеден өту болып отыр. Оқу-үйрету дәрісінің соңында компания, мүгедек азаматқа жеке қабілеттерін ескере отырып еңбекке қабылдайды. Білім алу кезінде, тәлімгер сәйкесінше психоәлеуметтік және білім беру кеңестерін қоса үйренеді. Мүгедек

студенттер оқуы мен жұмыс орны арасында қосымша уақытына сәйкес жоба қатысушысы бола алады. Қазіргі таңдағы негізгі жұмыс жасау аймағы: координатор (әдет, білім беру орталықтарының қызметкері), куратор (негізінен мүгедектермен жұмыс жасайтын компанияларда кеңесші қызметкер) сонымен қатар денсаулық сақтау министрліктерінде қызметкер (A.S.L.). Әлеуметтік қорғау жөніндегі 1991ж заңнаманың 381 бабына сәйкес Италияда мүгедектерді жұмыспен қамтумен айналысатын оргон “Cooperative Sociali” деп аталады. Бұл Италиядағы мүгедектерді жұмыспен қамтудың негізгі жолы болып отыр. Сонымен қатар әлеуметтік ынтымақтасудың тағы екі түрі қызмет етуде: «А» типіндегі әлеуметтік әріптестік. Бұл мүгедектерге қол ұшын созатын әлеуметтік компания болып табылады. Екінші түрі ретінде, бірден-бір мүмкіндігі шектеулі азаматтарды қоғамға дұрыс кірігуі мен жұмыс таба білуін қамтып отырған аталмыш компаниялардың директорлар кеңесі. Көптеген мүгедек емес азаматтар, жұмыс орындары мен қоғамдық орындарда мүгедек азаматтарға азаматтық көмек беруді өз мойындарына алған. Әлеуметтік әріптестік орнықтырудың «Б» типі болып саналатын компанияның директорлар кеңесі мүгедектер қоғамдастықтарымен тығыз байланыста болады.

Бағдарламаның негізгі алдына қойған мақсаты болып тек қана жүйелі түрде мүгедектерді жұмыспен қамтамасыз ғана етіп қоймай, оларды қағамдық өмірге қоса білу.

Қорытындылай келе, Қазақстан қоғамындағы мүмкіндігі шектеулі жастарды жұмыспен қамтылу мүмкіндігі мен деңгейін шетелдік тәжірибемен салыстырмалы түрде талданып, анықталды. Шетелдік тәжірибеге сүйене отырып, мүмкіндігі шектеулі жастарды жұмыспен қамтуда әлеуметтік әріптестік пен кәсіби бағдар беруді дамытуды қолға алу ар болсақ, мәселе өз шешімін табады деген ойдамын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. http://aupam.narod.ru/pages/trudoustroistvo/zanyatostj_lyudeyj_s_ogranichennihmi_vozmozhn_ostyami/oglavlenie.html //«Занятость людей с ограниченными возможностями»
2. Ш. Газалиева «Социальная интеграция молодых людей с ограниченными возможностями» // Высшая школа Казахстана №2,
3. Совершенствование системы реабилитации инвалидов в РК - Астана, 2015- 330с.
О.Синявская, С.Васин «Социальная интеграция молодых людей с инвалидностью» доклад для семинара ООН, С- Петербург, 2013 г.

*Баймұхат А.
Муслимова Қ.С.*

ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫНЫҢ ҚҰҢДЫЛЫҚТАРЫ

«...Біз өзіміз жүргізіліп отырған қайта құруларда, қазақстандық қоғамдағы әлеуметтік серіктестіктерінің белсенділігін дамыту жолында, біздің бозбалалар мен бойжеткендеріміздің мүмкіндіктері мен энергиясын жүзеге асыру үшін жағдай жасай отырып, жас ұрпақтың рөлін бекітуді қажет етеміз.

Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму Стратегиясында көрсетілгендей, біздің еліміздің алдына қойған мақсаттарына жетуді қамтамасыз ету міндеті мен жауапкершілігі тек сіздерге жүктеледі. Барлық келешек ұрпақтың күшін біріктіру біздің өмірімізді демократияландырудың негізгі факторы, азаматтары, әсіресе жастар өзін, өз отбасын, өзінің ата – аналарын игілікті өмірмен қамтамасыз етуді жүзеге асыруға болатын гүлденген мемлекетті құрудың басты шарты болып табылады»[1, б. 4].

Бұл қазіргі және болашақ еліміздің дамуының кезеңдеріндегі жастардың рөліне берілген әлеуметтік және адамгершілік жағынан берілген баға. Қазақстандық қоғам үшін жас ұрпақтың маңыздылығын статистика да дәлелдеп отыр. Қазіргі уақытта Қазақстанда жасы 16-дан 29 жасқа дейінгі 3788,1 мың азамат өмір сүреді, ол халықтың 40% құрайды екен. Республиканың экономикалық салаларында 1205,8 мыңдай жастар еңбек етеді, яғни ол жалпы еңбекке тартылғандардың 28,9%»[2].

Бұл тақырыпты таңдау себебім, біріншіден, бұл тақырып зерттеуге өте қызық, екіншіден, жастардың қазіргі кездегі құндылықтары мен құндылықты бағыттары қандай екені мені қатты толғандырды.

Жастардың рухани әлемінің жағдайы жастар үшін ғана емес, бүкіл қоғам өмірі үшін де маңызды орын алады, өйткені жастар біздің болашағымыз. Жастардың рухани мәдениетін құраушылардың бірі құндылықтық бағдарлар болып табылады яғни, белгілі–бірмәндерді өмірді ұйымдастырушы бастамалар ретінде қабылдау және өзін соған сәйке ұстау.

Г.С. Абдирайымованың заманауи Қазақстан қоғамындағы жастардың құндылық ұстанымдарын зерттеуге бағытталған жұмысында қазіргі кезде елдің саяси, экономикалық, әлеуметтік – мәдени жағдайы қоғамдық және жеке тұлғалық құндылықтар құрылымына өз әсерін тигізгендігі айтылады. Жастардың құндылықтық бағдарын зерттей келе, Г.С. Абдирайымова жастардың арасында рухани құндылықтардың басым екенін көрсеткен. Рухани құндылық ретінде өз зерттеуінде ол жастардың арасында дінге қызығушылықтың артқандығын, отбасының және туысқандық байланыстың жастар үшін маңыздылығын, жастардың ұлттық дәстүрлерді білуін атап өтеді. Бірақ, оларды қабылдауға келгенде жастардың көзқарастары өзгерген. Мұны біз өз зерттеуімізде де байқадық. Осы зерттеудің кейбір нәтижелерін мысалға келтірсек. Жастардың құндылықтарды орналастыруы бойынша бірінші орынға: 70% - отбасын, 13% - денсаулықты, 11,6%- ұлттық дәстүрді және 5% - дінді таңдаған. Бұл жоғарыда айтылған мәселелерді растайды. Сауалнама қатысқан жастардың 78,3% - ұлттық құндылықтарды ұлттық дәстүрлермен, 15% - демократиялық және саяси принциптермен, 6,7%- діни сеніммен байланыстырады. Сонымен қатар дәстүрдің сақталуы мен орындалуы 56,7% жастар үшін маңызды болса, 35% - тек қазіргі заманға сәйкес келетін дәстүрлерді орындау керек, 8,3% - салт-дәстүрлерді орындаудың және сақтаудың маңыздылығы жоқ деп айтқан. Соңғы екі жауаптың көрсеткіштерін қоса қарайтын болсақ, оның үлесі артады. Бұл бүгінгі күнде жастардың дәстүрлерге деген қатынасы туралы ойлануды қажет етеді. Ал, дін мәселесіне келетін болсақ, «Сіз діни мейрамдарды атап өтесіз бе?» деген сауалға респонденттердің 88,3% - «иә» деп,

11,7% - «жок» деп жауап берген. Зерттеу қорытындысы бойынша, жастардың басым бөлігінің мешітке жиі баратындығын көреміз. Бұл студенттердің арасында дінге бет бұрғандар санының артып отырғандығын дәлелдейді[3, б. 256].

Бір жағынан, жүргізілген зерттеулер Қазақстан жастарының көбіне гуманистік құндылықтарға бағытталғанын дәлелдейді. Дүниетанымдық көзқарастардың ішінде алдыңғы саптағы үштікке «Байлыққа қол жеткізу мен өз елінің көркеюі (49%); Мемлекеттің қауіпсіздігі (46%); тыныштық пен адамдардың бақыты (42%)» секілді құндылықтар кіреді. Қазақстандық жастар сапалы білім алу, қалаған мамандығына қол жеткізу, жақсы маман болу, кез-келген нәрсеге адал еңбекпен қол жеткізу, еркін әрі тәуелсіз болу сынды құндылықтарды өте маңызды деп есептейді. Бұл нәтижелер өскелең ұрпаққа нарықтық өзгерістердің, оның ішінде экономикалық бастамалар, іскерлік және өз ісін ашу секілді идеялардың таңсық емесін дәлелдейді. Еңбек құндылығы жастардың өзін-өзіқалыптастыру әдісі ретінде маңызы артып отыр. Қазіргі таңда материалды игіліктерге қол жеткізу мен тәуелсіз болуға ұмтылуды игі бағыттағы мақсаттардың қатарына жатқызуға болады. Дегенмен, жастардың өмірлік ұстанымдары тұрақсыз. Кей жастарда прагматизм мен рационализм деңгейінің жоғарылығы, «жеңіл табысқа» ұмтылу мен тұтынушылық психологияға жақындық байқалады. Бұл аталған мәселелер жинала келе, жастардың бойында тұлғалық құндылыққа айналып кету қаупі бар. Жеке өмірлік мотивтер мен экономикалық мақсаттар жоғары рөлге ие. Қазіргі жастардың құндылықты бағыттарының ішінде басымдыққа амал-әрекеттер құндылығы ие. Мәселен, Қазақстан жастарының жаңа құндылықтарының ішінде «экономикалық» құндылықтар, оның ішінде экономикалық еркіндік, мінез-құлықтың жаңа стандарттары, өз күшіне деген сенім, тәуекелге бару, ақша таба білу бар[4, б. 75].

Қазіргі Қазақстанның әлеуметтік-мәдени жағдай салдарынан дәстүрлер, моральдық нормалар мен рухани құндылықтары белгіленген кеңестік кезеңде өзгерістерге және әлеуметтік өзгерістер әсерінен оның өзіндік ерекшеліктері сипатталады.

Жастардың жеке өмірге бағдарлануында құндылықтар жүйесінде – ақша, материалдық сәттілік бірінші орында тұрғандығы білінген. Дегенмен, жастардың 56 пайызы өздерінің еңбегімен материалдық игілілікке жетуге болады деген тоқтамға келген. Ал 27 пайыз жастар еңбектен гөрі, статусты «ақшалы» мамандықтарды материалдық игілікке бастар жол ретінде көрсетеді. Сонымен қатар, мансап жасау, жұмыстағы сәттілік секілді бүгінгі жастардың бойында индивидуалистік қасиеттер басым. Дегенмен, отбасы бақытын жастардың 52 пайызы өмірдің маңызы деп түсінеді. Бұл көбіне 18-19 жас аралығындағылардан гөрі, 25 пен 29 жастағылар үшін көбірек маңызды. Ал отбасы құру мәселесінде көпшілік жастар ата-анасынақаржылай тәуелсіздік жағдайы, жеке көлемді табыс болуы керек екендігін атап көрсеткен. Ал жас отбасы ата-анасынан бөлек тұрғаны дұрыс деп есептейді (тек 7 пайызы ғана ата-анамен тұруға келіскен). «Сізге бақыт үшін не керек?» деген сұраққа 39 пайызы жеткілікті деңгейде қаражат, 35 пайызы-махаббат, 18 пайызы – сенімді дос, ал 8 пайызы – аман-есендік деп белгілеген. Ал бос уақытты тиімді пайдалану мәселесінде жас ерекшелікте айырмашылықтар пайда болды.

Ересектерінде бос уақыт аз болса, жастарында көп болып шықты. Бос уақытты пайдалану мәселесінде «ештеңе жасамау» көрсеткіші жоғары болып отыр. Ал «Қаншалықты Сіз театр, концерт, музыкалық үйірме. т.б. жиі барасыз?» деген сұраққа оң жауап бергендердің де үлес салмағы аз. Ал жастардың мінез-құлық қалпытасытыруы мен өмірді қабылдауында теледидар ерекше орын алады. Мәселен, тек 11 пайыз жастар жарнамаға назар аудармаушылықпен қарайды, 15-20 пайыз жастарға барлық ролик, клиптер қызық[4, б. 76].

Адамның адамгершілігі – оның жоғары қасиеті. Оның негізгі белгілерінің бірі – өзі үшін ғана емес, ел, қоғам үшін өмір сүру, адамдық ар – намысты ардақтау, әр уақытта жақсылық жасауға дайын болу. Арлы адам – ардақты адам. Адамгершіліктің асыл қасиеттері: Отансүйгіштік, мейірімді, адал, еңбекқор, ақылды, әділ, парасатты жас ұрпақтарымыздың бойынан табылуы тиіс. Басқаша айтқанда, бүгін біз тек өзара түсіністік пен сыйластықтың, бір-бірімізге деген құрметтің арқасында ғана тіршілігімізді жалғастыра алмақпыз. Бұл үдеріс біздің әрқайсымыздың өз дінімізді, дәстүрімізді құрметтеуге, дәріптеуге кедергі болмайды.

Өйткені, әрбір дін – ақиқатқа деген ұмтылыс. Сондықтан да, еліміздің болашағы үшін жастарды тәрбиелеуде рухани құндылықтардың маңызы зор және біз күнделікті өмірде оларды қолданудың аясын кеңейтіп, үнемі назарда ұстап отыруымыз қажет.

Біздің ел дамуының жаңа кезеңіне енді. Мемлекет алдында жаңғыртудың жаңа, көлемді міндеттері тұр. Мықты әрі гүлденген Қазақстан – Ұлт Көшбасшысы, Президенттің жобасы, оның ойларын жүзеге асыруда негізгі рөл ең алдымен қазақстан жастарына жүктеледі. Еліміздің жастары мемлекеттің жаңа келбетін қалыптастыруы керек, жаңа идеяларды бағыттап, Қазақстанның дамуына апаратын негізгі күш ретінде көрінуі қажет. Сол үшін де біздің Президент Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев жастардың дамуына негізгі көңілін бөледі. Нақ осы жастар қазірде азаматтық қоғамның белсенді бөлігі саналады: жас қазақстандықтар түрлі саладағы инновациялық жобалар мен технологияларды игеруге бейімделген, жаңа білім мен идеяларды қуаттауда өмірге күш-қуаты зор.

Жастардың қоғамдағы рөлі зор болуы тиіс. Жас азаматтар мемлекеттік және қоғамдық өмірге белсене қатысса, елдің әлеуметтік-экономикалық, қоғамдық-саяси жаңарулары да тез болады. Мемлекетімізде бәсекеге қабілетті жастардың ұрпағы да тез жетіледі. Сондықтан, жастар елдегі жүргізіліп жатырған әр түрлі реформаларға, бағдардамаларды орындауға ат салысуы тиіс. Қазақ мемлекетінің данқын шығаруда үлкен рөл атқаратын салаларды – спортты, мәдениетті, ғылымды дамытуда да қазақ жастарының ұмтылысы, араласы, жеңісі зор болса, ел рухы көтерілер еді.

Қорыта айтсам, жастарымыздың бойында отансүйгіштік, ұлтжандылық, әдептілік, ибалылық, төзімділік сынды қасиеттерді арттырып, олардың жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды толыққанды түсініп, өмірлік жолдарында ұстануына септігін тигізуге әсер етуіміз керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 1998 жылы ақпанда өткен студенттер мен жастар ұйымдарының өкілдерінің республикалық съезінің қатысушыларына арналған Жолдауы // Егеменді Қазақстан, 1998 ж. 17 ақпан №321

2. <http://www.bauka.kz/> Жастардың әлеуметтік жағдайы,

3. Абдирайымова Г.С. Жастар социология, оқу құралы. – Алматы «Жібекжолы», 2008.-256с

4. Пангалиева Ж.Қ. Жастардың құндылық бағдарлары. // Сәкен тағылымы -8» атты Республикалық ғылыми – теориялық конференция материалдары, 2012. – Т.1, Б.54

*Бейсенбекова Т.А.,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
әлеуметтану бөлімінің 2 курс магистранты*

ХАЛЫҚТЫҢ ҚАРТАЮУЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Халықтың қартаюуы ХХІ ғ. бүкіл әлемдік қауымдастықты жаппай қамтып келе жатқан әлемдік көп өлшемді үдеріс болып табылады. Қазіргі кезде әлемде халықтың қартаюу үдерісі жүруде, яғни қоғамда қарт адамдардың үлесі өсуде. Бұл жағдай көбіне өмір сүру ұзақтығы мен өсіп-өнудің төмендеуінен туындайды. Сондай-ақ, қоғамда қарт адам деп есептеу жасы анықталған, оның негізгі өлшемі болып зейнетке шығу жасы саналады. Ал бұл өз кезегінде жасы бойынша қарт адам болып есептелінетін, бірақ белсенділіктерін жоғалтпай сақтап қалған үлкен топтың пайда болуына алып келді.

Қартаюу мәселесі бойынша Бүкіл әлемдік Ассамблеямен қабылданған және Бас Ассамблеямен мақұлданған Бүкіл Халықтық жоспар әрекеті (3 желтоқсан 1982 ж.) егде адамдардың жағдайында түрлі елдер арасындағы айырмашылық қана емес, жеке елдер шеңберінде, жеке адамдар арасында да әртүрлілік барын мойындайды, сонымен қатар, егде адамдар мәселесінде саясат саласында түрлі шаралар қабылдануын талап етеді [1]. Әлемнің барлық елдерінде бұрын соңды болмағандай егде адамдардың саны артып келе жатқаннан кейін, денсаулық жағдайы жақсы, қызығушылығы басым, әрекетке қабілетті егде адамдарға қоғам өмірінің әрбір күніне қатысу және өзінің үлесін қосуға мүмкіндігін беру қажет.

Халықаралық конвенцияда, қартаюу мәселесіндегі ұсыныстарда, Халықаралық еңбек ұйымы резолюциясында, Бүкіл әлемдік денсаулық сақтау ұйымында және басқа да БҰҰ мекемелерімен анықталған, қабылданған стандарттар, қартаюу мәселесі бойынша Халықаралық әрекет жоспары әлем елдерінің үкіметін, мүмкін болған жағдайда егде адамдарға қарым-қатынас барысында келесі қағидаларды ұлттық бағдарламаларға кіргізуге шақырады [2].

Тәуелсіздік қағидасы азық-түлікке, суға, тұрғын үйге, киім-кешекке, медициналық қызметке олардың табыстары арқылы, отбасы, қоғам тарапынан қамтамасыз етілуі тиіс; егде адамдар жұмыс жасауға немесе табыс алып келетін

сүйікті істерімен айналысуға мүмкіндігі болуы керек. Сонымен қатар, еңбек қызметін тоқтату уақытын анықтауда қатысуы тиіс; сәйкесінше білім бағдарламасына және кәсіби даярлыққа қатысуы қажет.

Қатысу қағидасы қоғам өміріндегі инклюзияны қамтамасыз етіп, олардың әлауқатын тікелей қозғайтын саясатты зерттеуде және жүзеге асыруда белсенді қатысуға, сонымен бірге, жас ұрпақпен өз білімдерімен және тәжірибелерімен бөлісуге мүмкіндік береді.

Отбасы және қоғам тарапынан күтім және қорғау қағидасы қоғамның мәдени құндылықтар жүйеқоғамның мәдени құндылықтар жүйесіне сәйкес егде адамдарға физикалық, психикалық, эмоционалдық жағдайды оптималды деңгейде ұстап тұруға немесе қайта қалпына келтіруге және де аурулардың алдын алуға мүмкіндік беретін шартты қалыптастыруды талап етеді. Егде адамдар адам құқығын және негізгі еркіндікті, қорғауды қамтамасыз ететін қамқоршы мекемелердің қызметін, оңалтуды, адамгершілікті және қауіпсіз шарттарда әлеуметтік және психологиялық ынталандыруды, кез келген мекемеде болған уақытта күтім мен ем шараларын қолдануға, сонымен қатар олардың күтімі туралы шешім қабылдауға мүмкіндіктері болуы тиіс.

Қадір-қасиет қағидасы қауіпсіз, лайықты өмір үлгісіне және физикалық, психологиялық зорлыққа ұшыратпай, жасқа, жынысқа, нәсілге, этникаға, мәртебесіне, мүгедектігіне қарай бөлмей, әділетті қатынасты қамтамасыз етеді және де олардың рөлі эконономикалық үлесінен тәуелсіз бағалануы тиіс. Егде адамдар ішкі потенциалдарын жүзеге асыру үшін білім мәдениет, рухани өмір және демалыс тұрғысында мүмкіндікке ие болуы тиіс.

Адам құқығының жалпы декларациясы халықтың нақты тобына, жекелей егде адамдардың өмірін толыққанды қылуға әмбебап нормалардың жүзеге асырылуын қамтамасыз етуді мақсат етеді.

Қазақстанда және көптеген дамыған мемлекеттерде туу азайып, денсаулық сақтау саласының, медицинаның дамуының нәтижесінде «демографиялық революция» орын алуда, яғни, егде адамдардың саны артуда.

БҰҰ-ның мәліметтеріне сүйенсек, бүгінгі таңда әлемнің 61 елінде, сонымен қатар Қазақстанда да «туу деңгейі, тіпті, қарапайым халықтың өсімін қамтамасыз етпейді». БҰҰ-ның болжамы бойынша, 2050 жылға қарай жердің әрбір оныншы адамының жасы 60 жас және одан да жоғары болады, ол әлем халқының 20%-ын құрайды.

Қазіргі таңда Қазақстан қарт адамдары басым елдердің санатына кірудің бастапқы сатысында тұр. Жалпы зейнеткерлердің саны 2014 жылғы статистика бойынша халықтың 10%-ын (1 777, 821) құрап отыр, сондықтан да зейнеткерлердің мәселелерінің өзектілігі жылдан-жылға артып келеді [3].

ҚР Конституциясы егде адамның жасына тәуелсіз оларға шектеу қоймай, түгелдей әлеуметтік құқықты екеніне кепілдік береді.

Егде адамдарға қатысты мемлекеттік саясаттың негізгі ережелері ҚР Конституциясында, ҚР-ның «Халықтың денсаулығы және денсаулық сақтау саласы», «Неке және отбасы» Кодекстерінде, ҚР Еңбек кодексінде, «ҚР зейнетақымен

қамтамасыз ету», «ҚР-дағы жасы және асыраушысынан айрылуына, мүгедектігіне байланысты мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақылар», «ҚР-дағы арнайы мемлекеттік жәрдемақы», «ҚР-дағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау», «Арнайы әлеуметтік қызмет», «Халықтың жұмысбастылығы», «ҰОС және оған қатысушыға теңестірілгендерді әлеуметтік қорғау, жәрдемақы тағайындау», «Қоғамдық ұйымдар» және т.б. Кодекстерде бекітілген.

Ұлттық заңнаманы талдай келе, жалпы азаматтардың құқықпен қамтамасыз етілуін жүйелендіретін нормативті құқықтық актілер егде адамдардың құқығын қозғайтын дискриминациялық нормалардан тұрмайды.

Талдау көрсеткендей, халықаралық деңгейде егде адамдардың құқығы туралы құжат жоқ.

Қартаю облысындағы халықаралық негізгі құжат, 2002 жылы қартаю мәселесі бойынша Бүкіләлемдік ассамблеяда қабылданған «Қартаю мәселесі бойынша Мадридтік халықаралық әрекет жоспары» болып табылады.

Қазіргі таңда қабылданған нормативті-заңнамалық актілерді талдау, егде адамдардың құқығын қорғау мен өмір сапасын жақсартуда іс-әрекетті күшейту қажеттілігін көрсетуде.

2014 жылы ҚР Үкіметінің басқарушылық аппаратының компакттілігін қамтамасыз ету туралы әкімшілік реформаның нәтижесінде, бүгінгі таңда егде адамдардың қызығушылығын, құқығын қорғайтын жеке мемлекеттік мекемені құру мүмкін емес.

Қазақстандағы егде адамдардың қартаю мәселесін, денсаулығын қарастыратын геронтология және гериатрия саласы дамуда. ҚР денсаулық сақтауды дамытудың Мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде 2011-2015 жылдарға «Саламатты Қазақстан» бағдарламасында гериатриялық қызметтің жетілдірілуі қарастырылған.

Ұйымның профилактикалық әрекеттің күшейту мақсатында елімізде алғашқы медико-санитарлық көмекті көрсететін 4582 денсаулық мектебі, сонымен қатар, қарттарға денсаулықты мықты қылудың жолдарын үйрететін егде адамдардың клубтары бар. 2015 жылдың 1 қаңтарында Қазақстан Республикасында медициналық амбулаторлы-поликлиникалық ұйымдарда 175 егде адамдар клубы қызмет атқарады. 2012 жылы Министірлік арқылы үкіметтік емес ұйымдар арасында медико-әлеуметтік көмекті дамыту үшін егде адамдар клубын жүзеге асыру мемлекеттік әлеуметтік тапсырысы жасалынған болатын.

Мемлекеттік бағдарламаны жүзеге асыруда егде адамдарға медициналық көмектің қол жетімді болуы үшін 2011 жылдан бастап барлық емханаларда әлеуметтік қызметкерлер мен психологтар енгізілді. Әлеуметтік қызметкерлер институтының енгізілуі 60 жастан асқандардың үй жағдайындағы стационардың санының артуынан көрініп тұр. Созылмалы аурумен ауыратын егде адамдар үшін тағайындаулар, мейірбикелік күтім үшін қосымша мейірбикелер штаты қарастырылған.

Дұрыс тамақтану сұрақтары бойынша Министірлікпен және «Профилактикалық медицина Академиясы» қоғамдық ұйымымен бірлескен іс-шара жүзеге асырылды.

«Егде жастағы адамдарға тән түрлі ауру жағдайында тамақтану ерекшеліктері» атты қарттарға тамақтануда ұсыныстар жасалынған әдістемелік кітап шығарылды.

Гериятриялық қызметті регламенттену мақсатында ҚР-ның халқына гериятриялық көмек көрсету мақсатында денсаулық сақтау ұйымының әрекеті туралы Ереже өңделуде. 2012 жылы Қазақ Ұлттық медициналық университетінің үздіксіз кәсіби даму базасында геронтология курсы ашылды. 2013 жылы Асфендияров атындағы Ұлттық медициналық университетінде геронтология және гериятрия курсы, «Геронтология және гериятрия» модулі ашылды.

2014 жылдан бері ҚазҰМУ базасында геронтология және гериятрия инновациялық ғылыми мектебі қызметін атқарып, қартаю мәселесі бойынша Мадридтік халықаралық әрекет жоспарының негізгі өңдеушілерімен, қартаю Бағдарламасы (БҰҰ, Нью-Йорк, 2002-2010 жж.) жетекшісімен, эксперт А.В. Сидоренкомен (Австрия) егде адамдардың өмір сапасын жақсартуға бағытталған бірлескен жұмыстар жүргізіліп жатыр. Жоба бойынша егде адамдарға көмек көрсетуді ұйымдастыру және белсенді ұзақ өмір сүру сұрақтары бойынша семинарлар мен тренингтер жүргізілуде; егде адамдарға медико-әлеуметтік көмек көрсетуде ақпараттық база құру; студенттер мен зейнеткерлер арасында волонтерлік қозғалысты дамыту.

2011-2014 жылдар аралығында Назарбаев Университетінің Өмір туралы ғылымдар орталығымен «Сапалы ұзақ өмір сүрудің ғылыми негіздері және инновациялық технологияларды өңдеу» атты ғылыми-техникалық бағдарлама орындалды. Бүгінде аталған орталық егде адамдардың мәселелерін зерттеуді жалғастыруда.

ҚР барлық аумағында егде адамдардың бос уақытын ұйымдастыратын Ветеран», «Отрада», «Ақ жаулық», «Огонек», «Шацырак», «Достық», «Калейдоскоп» және т.б. клубтар, Ардагерлер Кеңесі өз жұмысын жасайды. Астана, Петропавл, Қостанай, Павлодар, Өскемен, Ақтөбе, Көкшетау қалаларында егде адамдардың белсенді бос уақыты үшін концертте, конкурстарда, мерекелік шараларда қатысатын вокал, би топтары құрылған: «Лейся песня», «Родник», «Эжелер», «Ностальгия», «Сударушка».

«Арнай әлеуметтік қызмет» Заңының қабылдануымен Қазақстанда егде адамдарға әлеуметтік қызмет көрсету модернизациясы басталды. 2011 жылдан бастап халықты әлеуметтік қорғау саласында арнайы әлеуметтік қызмет көрсету стандарты қабылданғаннан кейін егде адамдарға және мүгедектерге әлеуметтік қызмет көрсету жүйесінде модернизация басталды; материалдық-техникалық база күшейтілді; қосымша штаттық қызметкерлер енгізілді (әлеуметтік қызметкер, психолог т.б.). Аталған шаралар егде азаматтардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік берді.

Жартылай стационар-күндізгі бөлім жағдайында арнайы әлеуметтік қызмет көрсетудің жаңа формасы енгізілді. Онда әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-психологиялық, әлеуметтік-құқықтық, әлеуметтік-экономикалық көмектер көрсетіледі.

Қазақстанда 2014 жылдың қорытындысы бойынша 600 қарт пен мүгедек қызмет алған егде адамдарға және мүгедектерге арналған 7 күндіз емделу бөлімшелері және 2 оңалту орталығы бар.

2030 жылға дейінгі ҚР әлеуметтік даму концепциясында (ҚР Үкіметінің 2014 жылғы 24 сәуірінде №396 жарлығымен бекітілген) мемлекеттің әлеуметтік саясатының жетекші саласы ретінде егде адамдардың өмірінің сапасын жақсарту мақсаты қойылған [4].

Тәжірибелі кеңейтілген отбасы бар қоғамда енді жұмыс жасай алмайтын отбасы мүшелерін қолдаған. Қауымдастықтың мүшесіне қатынастың негізгі стереотипі: халықтың әрбір әлеуметтік тобына ерекше құндылық деңгейін қосып жазуда. Егде адамдардың екі тобының арасында әрқашан әртүрлілік болған: жасына қарамай бұқарадан бөлінбей, кәсіби қызметін жалғастырушылар, белсенді егде адамдар (экономикалық, әлеуметтік, отбасылық тұрғыда); белсенді емес егде адамдар – әлсіз, аурушандар. Зейнетақылық қамтамасыз етудің пайда болғанынан бастап бұрынғысынша адамдардың бір бөлігі экономикалық, әлеуметтік, психологиялық белсенді болса, бір бөлігі пассивті.

Экономикалық дамыған әлем елдерінде медицинаның, денсаулықтың, халықтың өмір сүру деңгейінің жоғарылауына байланысты қарттық жастық топта өлімнің деңгейі төмендеуде. Мысалы, «Жапонияда 2010 жылы 100 жастан асқан 40 мың адам тіркелген». 20-30 жыл бұрын мұндай жағдайды қарастыру қиын болатын. Аталған жағдайға көптеген елдер келе жатыр және де бүгінді бұл өз шарттарын қоятын әлеуметтік нақтылық. «Жапонияда бізден өмір сүру ұзақтығы жоғары болғандықтан, төмен деңгейдегі туу үкіметтің зейнет жасын: ерлерде 68 жасқа, әйелдерге 63 жасқа дейін жоғарылату сұрағын қарастыруда.

Зейнетақымен қамтамасыз ету Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік қамтамасыз етудің негізгі бағыттарының бірі болып табылады, оған Президент пен Үкіметтің тарапынан ерекше назар аударылады. Барлық әлеуметтік-экономикалық, ең алдымен бюджет саласындағы реформаларды аяқтау және соның нәтижесінде зейнетақыларды, жалақыны және әлеуметтік жәрдемақыларды толық көлемде уақтылы төлеу – «Қазақстан-2030» Стратегиясының басым бағыттарының бірі.

«Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» 2013 жылғы 21 маусымдағы жаңа № 105-V ҚР Заңы 2013 жылғы 2 шілдесінен бастап күшіне енді. Орталықтан зейнетақылық төлемдерді тағайындау бойынша өзгерістер Заңның 11 бабымен реттеленген, ол Республикадағы әйелдердің зейнеткерлік жасының кезеңмен ұлғаюының уақытысын ғана анықтап қоймай, соған қоса халықты әлеуметтік қорғау нормаларын жақсартуды да көздейді. Сонымен, 11 бабтың 1 тармақшасымен әйелдердің зейнеткерлік жасының кезеңмен ұлғаюы белгіленген. Орталықтан төленетін зейнетақы төлемдерін тағайындау:

2018 жылғы 1 қаңтардан бастап – 58,5 жасқа толғанда;

2019 жылғы 1 қаңтардан бастап – 59 жасқа толғанда;

2020 жылғы 1 қаңтардан бастап – 59,5 жасқа толғанда;

2021 жылғы 1 қаңтардан бастап – 60 жасқа толғанда;

2022 жылғы 1 қаңтардан бастап – 60,5 жасқа толғанда;

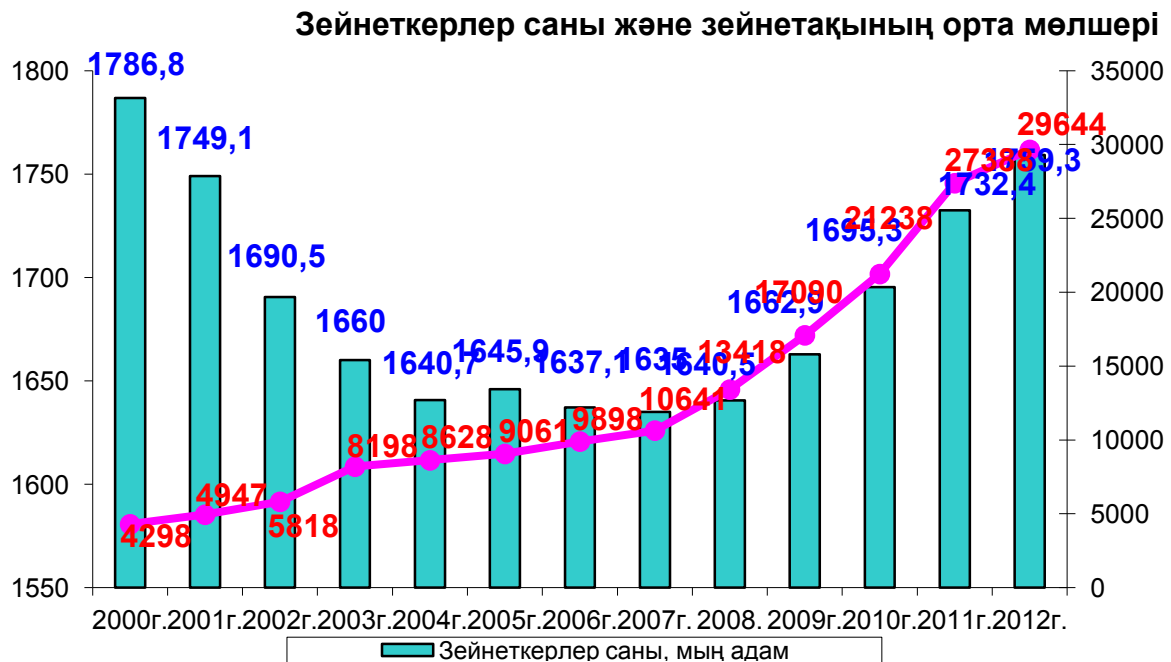
- 2023 жылғы 1 қаңтардан бастап – 61 жасқа толғанда;
- 2024 жылғы 1 қаңтардан бастап – 61,5 жасқа толғанда;
- 2025 жылғы 1 қаңтардан бастап – 62 жасқа толғанда;
- 2026 жылғы 1 қаңтардан бастап – 62,5 жасқа толғанда;
- 2027 жылғы 1 қаңтардан бастап 63 жасқа толғанда жүргізіледі [5].

Әйелдердің зейнет жасын арттырудың басты себебі, зейнетақы төлеудегі қаражаттың болжамды дефициті және зейнеткерлердің 70%-ын әйелдердің құрайтыны болды. Әйелдердің зейнет жасын арттырмаса, зейнетақы төлеуге жұмсалатын бюджет шығыстары 2014-2024 жылдары 3 триллион теңгеге дейін өседі. Сондықтан ел Үкіметі осындай қадамға барып отыр. Аталған шама жинақтаушы зейнетақы жүйесінде әйелдердің еңбек өтілін арттыру мақсатында қолданылды және зейнетақы жинақтарының көлемінің өсуі – жинақтаушы зейнетақы жүйесінен зейнетақы төлемдерінің жоғарылауына әкелуі тиіс.

Қазақстан Республикасында 2013 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша зейнетақының орташа мөлшері (базалық зейнетақы төлемін қосқанда) 41 912 теңгені құрайды немесе жалпы экономика бойынша орташа айлық жалақының 40% асады.

2015 жылы Қазақстанда зейнетақының ең аз мөлшері негізгі зейнетақылық төлем есебімен 23 692 теңгені, зейнетақы төлемдерінің ең көп мөлшері – 81 262 теңгені құрады.

Мемлекет басшысының тапсырмасын орындау мақсатында зейнетақы мөлшері 2013 және 2015 жылдары аралығында 14%-ға арттырылды. 2000-2012 жылдары ҚР-дағы зейнеткерлер саны мен зейнетақының орташа мөлшерін келесі суреттен көре аламыз.

Сурет 1 – 2000-2012 жылдардағы Қазақстандағы зейнеткерлер және тағайындалған зейнетақының орташа айлық мөлшері, теңге [3].

Қабылданған шаралар нәтижесінде 15 жыл ішінде (2000 – 2015 жылдар) ең төменгі зейнетақы мөлшері 15 есеге (2 440 теңгеден 20 782 теңгеге дейін) артты, орташа зейнетақы – 10 есеге (3 964 теңгеден 35 000 теңгеге дейін), ең жоғарғысы – 7 есеге (7256-дан 54 171 теңгеге дейін) артты.

Барлық әлеуметтік топтар сияқты зейнеткерлер де өзара қарым-қатынас құруға, әрекеттесуге қатысып, қоғамда белгілі бір рөлді атқарады. Қоғамның түрлі өкілдерінің арасынан зейнеткерлерге деген оң және теріс көзқарас бар.

Зейнеткердің өмірінің сапасы әлеуметтік көмек желісінің қаншалықты дамығандығына тікелей байланысты: бұл үйде әлеуметтік қызмет көрсету, жедел әлеуметтік көмек, адресті әлеуметтік көмек және т.б. Бұл жүйеде әртүрлі мекемелер қызмет атқарады, жекелегенде әлеуметтік қызмет көрсету орталықтары, күндізгі бөлімшелер, стационарлы мекемелер және қарттарға арналған арнайы үйлер. Әлеуметтік көмек көрсетуде әлеуметтік қызметкердің білім деңгейі, біліктілігі, кәсібилігі, зейнеткерлердің психологиялық ерекшелігін білуі маңызды [6].

Егде жастағы адамдардың белсенді қоғам өміріне, сондай-ақ еңбек етуге араласуы егде жастағылардың өздерінің белсенділігіне, олардың жаңа практикалық машықтарға үйренулері арқылы соны жағдайларға бейімделу ықыластарына байланысты болады. Бірақ, егде жастағы адамның белсенділігі мен икемділігі кейбір жағдайларда жетпей жатады. Біздің қоғамымызда егде жастағы адамдарға еңбектік емес ресурстар ретінде қарау дәстүрі қалыптасқан. Бұл сол адамның өзі үшін де, сондай-ақ жалпы қоғам үшін де егде жастағы адам әлеуеті маңыздылығының моральдық аспекті. Осыған орай егде жастағы адамдарға моральдық қолдау көрсету үшін жағдайлар жасауға қатысты қоғам жауапкершілігі өзекті мәселеге айналады.

ҚР заңында «егде жастағы жұмысшы» түсінігінің еңбек және жұмысбастылық заңында болмауы қарттардың жұмысбастылығын реттеу туралы сұрақты қоюды орынсыз қылады. ҚР «Халықтың жұмысбастылығы» заңы зейнет жасына дейінгі адамдарға ғана қолдау көрсетеді.

Қорытындылай келе, қазіргі әлеуметтік-экономикалық даму қарсаңында Қазақстандағы егде адамдардың әлеуметтенуі күрделі болуда. Егде адамдардың өздері өмірлерінің сапасының төмендеуі табиғи процесс деп қабылдауда. Егде жастағы білім алу өзгерген әлем туралы негізгі мәліметтерді алудың нәтижесінде белсенділік пен әлеуметтік бейімділікті сақтап қалады. Дамыған елдерде егде жастағы азаматтың әлеуметтенуі олардың өмір сапасын жақсартуда маңызды құрал болып табылады. Егде жастағы әлеуметтік-жастық топтың өкілдері бір уақытта индивидуалды жастық өзгерістерге және топ деңгейінде әлеуметтік өзгерістерге бейімделуге мәжбүр (мәртебені, әлеуметтік рөлді жоғалту). Жас ұлғайған сайын материалдық жағдайға және өмір сапасына деген қанағаттанушылық төмендейді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Европейская социальная хартия (пересмотренная в 1996 году, (официальный сайт) / URL.: <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/> (дата обращения 11.10.2011).

2. Елютина М. Э., Смирнова Т. В. Геронтологическая составляющая кадровой работы современного руководителя // Социологические исследования. 2006. № 3. -С. 46.

3. ҚР Статистика агенттігі – <http://www.stat.gov.kz> сайты.

4. <http://www.zakon.kz/>

5. [«Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» 2013 жылғы 21 маусымдағы жаңа № 105-V ҚР Заңы.].

6. Стандарт оказания ССУ в области социальной защиты населения в условиях оказания услуг на дому (утвержден постановлением Правительства Республики Казахстан от 28 октября 2011 года № 1222) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 04.04.2014 г.).

Болат Жансая
«әлеуметтік жұмыс» 3 курс студенті
Ғылыми жетекші:
соц.ғ.к., аға оқытушы Сарыбаева И.С.

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ ЖАСТАРДЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Қоғамның әлеуметтік құрылымын құрайтын халық санатында мүмкіндігі шектеулі жандардың өмір сүру формасы мен өмірлік дағдылары түрліше болып келеді. Өйткені, бұл адамның белгілі бір физиологиялық немесе психологиялық денсаулық күйінің жетіспеушілігінен туындайды. Мүмкіндігі шектеулі жан дегеніміз — тіршілік-тынысының шектелуіне және оны әлеуметтік қорғау қажеттігіне әкеп соқтыратын аурулардан, жарақаттардан, олардың салдарынан, кемістіктерден организм функциялары тұрақты бұзылып, денсаулығы бұзылған адамның өмір сүру қалпы [1]. Мүмкіндігі шектеулі жандардың ішінен мүгедек жастардың қоғамда өз орнын қалыптастырып, белгілі бір саланың белгілі маманы болу мүмкіндігі төмен екендігі анық. Жалпы, медицинаның әлеуметтік моделге көшуі мүгедектерді жұмыспен қамтуды арттыра түседі. Мүгедектерді жұмыспен қамту, қоғамдық өмірге (қайта) интеграциялау, толықтай мүгедектердің жұмысқа белсенді араласуы үшін негізі тәсіл болып саналады, өйткені мүгедекөзін-өзі бағалайды және өзін қажеттілікпен қанағаттандыра алады және өз еркімен қаржылық ресурстарды өндіру мәртебесіне ие болады, сондай - ақ әлеуметтік байланыс шеңбері ұлғаяды. Сондықтан, осы мүгедек жастарды оңалту, қазіргі заманғы тиімді жұмыс күші ретінде қолдану маңызды болып саналады. Сонымен қатар, біз еңбекке жарамды жастағы халықтың жалпы санына қатысты жұмыспен қамту деңгейі - Ресейде (16 мен 65 жас) аралықты қамтиды және жұмыспен қамтудың деңгейі өте төмен екендігін білеміз. Ресейде мүгедектерді кәсіптік оңалту және жұмыспен қамту мәселесі және еңбек нарығына мүгедектерді табысты реинтеграциялауды жеңілдету жағдайын қалпына келтіру мақсатында түрлі әдістерді іске асыру және нығайту мәселелерімен айналысу, саясаткерлер мен қызмет көрсетушілердің тікелей міндеттемесі болып табылады. Осы уақытта біздің тәжірибеде, жұмысбастылық дәрежесін ұлғайту үшін нақты оңтайлы бағдарламалар қажет, дегенмен де, мүмкіндігі шектеулі адамдарды жұмысқа орналастыру және кәсіби қызметте көтеру, жұмыс берушілер мен қауымдастықтар тарапынан шешілмей отырған жағдайыда белгілі қазіргі таңда.

Кәсіптік оңалту және оны тексеру, бағалау - мүгедектерді жұмыспен қамтудың үш негізгі құрушы негізі болып табылады. Кәсіби бағалау - бұл кешенді үрдіс, оның құрылымына медициналық ақпарат, психологиялық, білім беру, әлеуметтік және кәсіби бағалау, әлеуетін анықтау жатады және мүгедектердің жұмысбастылығының болашағы үшін өте маңызды болып саналады. Кәсіби бағалау - кәсіби саланың қызметін, жұмыс түрін және нақ осы жұмыстың дәрежесі мен тиімділігіннақты анықтайды. Кәсіби баға беру мен оны тексеру бірінші кезеңде орнығады (этапы 1+2) және кәсіби оңалтудың жалпы үрдісінде бес кезең қатарынан тұрады. Бір жағынан дағды орнығып, мүгедектердің қабілеттері мен қызығушылықтары қалыптасады. Қабылданған шешімде жұмыс орнына қатысты жетістіктер мен жұмысбастылықтың мүмкіндіктері, нәтижені салыстыру жүзеге асырылады, жеке жұмыс пен жұмыс параметрлерінде, адамның жұмыс орнына бейімделу мүмкіндіктері ескеріледі. Сонымен қатар, қызмет жеке бөлігінің жағдайы салыстыру арқылы анықталады (оңалтудың жеке жоспары), онда адамға қажетті жұмысбастылықта туындайтын кедергілерді жеңуге мүмкіндік туады. Келесі кезеңде қызметтің қажетті тұстары қалыптасады (кәсіби оқыту, физикалық қалпына келтіру, қосалқы технологиялар). Ол клиенттің жұмысбастылығының деңгейін жақсартуға бағытталған. Жұмысбастылықтың деңгейі - еңбек нарығында анықталған секторлардың мүмкіндіктерінің шығуы (қорғалған жұмыс, қолдау жұмысы, ашық еңбек қоғамы) оңтайландыруға сәйкес келетін клиенттердің кәсіби потенциалын орнықтыру үшін оқытудың маңызды түрі болып табылады. Маңызды іс-әрекет, кәсіби оңалтуда әрқашанда мүгедектердің кәсіби әлеуетін барынша дамытуға, қандай болмасын шектеулердің деңгейі мен бұзылудың дәрежесін жоюға жағдай жасайды.

Мүгедектерді кәсіби оқыту. Кәсіби оқыту - жұмысбастылықтың жолындағы ең маңызды элемент ретінде қарастырылады. Алайда, кәсіби оқыту кезеңінде мүгедектердің қабілетсіздіктері олардың жұмысқа орналасу алу мүмкіндігін төмендетеді. Кәсіби оқытудың басты принциптері кез-келген адамға кәсіби білімді оқыту және көмек көрсету болып табылады, сонымен қатар жеке адамға түсінікті болу үшін арнайы талаптармен жүзеге асырылады. Кәсіби оқыту мүгедектерге тікелей бағытталған болуы қажет және мүгедектің кәсіби қабілетін арттыру үшін маңызды, білім беру арнайы әдіс-тәсілдермен ұйымдастырылған түрде өткізілуі қажет. Кәсіби оқыту арнайы базада құрылған жұмыс орнында шынайы түрде жүргізіліп, белгіленген ұйымдардың негізгі оңалту элементі болуы қажет. Оқытудың базасы бір уақытта мұқият түрде ұйымдастырылған болуы шарт. Қызметтерді жүзеге асыру үшін қажет болып табылатын мүгедек адамдардың жұмыс орнында әлеуметтік бейімделуіне көмектесу үшін арнайы бағдарланған жүйенің болуы маңызды. Жұмыспен қамтуды қолдау және жұмысқа орналастыру қызмет провайдерлері қауымдастығы барлық елдерде белсенді түрде қызмет көрсетеді. Еуропада ұзақ уақыт бойы жұмыспен қамту жекелеген қолдау модельдерін ұстануға бағытталды. Арнайы жұмыс мамандары еңбек нарығында тұрақты жұмыс орындарына ие болады. Жұмысқа тәуелді мүгедектерді жұмысқа орналастыру, жұмыстың өту формасы бойынша ақпарат алуға көмектесу, барлық қызметке

орналасуды қолдаусубъектілердің міндеті болып саналады. Бұл үрдісжаңа көзқарас, жаңа дағдыларын талап етеді.

Ашық еңбек нарығында жұмыспен қамту. Кейбір жұмыс берушілер психикалық бұзылулар бар адамды жұмысқа қабылдау үшін негізгі олардың идеалистік әрекетін бағалап, ұжым үшін жұмыскердің жұмыс өнімділігі бойынша қызметтен шеттетпейді. Зерттеулердің қорытындысы бойынша мүмкіндігі шектеулі адамдар, ашық еңбек нарығына тиімді, бағалы қызметкерлер бола алатынын көрсетеді. Әр түрлі елдерде зерттеулер нәтижесі бойынша, жұмыс берушілер мүгедектерді жалдау емес, олардың негізгі қажеттілігін көрсету мақсатында қабылдайды. Жұмыс берушілер мүгедек жастардың әлеуметтік өзара іс-қимылды жүзеге асыра алатынына күмән келтіруі мүмкін. Мысалы, олардың клиенттермен жұмыс істеуде қабілетті бола алама? Тұтынушылардға қызметті көрсету кезінде теріс реакция болады ма? Өзге де қызметкерлердің теріс реакциялары әсер етедіме, мүгедектің қызмет көрсетуіне? Мүгедек жастардың қызмет көрсетуде мамандық тәжірибесі туралы клиенттер күмән туғызады ма? Қызмет көрсетуден экономикалық пайда бар ма? Мүгедектертәуелсіз бола ма? Мүгедек жастар сапалы қызмет көрсетедіме? Мен оған қажет болсам, маған кім көмектесе алады? Денсаулығы мен қауіпсіздігі туралы күмән тудырады ма? Жұмыс орнында үлкен көлемді төтенше жағдайлар болады ма? Негізгі күмән жұмыс берушілер тарапынан білімді және ақпараттың болмауына байланысты туындайды. Олар жиі қызмет провайдері немесе оларды басқару туралы немесе басқа да жұмыс берушілер тәжірибесі туралы маңызды шешімдер шығарады. Күмән келтіру - жұмысты дұрыс атқару үшін сәтті тәсіл, ақпарат тарату және тренинг өткізу үшін нақты лауазымдық сипаттаманы, келісілген сынақ мерзімін, сондай-ақ маңызды іс-шаралар жасау, нақты іріктеу өлшемдерін ұйымдастырудың маңызды шарты. Мүгедектерге арналған қолайлы бейімделген оқу модульдері - мүгедектерге қатысты денсаулық сақтау және қауіпсіздік мәселелеріне деген алаңдаушылықты азайту мүмкін. Мүгедектерді жұмысқа орналасуға мүмкіндік туғызған жұмыс берушілер үкіметте ұйымдастырылған бірқатар бағдарламалар негізінде интеллектуалдық мүмкіндіктері шектеулі адамдарды ынталандырудың түрлі мүмкіндіктерін қарастырады. Мұндай бағдарламалар жұмысқа қатысты салықтарды қысқарту және жабдықтарды сатып алу үшін субсидияны төмендетуі мүмкін. Адамдарды тиімді оқыту және қаржы стимуляторларды қол жетімді болу үшін қолайлы нақты қолдауды қамтамасыз ететін компания сол дәрежеде түрлі нысандардың, сондай-ақ басқа да қызметкерлердің жұмыстан экономикалық пайда алуын жәрдемдесе алады. Әртүрлі елдерде ғылыми-зерттеу жұмыстары жұмыс берушілер тарапынан қабылданған шаралар тізімін анықтады: адамдар өз жұмыс орнында кәсіби тұрғыдан өсуіне көмектесу үшін, тұрақты кәсіби оқыту мерзімімен жүргізіліп отыруы қажет. Кез-келген қызмет түрі мүмкіндігі шектеулі жандарға өз жұмысына неғұрлым белсенді көзқараспен назар аударуды талап етеді - соған қарамастан мүмкіндігі шектеулі қызметкерлерге барлық адамдар дұрыс қарым-қатынас орнатуға ұмтылуы қажет, эмоционалдық күйіне және психикалық саулығына кері әсер туғызбауға мүмкіндігінше жағдай жасау қажет. Кез-келген қызметті алушы

тұлғатолерантты болуы шарт, себебі, мүмкіндігі шектеулі адамдар қызмет көрсету барысында шыдамдылықты талап етуі мүмкін. Еңбекақы- бір жұмысты толықтай мерзімдік шегінде өтеуге байланысты беріледі және бұл қызмет көрсетуші мүгедектің денсаулық жағдайына қарай төленбейді. Мүгедектерді жұмыспен қамтуды қолдау нақты нәтижесі, олар өз бетінше жұмыс істеуге қабілетті екендігін толықтай көрсете алуына, көп күш пен уақыт қажет, ал олардың әріптестерімен жақсы қарым-қатынас орнатуын көрсетеді. Өз кезегінде мұндай ұтымды қызмет жасау командалық рух әкелуі мүмкін ұйымға. Жалпы, қоғамдық пікірге сай, көптеген жұмыс берушілердің мүгедектерге қосымша қолдау көрсету белсенділігі төмендеу болып жататындығы анықталған. Жұмыс берушілер мен қызмет көрсетушілердің қарым-қатынасы ашық еңбек нарығында мүгедектердің олардың әрекеттері (қайта) келісілген болуы тиіс деп санайды интеграциялық қоғам қайраткерлері мен саясаткерлері. Түрлі елдерде үлестік топтардың өкілдері ұсыныстар мен ұсынымдар қойды: Біз нақты түрде үкімет тарапынан қолдау алуымыз қажет - Үкімет ашық еңбек нарығында мүмкіндігі шектеулі жандарға арналған олардың тең құқықтары туралы, сондай-ақ айқын ақпараттық науқандар мен қызмет көрсетушілерді көбейту, кәсіби оқыту және жұмыспен қамту қызметтеріне қаржылық көмек көрсетуді жүзеге асыратын саясатты іске асыруды қолдауды толықтай қолға алуы қажет. Үкімет тарапынан көрсетілетін қолдау ұзақ мерзімді саясатқа негізделуі тиіс. Мүмкіндігі шектеулі адамдардың әлеуметтік мәртебесі мен денсаулық жағдайы оларды жұмысқа орналастыру үшін кедергі болмауы тиіс және мүгедектер мен басқа да қызметкерлер бірдей ережелер мен шарттарға мойынсұнуы қажет. Саясаткерлер назарында қолданылып отырған қолдау бағдарламаларының дұрыс бағытта жүруін, жұмыс нәтижесі тұрғысынан тұрақты негізде мониторинг жүргізу арқылы бағалау маңызды орынға ие.

Кейбір елдерде, осы бағытқа (Ирландия , Ұлыбритания) қарсы кемсітушілік заңнамасына үлкен назар аударылған. Франция, Италия және Германия квоталар белгілі бір жағдайларда мүгедектерді жалдауға енгізілді.

Кейбір жалпы бақылау мен қорытындылар. Мүмкіндігі шектеулі адамдар қолайлы жұмыспен нәтижелі қамтылуға құқылы және жұмысқа орналасуға асырынталы болып келеді. Ұлттық әлеуметтік қауіпсіздік бағдарламасы, бюджет зейнетақы бағдарламасы кейбір мамандандырылған институттар Финдік жүйеде білім беру және оқытуды ұсынды, мамандандырылған және ірі мекемелерде көптеген арнайы білім беру бағдарламалары мүгедектерге бағытталды. Финляндияда жұмыспен қамтуды қолдау 1995 жылы енгізілді жәнәтүрлі жобалардың тиімді құралдары мен мүгедектігі бар адамдарды жұмыспен қамтудың жаңа нысандары енгізілді. Жұмыспен қамтуды қолдау жобалары Финляндияда англо-америкалық модельдер негізінде құрылды. Мысалы, қор қаражаты есебінен қаржылық қолдау, жұмыспен қамту бойынша мамандарды даярлауды және ұйымдастырылған оңалту жұмыстары мен оқыту кестесін дайындады. Осы ұйымның ұсыныстары негізделді ирландық жұмыспен қамтуды қолдау моделіне. Финляндияда халықты жұмыспен қамтуды жарнамалаумен VATES ұйымы айналысады. Жұмыспен қамтуды қолдау өзіне қосады кеңесшінің тұрақты көмегін, жұмыспен қамту барысында барлық

жұмысқа ие болу шарттарын. Алайда, мұндай жұмыспен қамтуды қолдаудың көп артықшылықтар бар деп саналады, дегенмен де Финляндияда бұл жүйе әлі толық құрылмаған, сондықтан кәсіптік оңалтудың басқа да нысандары пайдаланылмайды.

Мүгедектер жұмысқа орналасуға және жұмыс орнын сақтауға қолдау алу туралы шешім қабылдағанда, олардың алдында екі тарап шығады: Мемлекеттік жұмыспен қамту қызметін (PES) бағалау және тұрақты жұмыспен қамтамасыз етілу, кәсіби бағдар беру үшін басқа да мамандандырылған қызметтерді қолдану. Финляндияда кәсіби басқару – бұл психологиялық көмектің үлгісі, одан кейін кәсіби жеке жоспар бойынша оңалту жұмыстары атқарылады. Бұл қызметте Финляндияның жарты бөлігінде жұмыспен қамту қызметтері қол жетімді. Францияда шебер қорғалған екі ұйым бар, жұмыспен қамту қызметін қорғауға арнайы мүмкіндіктер ұсынады. ЖҚО (жұмыспен қамтуға жәрдемдесу орталығы - Centres d'aides par le Travail) және ЖШҮ (жұмыскерлерді шеберлікке үйрету - Ateliers Proteges). Германияда кәсіби оқытудың негізгі міндеті - мүгедектерді кәсіби оқыту және жалпыға ортақ мамандықтар оқытылады. Бұл үрдіс ұйымның қызметкерлерімен мүмкіндігіне қарай өтеді. Ұлттық жұмыспен қамту агенттігінің (ФАС) мүмкіндігі шектеулі жандарды қолдауымен Ирландияда кәсіптік оқыту жалпы немесе мамандандырылған бағдарламалары кәсіптік оқытуды жүзеге асырады. Кәсіби оқытудың жалпы бағдарламасы ұсынады, кәсіби оқытудың дағдылары мүгедектіктің кәсіби біліктілігінің дәрежесін анықтайды. Ирландық саясатта “брокерлік” жүйе дамуды қарастырады, мұны мүмкіндігі шектеулі адамдар таңдай алады және қандай қызметтерді ұсына алады және кімдер оны қамтамасыз ететіндігі айқын болады. Италияда кәсіби оқыту (“Formazione”) кәсіпті оқытады және арнаулы білім беру орталықтарында курстар өткізіледі.

Сонымен қатар, шет елдік тәжірибеде қолданылып жүрген мүгедектерді қолдау бағдарламаларымен қатар, Қазақстан Республикасында қолға алынып жатқан заңдық тұрғыда мүгедек жандарды қорғаудың өзіндік оңтайландыру шаралары бар. «Қазақстан Республикасындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Заңына сәйкес, Қазақстан Республикасындағы мүгедектер Конституцияда және басқа да заң актілерінде бекітілген әлеуметтік-экономикалық, жеке құқық және бостандықпен қатар, мыналарға құқылы:

-білім алуға, қызметті, сонымен қатар еңбекті өз еркі бойынша таңдауға;

-кәсіптік жетілдіру және қайта жетілдіру, еңбекке қабілеттілікті және жұмысқа орналасуды қалыпқа келтіруге.

Жергілікті атқарушы органдар мүгедектерді жұмыспен қамтуды мына жолдармен қамтамасыз етеді:

1) жұмысшылардың жалпы санының үш пайызы көлемінде мүгедектерге арналған жұмыс орны квотасын белгілеу.

2) шағын, орта бизнес, жеке кәсіпкерлікті дамыту арқылы мүгедектерге қосымша жұмыс орындарын құру.

3) Қазақстан Республикасының заңына сәйкес мүгедектерге арналған әлеуметтік жұмыс орындарын құру .

4) мүгедектерді кәсіптік оқытуды ұйымдастыру [2].

Бұл басым бағыттар мен қолдаулар дәл қазіргі таңда қолданысқа еніп, мүмкіндігі шектеулі жандарға көмек көрсету мақсатында бағдарламалар жасалынып отыр. Дегенмен де, зерттеулерге қарағанда Қазақстанда жұмысқа жарамды мүгедек жандардың 93 пайызы жұмыссыз. Мәселен, Германияда жұмыс істей алатын мүгедектердің 1 пайызы ғана жұмыспен қамтылмаған. Ресейде мүмкіншілігі шектеулі азаматтардың 25 пайызы жұмыс істейді. Ал Қазақстанда 90 пайыз мүгедек жастар жұмыссыз жүр. Жұмыс берушілер мүгедек жандарды жұмысқа қабылдауға құлықсыз [3]. Бұл жағдай шет елдермен салыстырғанда өте төмен көрсеткіш болып табылады. Мүгедек жастарды жұмыспен қамтуды толықтай шешу үшін мемлекет тарапынан бақылау жүргізіп, арнайы жеңілдіктер қарастырылуы қажет.

Қорыта айтқанда, дәл қазіргі таңда техниканың дамыған, кәсіби бәсекелестіктің озық үлгідегі екпіні көптеген қоғамдық қызмет саласының өсуіне жағдай жасап отыр. Осы қызметке денсаулығында патологиялық ақауы бар, қызметтің тек арнаулы түріне жарамды мүгедек жастардың жұмыспен толықтай жұмыспен қамтылмауы өзекті мәселе болып отыр. Шет елдік елдердің көпшілік бөлігінде бұл мәселе оңтайлы шешілген. Мүмкіндігі шектеулі азаматтардың жұмыс орнын таңдап, белгіленген мерзімде жұмыс күнін толықтай атқаруына толықтай құқығы бар. Мұндағы өзекті жағдай барлық адамдардың теңдей жеке қабілеті мен білімді толық игеруіне байланысты, денсаулық немесе жеке ерекшеліктеріне қарамастан теңдей белгілі бір жұмысқа орналасуға құқығы бар. Мүгедек жастарды жұмысқа орналастыру арқылы жұмыс күшін арттырып, бұл тұлғалардың қалыпты өмір сүруіне жағдай жасауымыз қажет. Бұл мәселе біздің елімізде де, өте баяу үрдіспен шешімін тауып келе жатыр. Осы негізде көптеген мемлекеттік немесе жеке меншік жұмыс орындары мүгедек жастарға арналған арнайы бағдарламалардың негізінде жұмыспен қамтуға бет бұрыс жасауға икемделу үстінде. Сондықтан, бұл мәселені шешу маңызды міндет болып табылады. Мүгедек жастар - біздің еліміздің маңызды жұмыс күші және белгілі бір кәсіби саланың субъекті болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. “Мүгедектер – мүмкіндіктері шектеулі адамдар”. referatkaz.kz.
2. “Мүмкіндігі шектеулі жандардың жұмысқа орналасу құқығы туралы не білеміз?” // “Астана ақшамы”, 4 сәуір 2016 жыл.
3. Мүгедек жастардың құқығын кім шектеп жүр? // Жас Алаш №95 (15553) 30 қараша, сейсенбі 2010.

Бакалавр специальности "Мировая экономика"

Дигель И.

Научный руководитель:

к.ф.н., доцент Мямешева Г.Х.

СОЦИАЛЬНЫЙ И КУЛЬТУРНЫЙ КАПИТАЛЫ КАК ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ "ЗЕЛЁНОЙ" ЭКОНОМИКИ

Понятия культурный и социальный капитал впервые были введены Пьером Бурдьё в 1980 году. При этом социальный капитал обозначался как социальные связи, которые могут послужить источником получения выгод, а культурный капитал - богатство в форме знаний и идей, которое узаконивает обладание статусом. По сути социальный капитал определяет тесноту взаимосвязей и уровней доверия между всеми членами определенного общества, в том время как культурный капитал детерминирует иерархию в тех же самых обществах, при этом оба капитала могут как работать друг на друга, так и противодействовать. Рассмотрим по отдельности влияние каждого на хозяйственную деятельность общества. Наибольшую известность понятие "социальный капитал" получило в трактовке Джеймса Коулмена, согласно которому это потенциал взаимного доверия и взаимопомощи, рационально формируемый в межличностных отношениях: обязательства и ожидания, информационные каналы и социальные нормы [1]. В то время как физический и человеческий капитал, воплощенные в орудиях труда и обучении соответственно, повышающих индивидуальную производительность, социальный капитал создаёт условия для координации и сотрудничества для получения взаимной выгоды, то есть действует на коллективном уровне. «Социальный капитал – это способность индивидов распоряжаться ограниченными ресурсами на основании своего членства в определенной социальной сети или более широкой социальной структуре... Способность к накоплению социального капитала не является индивидуальной характеристикой личности, она является особенностью той сети отношений, которую выстраивает индивид. Таким образом, социальный капитал – продукт включенности человека в социальную структуру» [2]. Л. Полищук дает следующую трактовку основополагающего отличия социального капитала от человеческого: "В отличие о человеческого социальный капитал, характеризующийся способностью к коллективным действиям, является активом сообществ - например, населения городов, - и отдача от него должна выражаться в возросшем благополучии таких сообществ" [3]. Таким образом, накопление социального капитала помогает накапливать ресурсы и возможности, недоступные индивидуальным экономическим агентам, а значит, позволяет решать задачи, находящиеся на общественном уровне, которые ранее решались только государством. "Между тем государство далеко не всемерно, недостаточно информировано и мотивировано и по разным причинам - от халатности до коррупции - может неэффективно распоряжаться своими полномочиями. В таких случаях способность граждан самостоятельно, без принуждения, участвовать в решении общественных проблем или не создавать такие проблемы, учитывая последствия своих действий для окружающих, оказывается востребованной дает осязаемую отдачу" [4]. Когда речь заходит о конкретном измерении социального капитала, следует исходить из того, что это явление многомерное и его адекватная оценка может быть дана только с учетом всех характеристик. Поэтому многие исследователи для измерения используют индексы

социального капитала, которые конструируются на основе определенной системы показателей. В частности, в количественных исследованиях при расчёте социального капитала проводится вычисление индекса доверия, а также подсчёт числа групп (ассоциаций, партий, общественных организаций, религиозных общин, местных сообществ и др.) и их членов, которые объединяются индексом развития гражданского общества. Для расчёта этого индекса могут быть использованы такие статистические данные, как информация о составе групп, а также показатели степени политического участия, например, число активных избирателей или постоянных читателей газет. Подобный прием использует Р. Патнем в своей работе по исследованию объёма социального капитала в Америке. При выведении общей формулы для вычисления объёма социального капитала Р. Патнем суммирует количество различных групп в гражданском обществе. Эта сумма обозначается числом n , которое изменяется во времени t и характеризует членство в различных общественных организациях (в профсоюзах, спортивных клубах, лигах, литературных, молодёжных обществах, политических клубах, национально-общественных объединениях и т. д.). Кроме того, для оценки уровня «внутреннего единства и коллективного действия», им вводится коэффициент « c », определяемый субъективно, позволяющий обеспечить «меру единства» и внутренние связи существующих групп. Исследователем также учитывается и их радиус доверия – gr . Если радиус доверия распространяется на всю группу, то коэффициент gr будет равен 1. Однако большие группы с внутренней иерархией могут иметь большую величину n и низкий коэффициент gr . В то же время какое-либо религиозное или неформальное движение (например, баптисты в США), поощряющее честность и надёжность в деловых отношениях не только между членами самой группы, но и за её пределами, может иметь gr больше 1. Поэтому для уровня доверия гораздо более значим не размер той или иной организации, а социальные нормы, связывающие индивидов [5].

Культурный капитал сам по себе может быть разделен на следующие формы: инкорпорированный, то есть связанный с телом, с конкретной личностью, может накапливаться только путем освоения и ассимиляции информации и превращается в неотъемлемую часть личности, которая может использовать этот капитал для достижения своих целей; объективированный капитал имеет ряд свойств, которые можно определить только относительно его самого в инкорпорированной форме, однако, в отличие от инкорпорированного капитала, объективированный может передаваться в виде материальных объектов (книг, картин, инструментов). Объективированный капитал может использоваться как средство подкрепления индивидуального или группового статуса, а также для создания определенного образа индивида или социальной группы. Институционализированная форма, а именно объективация культурного капитала в виде академических квалификаций является одним из путей нейтрализации некоторых его свойств, проистекающих из того факта, что, будучи инкорпорированным, он ограничен теми же биологическими рамками, что и его носитель [6].

Одним из важных направлений социального и экономического развития общества на сегодня считается охрана окружающей среды. Под окружающей средой понимается вся совокупность природных факторов, способных влиять как на индивида, его здоровье и уровень жизни, так и на отдельные социальные группы, или мировое сообщество в целом, их экономику и политику. Появилась необходимость при принятии решений учитывать влияние человеческой деятельности на экологическое состояние планеты. Было расширено понятие "природный капитал", которое теперь включает три фактора, вместо одного:

1) ресурсный - обеспечение природными ресурсами производства товаров и услуг;

2) экосистемный - обеспечение природой различного рода регулирующих функций: ассимиляция загрязнений и отходов, регулирование климата и водного режима, озоновый слой;

3) рекреационный - связан с эстетическими, этическими, моральными, культурными, историческими аспектами развития социальных групп.

Однако, несмотря на большое влияние экологических факторов на жизнь общества, прямых выгод от защиты окружающей среды на уровне индивидуальных экономических агентов практически нет, а значит, нет и достаточной мотивации для каких-либо действий в этом направлении. На этом этапе, как правило, вмешивается государство, используя как прямые командно-административные методы регулирования, например, законодательное ограничение количества вредных выбросов, принудительную установку очистных сооружений на предприятия вредного производства, запреты на ввоз определенной продукции, так и косвенные экономические, налоги на ввоз вредной продукции, дополнительные экологические сборы, перенос вредных производств в страны третьего мира. Однако, как уже упоминалось выше, государство неспособно учитывать все факторы влияния на окружающую среду, а также недостаточно мотивировано предпринимать какие-либо серьезные изменения в законодательстве или экономической политике без веских причин. Здесь и вступает в силу факторы социального и культурного капитала, а именно способность общества или социальной группы, в которой накоплено достаточно социального капитала, самостоятельно решить проблемы, связанные с экологической составляющей жизни общества. При этом, социальный капитал наиболее пригоден для выполнения подобного рода задач, так как, по сути, улучшение экологической ситуации повышает благосостояние общества, на что и направлено накопление и использование социального капитала. В качестве конкретных путей применения социального капитала можно привести инициативу предпринимателей по переработке отходов, загрязняющих окружающую среду или создание инициативных групп по созданию зелёных насаждений в черте города. Как пример использования культурного капитала - выступления признанных ученых и общественных деятелей, обладающих большим влиянием, в том числе благодаря накоплению культурного капитала. Эти действия не приносят фактической финансовой или ресурсной выгоды, однако способны сильно повлиять на состояние общества в целом в долгосрочной перспективе, более того, они возможны только

при наличии высокого индекса доверия между участвующими экономическими агентами, а также развитых социальных норм, определяющих основными ценностями моральное и физическое состояние индивида и социума. Однако, подобные явления будут разрознены и их влияние относительно масштабов государства будет довольно невелико. Здесь подключается третий фактор социального капитала, способный объединить усилия отдельных социальных групп в структуру. Имеются ввиду так называемые "социальные сети". "В условиях информационной экономики на рубеже прошлого, начале настоящего столетий появилось принципиально новое социальное явление - социальная сеть. Её участниками могут быть субъекты разных отраслей и секторов экономики. В каждой конкретной ситуации у них формируются индивидуальные и (или) коллективные интересы" [7].

Так как социальные сети являются более масштабными структурами по сравнению с отдельными обществами, то и координация подобных сетей будет более сложной задачей, которая уже не может быть решена обычными договоренностями - потребуются люди, которые возьмут на себя обязанности по координации отдельных частей социальной сети. Возникнет вопрос о правомерности участия тех или иных индивидов в координации. Здесь вступит в силу накопленный культурный капитал, чаще в институционализированной форме, как подтверждение правомочности статуса координатора. Более того, культурный капитал может быть использован как основа для создания социальных норм, необходимых для регулирования общественных отношений. Таким образом, при условии соблюдения факторов высокого индекса доверия и наличия социальных норм, социальные сети могут стать связующим звеном при формировании обширного сообщества, способного решать экологические проблемы с минимальным участием государства, тем самым улучшая как общее состояние общества, так и отдельных его агентов. Наконец, государство, накопившее достаточное количество социального и культурного капитала, будет способно с большей легкостью совершить переход от устаревшей модели традиционной экономики, не учитывающей влияния экономических и социальных процессов на окружающую среду, к более перспективной "зелёной" экономике и модели устойчивого развития.

Список источников

1. Швери Р. Теоретическая социология Джеймса Коулмена: аналитический обзор // Социологический журнал, 1996, № 1-2; Левин, И.Б. Гражданское общество на Западе и в России // Полис, 1996, № 5.
2. Paldam, Martin. Social Capital: One or Many? Definition and Measurement // Journal of Economic Surveys, 2000, Vol. 14, Issue 5, pp. 629-654, p. 629.
3. Полищук Л. Порознь или сообща. Социальный капитал в развитии городов // Strelka-press, 2015, С. 6.
4. Полищук Л. Порознь или сообща. Социальный капитал в развитии городов // Strelka-press, 2015, С. 4.

5. Нилов В. Методы измерения социального капитала и их использование в научных исследованиях // Статья, режим доступа: http://www.krc.karelia.ru/doc_download.php?id=3534&table_name=publ&table_ident=7123
6. Бурдые П. Формы капитала // Перевод для журнала "Экономическая социология" / № 5, ноябрь 2002, том 3, режим доступа: http://www.situation.ru/app/j_art_752.htm
7. Хайкин М., Крутик А. Социальный капитал и социальные сети // Журнал Вестник Южно-Уральского государственного университета, Серия: Экономика и менеджмент, Выпуск № 1 / том 8 / 2014, С. 87

Ерекешова Назым
Әл-Фараби ат. ҚазҰУ-ның «әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс» кафедрасының
Әлеуметтік жұмыс мамандығының 4-курс студенті
Ғылыми жетекші:
соц.ғ.д., проф., кафедра меңгерушісі Абдирайымова Г.С.

ҚОҒАМДАҒЫ ҚАРТ АДАМ ЖАҒДАЙЫНЫҢ ТАРИХИ ФОРМАЛАРЫ

Қартаюдың әлеуметтік проблемалары қоғам дамуымен бірге туындаған. Олар қоғам қартайып бара жатқан және қарт адамдарға қатысты қандай жағдайым алғанында, сонымен қатар қарт адамдардың басқа жас топтары арасында қандай нақты орын алатынында және олардың қоғамда қандай қызмет атқарғанында көрінеді. Адамзат тарихы көрсеткендей, қарт адамдардың қоғамдағы жағдайы күрт өзгеріп отырған: бір кездері жарқын көріністі болса, басқа кездері түнектей қараңғы болды. Егер де қарт адамдар жағдайының эволюциясы бір бағытта, яғни жақсару бағытында болса, жұбанышты болар еді. Алайда, бұл олай емес. Өте қолайсыз кезеңдерден кейін аса қолайлы кезеңдер келеді, ол өз кезегінде қайтадан азды-көпті қолайсыз кезеңдерге жол береді.

Ежелгі заманда қарт адамдар табиғи өліммен өлмеген, өйткені сол кездері өз-өздерін әрең қамсыздандырып жүрген қауымда тамақ табуда физикалық мүмкіншілігі жоқтығынан толыққанды мүшесі бола алмайтындарға орын қалмаған. Алғашқы қауымдық ортада кемел адам өңірінің білгірі және көп жылғы өмірлік тәжірибесінің иегері ретінде құрметке ие болған. Ол жемістің қашан және қайда пісетінін, балықты қалай аулау керек екенін, қандай тәсілмен аң аулау керектігін және т.с.с білген және осы білімнің арқасында алғашқы әлеуметтік байланыстырушы буынның бірі болған. Бірақ, қарттық шақтың басталуымен, күші мен есі оған қызмет етуге бас тартқан кезде осы тәжірибе мен білім қоры пайдаланылмай қалды. Сол кезде қаусаған қарияны тағдыр тәлкегіне тастаған. Көшпелі тайпалардың артынан ере алмайтын көшпенді қарияларды өмірінен айырған. Аң аулау есебінен күн көрген жабайы тайпалар аң аулауға қатыса алмаған тайпаластарын өлтірген. Византиялық жазушы-тарихшы Прокопий Кесарийский өзі өмір сүрген кезінде (VI ғ.) герман тайпаларының бірінде қарт адамдарды өлтіргендігін айтады [1].

Қарттарды өмірінен айырғанды қашан қойды деген сұраққа, тіпті, шамамен де жауап беруге болмайды: осы қатыгез әдет-ғұрыптың өшуі шаруашылықтың дамуымен байланысты және бұл әр халықта әр түрлі уақытта болған. Мұндай жағдайда күндердің орнына кезеңдер (дәуір) келуі тиіс. К. Маркс пен Ф. Энгельстің замандасы, олар аса қастерлейтін американдық антрополог және этнограф, үндістер өмірінің зерттеушісі Л.Г.Морган (1818 – 1881) барлық адам қызметін үш негізгі дәуірге бөледі: жабайылық, мәдениетсіз және өркениет. Л.Г. Морган алғашқы екі дәуірді, яғни жабайылық пен мәдениетсіз дәуірлерді даму деңгейімен ерекшеленетін үш кезеңге бөліп қарастыруға болатынын айтқан. Ол солардың әрқайсысында төменгі, ортаңғы және жоғарғы кезеңдерді ажыратқан. Оның көзқарасы бойынша, қарттардың көзін жою жабайылық дәуірінің ортаңғы кезеңінде тоқтаған. Энгельстың айтуы бойынша, сол кезең тамаққа балықты пайдаланумен және отты қолданумен байланысты. Сол мезетте, қарттарды өлтіру бір халықта ертерек, ал басқаларында кейінірек тоқтады деген әр түрлі зерттеушілердің пікірі де дұрыс болып саналады. Алғашқы якуттар, эскимостар, жапондықтар, аустралиялық түземдіктер, навахо үндістері, конголез тайпалары қарттарға қалай қарайтыны туралы жазылған батыс еуропалық және американдық ғалымдардың көптеген этнографиялық жұмыстары қарттардың өмір сүру жағдайлары әрқашан әлеуметтік контекстке тәуелді болған деген қорытынды шығаруға мүмкіндік береді.

Ағзаның физикалық әлсіреуі онсыз да экономикалық салдарға әкеп соғады. Сол кезде индивидтің мүліктік жағдайы мен оның қоғамдық маңыздылығы, сондай-ақ әлеуметтік құндылықтар жүйесі маңызды рөл атқарады. Қысқа мерзімді құндылықтарға бағдарлану қоғамды құлдырауға әкеледі, ал ата-бабалармен тылсым байланыс, өсіп-өну мен рухани жандануға ұмтылыс оның дамуына себепші болады. «Сол немесе басқа қоғам қарттарға қалай қарайтынына байланысты қоғам өз принциптері мен мақсаттарын нақты айқындайды» [2].

Этнологтар қарттардың өмір сүру жағдайлары мен қоғамның, атап айтқанда, туысқандарының оларға қатынасын анықтайтын факторларға әлеуметтік ұйымды, экономикалық даму деңгейін және белгілі аймақтағы тиянақтылығын жатқызады. Қарттар құрылымы дамыған отырықшы қоғамда олардың тарихының үздіксіздігі мен әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерінің тұрақтылығын білдіреді. Жастар тарапынан құрмет пен қолдау болашақта ұқсас жағдайда өзіне деген кепілдікке ұмтылыс пен алдын алу шарасы ретінде қарастырылуы мүмкін.

Жабайы қоғамда қарт адам бір мезгілде адамнан төмен және адамнан асып түсетін, бір мезгілде ардақты адам және керек емес тозған нәрсе сияқты ұғымды қамтитын екі мағыналылығында «өзге» болып қабылданады. Көне жабайы қоғамның көптеген салт-дәстүрлері қатыгез және адамгершілікке жатпайтын болып көрінуі мүмкін, алайда оларды талдау кезінде осы қоғамның құндылықтар жүйесі мен мәдени ерекшеліктеріне негізделуіміз керек. Этнологтар қарттарды өлтіру орын алған қоғамда қарттар мұндай өлімге мәдени дәстүрлерінің, қарттарды, соның ішінде ата-аналарын өлтіруде өзіндік тәжірибесінің, өзін осы мәселе бойынша ұйымдастырылатын мерекенің орталығында сезінуге деген тілегінің ықпалымен барады деп есептейді. Қарттарды өлтіру заманында орташа өмір сүру ұзақтығы өте

төмен болғандығын айта кету керек. Дж.Л. Эйнджел жүргізген зерттеулерге сәйкес, қазіргі Греция аумағында қола мен ерте темір дәуірінде орташа өмір сүру ұзақтығы 18 жастан аспайтын.

Бүгінгі түсінік бойынша, ұзақ өмір сүру құбылысын алғашқы адамдар білмеген. Қарттар палеолит дәуірінде болмаған, ал неандерталдықтар арасында, қазба жұмыстары көрсеткендей, аса көп емес болды. Алғашқы қоғамдар қарт адамдарсыз болған. Бүгінгі таңда біз қарттықтың басын байланыстыратын жасқа жету неғұрлым кеш құбылыс болып табылады. Ресей геронтологы В. В. Фролькистің айтуынша, тас пен қола дәуірінде табылған адам қаңқаларының бөлшектерін зерттеу бойынша 50 жастағы адам болмаған. Болжам бойынша, адамдар 50 жасқа, кейін 60 жасқа жетуі, сонымен қатар шағын мөлшерде тек өркениет дәуірі басталғаннан кейін ғана мүмкін болған [3]. Уақыт өте келе, тұрмыстық жағдайлардың жақсаруына байланысты ізгілікті, адамгершілікті жаңа үлгі қалыптасты. Қарттарды өмірінен айыруды тоқтатып қана қоймай, сонымен бірге қарттар кіші ұрпақтар тарапынан құрмет пен сыйлауға ие болды.

Көптеген зерттеушілер өркениет дәуірінің ерте кезеңдері үшін қарт адамдардың жоғары беделі тән деп есептейді. Ағылшын психологы Д.Б. Бромли алғашқы қауымдық ортада кәрілік адам өмір сүрген жылдар қорынан пайда табатын кезеңді құрайтынын айтқан, яғни қарт адам жеке тәжірибесіне бай, тегінің тарихшысы, әдет-ғұрыптың сақтаушысы, дінді насихаттаушы, адамдарды тәрбиелеуші, тірі мен өлгендер арасындағы делдал және рәсімдер шебері (Л. Симмонс) және барлық тұрғыдан қарағанда қазіргіден жоғары тұратын өткеннің куәгері ретінде құрметке лайық болған. В. Менгес пен Д. Херинг қарт адамдар кейбір тайпаларда үлкен қоғамдық маңызы бар функцияларды атқарғандығын көрсетеді, және мысал ретінде Орталық Аустралиядағы ақсақалдар билігі мен Полинезияның кейбір бөліктеріндегі геронтократияны келтіреді. Өркениет тарихшылары көрсеткен мұндай фактілер Л. Симмонстың көптеген көне жабайы қоғамдарда қарттар саясатта, сиқыр мен дінде басты рөлді атқарады деген тезисін толық сеніммен қабылдауға мәжбүрлейді.

Қарт адамдар аталмыш ежелгі классикалық кезеңінде ілтипатқа иеленген (ежелгі Эллада мен антикалық Римде – қарттық салтанаты). Мұнда ұзақ уақытқа мемлекеттік орган басшылығы лауазымын иелену үшін жас шектелімі қажет болып табылатын геронтократия орнаған: Афины мен Спарта елінде ареопаг немесе геронси мүшесі тек кемінде 60 жасқа келген азамат қана бола алған. Геронтократия мысалы ретінде, сонымен қатар Венециялық мемлекетті де айтады, бұл елде жоғары лауазымдарға тек қарт адамдар ие болған.

Қарттықтың артықшылықтары арасында енді басқа фактор, яғни осы жасқа тән даналық шешуші болды. Сократ қарт адамдармен әңгімені бағалаған: бұл әңгімеден жастардың енді өтуі тиіс, ал қарттардың өтіп қойған өмірлік жолын білуге болады. Платон мен Аристотель айтқандай, қарт адамдар билік етуі тиіс. Ресейлік физиолог И.Р. Тарханов Грекияда қарт адамдар қолданған беделі бұрыннан келе жатқан дәстүрі бар екеніне мән береді. Ол дәстүр бойынша, аты аңызға айналған грек заң шығарушысы Солон жоғары сот инстанцияларын қарт адамдармен толтырған.

Эскимос аңыздарында қарттар құдай сияқты жаратып, емдей алатын қабілеті бар, сиқырлы билікке иегері ретінде көрінеді. Бірақ, өмір сүрудің нақты шарттары, яғни қатал климат, ресурстардың жетіспеушілігі, кедейшілік, тирандық патриархалды отбасы аштық өліміне душар болған немесе құлға айналған қарттардың маргиналды жағдайын анықтады.

Батыс мәдениетінің әсерін көрген және дәстүрлі әдеттен христиан этикасына өткен өтпелі кезеңді бастан кешірген қоғамда саяси кеңесті қалыптастыратын қарттардың ресми билігі танылады. Бірақ, көші-қонды өмір салты мен бітпес соғыс жағдайында нақты билікті қоныс аудару мен әскери іс-қимылдарды басқаратын жастар алады. Бай емес тайпаларда (мысалы, сібір чукчасы) қарт адамдар өмірінің соңына дейін бүкіл отбасылық мүлік пен иеліктің меншік иелері болып қалуы мүмкін. Олар отбасы мүшелерінің арасында сол мүлікті бөлу құқығына ие. Бұл өз кезегінде қарттардың әлеуметтік тұрақтылығы мен беделін негіздейді.

Өмір сүру деңгейін жеткілікті түрде қамтамасыз ететін, экономикасы біршама дамыған қоғамда діни сенім елеулі орын алады. Тиісінше, жеткілікті билік пен беделін діни қызметте өздерін танытатын қарттардың рөлі күшейе түседі. Тарихи талдау көрсеткендей, қайшылықтар болатын қоғамда жастар үстемдік етсе, қарттар заңдастырылған мүлкісімен тұрақты және ұйымдастырылған қоғамда маңызды рөл атқарады [4].

Құдайлар мен батырлар жөніндегі антикалық аңыздарындағы көптеген қайшылықтар арасынан жалпы заңдылықты анықтауға болады: құдайлар қартая келе ашулы, кекшіл, ызалы бола бастайды, олардың тирандық билігі адам төзгісіз болып, ақыр соңында қарт билеушіні қалпына келтіру мен жоюға алып келеді. Қарттықтың мәселелерін егжей-тегжейлі зерттеген Аристотель қарттардың тәжірибесі ілгерішіл дамуға емес, шексіз қайталануға ықпал етеді деп санаған. Ежелгі римдіктер, әдетте, қарттарды олардың экономикалық пен саяси артықшылықтарын физикалық әлсіздігімен көрсететін сатирик немесе күлкілі туындыларда бейнелесе, көне гректер айналасындағыларға психологиялық әсер-ықпалы табиғаттан тыс болатын қарттарды қайғылы туындарда бейнелейді.

Жаңа дәуірдің III ғасырында христиан шіркеуі классикалық мәдениетті ыдырату мен өзгерту арқылы өзіне ұқсата алды. Шіркеу белгілі бір дәрежеде науқастар мен жалғызбастыларды қолдай отырып, қарттарға арналған үйлер мен емдеу орындарын құра отырып, қарттық мәселесін шешуде зор үлесін қосты. Садақа беру әрбір христианның парызы болып саналды. Сонымен қатар, ерте ортағасырлық христиан идеологиясы әкеден балаға берілетін жастар билігінің артықшылықтарын көрсетеді. XVIII ғасырдағы техникалық прогресс өмір сүру жағдайының жақсаруын қамтамасыз етті, тиісінше, оның ұзақтығы да өсті. Утилитарлық бағыт қарттарды ерекше еңбекпен бөлендірді, яғни материалдық жағдайдың жақсаруы олардың даналығы мен қадір-қасиетіне кепілдік берді. XIX ғасырда еуропалық қоғам түбегейлі өзгерісті бастан кешірді. Өнеркәсіптік революция, урбанизация, ауыл тұрғындарының қысқаруы, жалдамалы жұмысшы санаттарының қалыптасуы әсерінен бірінші демографиялық жарылыс болды: 1870 жылы Еуропада халық саны 300 млн-ға жетті және, тиісінше, жалпы халық көлемінде қарт адамдардың

пайыздық үлесі артты. Қарттықтың сақталған беделі күйрей бастады. Көптеген қарт адамдардың жағдайы едәуір нашарлады. XX ғасыр тарихи даму барысында қалыптасқан қарт адамның таптаурын бейнесін мұра етті. Бәріне мәлім, қарт адамдардың жағдайы, әсіресе, XX ғасырдың екінші жартысында нашарлайды және қазіргі заманғы өркениеттің қағидаттарына қайшы келеді [5].

Жұмыс күші еңбек нарығынан ерте қысып шығарылған зейнеткерлер пайда алу үшін бағытталған және нақты адамға аз қамқор болатын қоғам үшін масыл бола бастайды. Қарттардың басым бөлігі өмір сүруге деген жеткілікті қаражатынан айырылған. Олардың бюджеті теңдестірілмеген, бұл оларды әлеуметтік қорғау мекемелеріне жиі баруына мәжбүрлейді. Қарттарда қайыр-садақа сұрап тұрғандай сезім туындайды. Алайда, бәрі мұндай рөлмен көндіге алмайды. Жағдай қарт адамдардың эмоционалдық жағдайымен қиындай түседі. Достарын жоғалта отырып, олар жалғыздық күйін басын кешіреді және қоршаған адамдарынан өзіне деген көңілін жоғалтады.

Австриялық ғалымдар Х. Хофф пен Э. Рингель бұл жағдайды былай сипаттайды: «Осы жағдайдың шынайы көрінісі, өкінішке орай, қарт адамдардың жағдайы барған сайын қиындай түскендігін көрсетеді... бұрынғы жүз жылдықтың ережесі болып табылатын жасына деген құрмет бүгінгі күні жоғалып, қарт адамдарға немқұрайлықпен, дұшпандылықпен қарауға ұласып бара жатыр». Геронтофобия немесе қарт адамдарға деген дұшпандық сезім – өркениетке әлі жетпеген байырғы заманнан келген түсінік. Ол кезде қарт адамға руда немесе тайпада орын болмаған, тіпті, ол жерден өзінің балалары оларды лақтырып тастаған, тірі әкесін тұншықтырып, суға батырып немесе жерге көму қарттардың ішкі наразылығын тудырмаған. Қазіргі заманғы геронтофоб туралы айтсақ, ол да жақсы емес: ол да қарт адамды жоюға үкім шығарады, дегенмен соңғы соққыны қарт адамның өзіне қалдырады. Батыс елдеріндегі көптеген қарт адамдардың суициді осының айқын дәлелі болып табылады. Бүгінгі геронтофоб палеолит дәуіріндегі өз ізашарына қарағанда үлкен айыптауға лайық, өйткені бұрынғы кезде әдет-ғұрыпқа сәйкес әрекет етіп жатқандығын өзінің ақталуына айтса, қазіргі заманғы геронтофобқа ешқандай да ақталу жоқ.

А. Сови геронтофобияда жоғары қауіпті құбылысты көреді. Оның ойынша, бүгінгі күні болжап айтуы қиын белгілі бір жағдайларда жастар қарт адамдарды масыл деп санап, олардың физикалық жоюына талап етуі мүмкін. Француз әйелі А. Лоран «Қарт адамдар туралы не ойлайсың? Оларға көмектесу қажет деп санайсың ба? Олар қайда өмір сүру керек?» деген үш сұраққа 9-14 жастағы париж мектеп оқушыларының жауаптары мен қарт адамдардың жауаптары салыстырылатын «Даулы жас» кітабын жазды. Жалпы оқушылардың ойынша, егде жастағы адамдар қарттарға арналған үйлерде емес, туған туысқандарымен бірге тұруы керек; олар атай өткендей, жалғыз басты қарт адамдар көрші үйде тұрады және көшеде, дүкенде, лифтте, саябақта, т.б. жерлерде кездесіп қалады. Балаларда қарт адамдарға көшені өтуге, ауыр есікті ашуға, дүкеннен азық-түлік тасуға, жертөледен көмір немесе отын тасуға, т.б. көмектесуде күмән туған жоқ. Көптеген оқушылардың жауаптары «бірақ» деген сөзбен аяқталып отырды. Бұл «бірақты» төмендегідей топтастыруға

болады: қарт адамдар жастарды мүлдем қызықтырмайтын адамдар мен жұмыстар туралы бітпейтін әңгімелер арқылы оларға көмектескісі келіп тұрған балалардың уақытын шектен тыс алады; қарт адамдар балаларға түсініксіз бауырмалдығын көрсетеді, яғни пәтер тазалығын, әсіресе, ас үйдің тазалығын ұстауда қиындық тудыратын ұсақ-түйекке, ескі заттарға, ескі газеттерге, әр түрлі іске жарамайтын заттарға қызығушылығын көрсетеді. Сонымен қатар, қарт адамдардың қызық емес, ұсқынсыз, мазаңды алатын және ерке мысық, ит, ашулы тотықұсқа деген бауырмалдығы оқушыларда аралас сезім туғызады. Балаларды қарт адамдармен араласуда белгілі бір қашықтықта ұстайтыны ескі үлгідегі киімі емес, керісінше, киімі, шашы және жеке гигиенасында жеткілікті тазалықтың болмауы.

Өздерін қашықтықта ұстаудың тағы бір себебі ретінде балалар қарт адамдардың қоршаған әлемге деген сыни көңіл-күйі, олардың туған-туысқандары мен достарына деген шағымдары, туындаған қақтығыстарды шешуде жастар мен балаларға жиі түсініксіз болатын және әрқашан әділ емес қарт адамдардың тәсілі, көбісінің өзінің көршілері мен қоршағандарының барлығына теріс ниетті қарым-қатынасы деп санайды. Осы әр түрлі түсініктерге қарамастан, балалар егде жастағы адамдарға тек күнделікті өмірде ғана емес, сонымен бірге жалғыздық пен мұң сезімін еңсеруде көмектесу қажет деген пікірді берік ұстанады.

Ал, бүгінгі таңда қарттарымыздың жағдайы қаншалықты жақсы десек те, олардың санының дүние жүзінде абсолютті өсуіне байланысты ауырлауы әбден мүмкін. Сол себепті, қазіргі кезде қарт адамдардың өздерін-өзі қамсыздандыруы алға шығарылып отыр. БҰҰ-ның болжамы бойынша, 60 жас және одан асқан халықтың саны 2013 жылдан 2050 жылға дейінгі аралықта дамыған елдерде 287 млн.-нан 417 млн. адамға дейін өседі, ал дамушы елдерде сәйкесінше 554 млн.-нан 1,6 млрд. адамға дейін. Осы ғасырдың ортасына қарай қарт адамдардың үлесі дамыған елдерде 32%-ға, ал дамушы елдерде 19%-ға жетеді [6]. Мұндай болжам қарт адамдардың лайықты қарттығын ойдағыдай қамтамасыз ету үшін демографиялық үрдістерді есепке алу арқылы әлеуметтік-экономикалық саясат әзірлеудің өзектілігі туралы тұжырым жасауға дәйек болып отыр.

Әдебиеттер

1. Холостова Е. И. Социальная работа с пожилыми людьми: Учебное пособие. - 2-е изд. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2003. - С.15 – 21.
2. Бовуар С. Старость (Эссе). – М., 1970. - С. 46.
3. Альперович В. Социальная геронтология: Учебники и учебные пособия. – Ростов н/Д.: Феникс, 1997. - С. 57.
4. Милькаманович, В. К. Социальная геронтология: учеб.-метод. комплекс /В. К. Милькаманович. – Минск : ГИУСТ БГУ, 2010. - С.98
5. Титов Д.С. Социальная геронтология: учебное пособие. – Томск: Томский филиал Академии права и управления ФСИН России, 2006. - С.25.
6. World Population Prospects (UN (2013). The 2012 Revision. – United Nations: New York, Voi. <http://esa.un.org/unpd/wpp>)

Магистрант специальности «Международные отношения»

Жармухаметов Ж. Н.

К. филос. наук, доцент КазНУ им. аль-Фараби

Мямешева Г.Х.

ЗАГАДКА ФРАНЦУЗСКОЙ ЖИЗНИ

«Art de vivre» и «Savoir-faire»

«Искусство жить» и «Умение делать». Эти два выражения описывают философию жизни и культуры французов. На современном этапе, данные концепции сопряжены со многими изменениями, имеющие глубокие исторические корни.

Одним из наиболее комплексных вопросов начала 21-го века, заключается в следующем: как могут французы, родоначальники жизнелюбия, создатели изысканных сыров и вина, «Нового облика» от Диор быть так решительно печальны? Для иностранцев, являясь любимым в мире туристическим направлением, страна воплощает в себе: торжество удовольствия от великой кухни, отличающаяся медленным приемом пищи без фаст-фуда, спокойную жизнь, в отличие от лихорадочного образа жизни и многие другие отличительные черты. Тем не менее, опросы общественного мнения показывают, что французы чувствуют себя более пессимистичными в отношении будущего своей страны, чем многие другие народы мира. Глобальный барометр радости и счастья ставит французов в рейтинге далеко от начала[1].

Согласно исследованию 2013 года, французский «счастливый опыт» меньше, чем в США, Великобритании, Германии, Швейцарии, Швеции, Норвегии, Нидерландах, Австрии и Италии. Клаудиа Сенник, французский экономист Парижской школы экономики, называет этот феномен «Головоломкой французского несчастья». Она обнаружила, что французы несчастны не из-за их уровня благосостояния и безработицы как можно было бы предположить. Более того они несчастны, чем франкоговорящие жители Бельгии и Канады. «Несчастье является частью жизни во Франции. Это то, что делает нас французами», - заключает мадам Сенник

Естественно, что выводы госпожи Сенник вызвали бурные обсуждения во Франции. Журнал Le Monde выпустил статью размером в три страницы под

названием «Liberté, Égalité, Morosité» - «Свобода, Равенство и Мрачность», в попытке расшифровать «стойкую меланхолию» французов. Американское психиатрическое исследование показало, что среди десяти богатых стран, французы в какой-то момент в их жизни пребывали в «большом депрессивном состоянии». Значительная роль исходит и от языка, наиболее отдаленного от латыни. Французский язык, кажется, особенно развит в области выражения эмоционального состояния - morosité, tristesse, malheur, chagrin, malaise, ennui, mélancolie, anomie, désespoir – негативные выражения. Может ли действительно быть так, что большинство французов находятся в состоянии меланхолии[2]?

Оттенки «Нуар»

Два периода в новейшей истории Франции внесли наибольший вклад в богатую философию жизни и культуры. Один год после Великой французской революции 1789 года, а другой после Второй мировой войны. В последнюю четверть XVIII века от падения старого режима в 1789 году к 1814 году, Франция свергла монархию, пережила террор, и потеряла империю. По истечении этого периода, романтическая возвышенность, от Бодлера к Дебюсси, выражала меланхолию, сопряженную с ностальгией и амбивалентностью по отношению к обществу, вызывающая как рационалистические мысли, так и буржуазные ценности.

В романе «Рене», опубликованном в 1802 году, Шатобриан представил миру измученную французскую молодежь, чье «печальное и разочарованное» существование воплощено в одном выражении писателя – «mal du siècle». «Если бы Рене не существовало, я бы не стал писать его снова. Все, что мы слышим в настоящее время являются жалкими и бессвязными фразами; единственными субъектами которого являются шторм, ураган и недуги, страдающие от облаков и ночи. Это не пижон, который только что покинул колледж, будучи самым неудачным из мужчин. Это не малолетний мальчишка, не исчерпавший свою жизнь в возрасте шестнадцати лет. Он мучил себя своим собственным гением, который в пучине своих мыслей не поддался «волне страстей».

Романтическая меланхолия была испытана как форма удовольствия. «Меланхолия - это счастье быть грустным», - писал Виктор Гюго. Она рассматривается в качестве благородного состояния, более высокого эстетического пребывания.

«Я не претендую, что радость не может быть в союзе с красотой. Но я говорю, что радость является одним из самых вульгарных состояний; в то время как меланхолия, как она есть, мой прославленный спутник», - писал Бодлер. Большая часть данной традиции прочно закреплена в современном французском сознании. Стихотворение Виктора Гюго «Меланхолия» является обязательным к чтению для французских студентов, как и стихотворение Альфреда де Мюссе «La Nuit de Mai», в котором поэт сетует на то, что «ничто не делает нас такими великими, как великая печаль»[3].

Странная красота меланхолии находит отражение в эпохе Экзистенциализма, а также в середине 20-го века, который произвел вторую волну «Печали».

«Здравствуй, грусть!» Франсуазы Саган, опубликованная в 1954 году, к примеру, повествует о переживаниях юной девушки Сесиль: «Странная меланхолия пронизывает меня, которой я затрудняюсь дать достойное красивое имя. Идея печали всегда обращается ко мне, но теперь я почти стыжусь его полного эгоизма. Я знаю скуку, сожаление, а иногда и раскаяние, но не печаль. Сегодня она обволакивает меня, словно шелковым полотном, расслабляющая и мягкая, располагает меня отдельно от всех остальных».

Тем не менее, тоска, присущая выше упомянутому второму периоду, была связана не столько с ностальгией, сколько с тошнотой. В повести «Посторонний», герой Альбера Камю - Мерсо, пожалуй самая известная личность, представляющая воплощение тоски перед лицом непостижимого смысла существования или абсурда. Послевоенный французский театр разработал этот самый абсурд, через пьесы Камю, Жан Ануй и франко-румынского писателя Эжена Ионеско.

Как Камю, так и его современник Жан-Поль Сартр являются представителями данной идеи. Экзистенциализм, как особое направление философии раскрыл и охватил это воображение, предметом изучения которого есть человек. Действительно, литература во главе с Сартром и Симоной де Бовуар, которые тяготели к кафе в Парижском квартале Сен-Жермен-де-Пре, приняли тоску как образ жизни, как философию. Пожалуй, лучшим образцом направления «меланхолия» среди современных французских писателей является Мишель Уэльбек.

Конечно же, были периоды, в течение которых общество окутывал мрак. Это было после франко-прусской войны 1870-71 и кровавой Парижской Коммуны. В конце концов, после этих событий «Импрессионисты», взяв свои краски и кисти, творили на открытом воздухе, наслаждаясь светом и цветом. Несмотря на окончание этой тревоги, это течение переросло в Прекрасную Эпоху свежей уверенности. Гюстав Эйфель представил свою кованую башню в 1889. К 1900 году город света Париж привлек 51 миллион посетителей на свою универсальную выставку, в рамках темы «Париж - столица цивилизованного мира». Матисс, Дерен и другие фовисты начали охватывать буйный цвет и тепло на холсте[4].

«Я сомневаюсь, следовательно, я существую»

Одной из причин меланхолии может служить французское желание к жестокой самокритике. Со времен Декарта, сомнение является первой философской рефлексией. «Рационалистическая традиция заставляет нас быть скептиками; мы существуем посредством критики», - утверждает Моника Канто-Спербер, философ и директор университета «Париж Науки и Гуманистики».

Франция относится к своим философам как к национальным сокровищам, как к знаменитостям, изображая их фотографии на страницах гляцевых журналов. И это объясняет, что канон французской мысли охватывает всю страну. Все ученики старших классов, сдающие экзамены, обязаны изучать философию. Подростки пишут эссе, исследуя такие вопросы, как «Обречен ли человек на самообман?» или «Обязаны ли мы постигать истину?».

Если французы критики жизни, они в то же время Идеалисты. Благодаря философам эпохи Просвещения и революции 1789 года, концепция прогресса в достижении идеального общества, несмотря на периодические потрясения и кровопролития, была мощным движением во французском сознании. Лучшим вариантом этого времени является Французская Декларация прав человека и гражданина. В отличие от Американской декларации независимости 1776 года, которая гарантировала права всех американцев, французская версия гарантирует права всего человечества.

Сегодня, стремление вдохновлять мир со светским республиканским идеалом вносит значительный вклад в развитии человечества. «Франция является единственной страной, стремящаяся за этим идеалом», - пишет Доминик де Вильпен, бывший премьер-министр, ссылаясь на Шарль де Голля, который утверждал об «исключительной судьбе» страны.

Левые французские интеллектуалы не сомневались ни в революционных обещаниях мая 1968 года, во время студенческого восстания, ни в снижении влияния французской мысли и идеи. Другие пытались примирить французские ценности с более темными моментами страны, особенно во время оккупации.

Французы знают, что они наслаждаются сказочным образом жизни, вместе с тем их не покидает чувство депрессии при мысли, что ни французская модель, ни европейская не в состоянии обеспечить прошлое процветание, национальное величие. «Мы имеем в виду эту великую нацию: главную державу в Европе Людовика XIV и Наполеона I. Что с нами случилось?». – говорит Доминик Моиси, руководитель французского института международных отношений.

Франция не одинока в созерцании. У Британии тоже было великое прошлое. Но постколониальные, постиндустриальные британцы не разделяют французское чувство национальной депрессии, отчасти потому, что они никогда не считали свою империю потерянной, случайно дав миру английский язык[5].

Тем не менее, пессимизм не помешал Франции наслаждаться собой. Французский гедонизм - спутник этой депрессии или, возможно, убежище от него. Возросла французская увлеченность красотой и вкусом. Франция не носит эту «депрессию» как тоскливый аксессуар. Ее культура восхищается элегантностью, чувственностью, качеством и формой. Изысканное платье ручного шитья, безупречный торт с клубникой за окном Кондитерской традиционно будут существовать. Эстетика повседневной жизни, искусство жить остаются источником удовольствия у французов.

Критический импульс способствовал развитию культурных инноваций. «Новая волна» в кинематографии и французская литературная теория были рождены критической мыслью. Некоторые из самых творческих периодов Франции рождались в унылые времена: расцвет живописи, литературы и науки после франко-прусской войны, или авангарда в искусстве и моде после ужасов первой мировой войны. Кристиан Лакруа, французский дизайнер, указывает на то, что война и революция во Франции были временем «творческого переосмысления», моментом изобретения новых форм роскоши.

Возможно, французам необходима неудовлетворенность и сомнение. Существует определенное удовольствие быть несчастным: это часть интеллектуализма французской культуры. Пессимизм не исключает удовольствие. Оптимизм для дураков, искушенные знают лучше. Холодный шик – это откупоривание еще одной бутылки Сент-Эмильон и протягивание руки к французским сырам.

Открытие тайны

Все эти сложности и противоречия легко объясняются молодой наукой соционикой. Согласно соционике, ИТИМ (интегральный тип информационного метаболизма) Франции – этико-сенсорный экстраверт – ЭСЭ (Гюго). Сильными каналами являются этика эмоций со знаком минус (базовая функция, которая собирает информацию по своему аспекту) и сенсорика ощущений со знаком плюс (творческая функция, которая работает на основе первой, преобразует мир по своему аспекту). Этика эмоций дает нам информацию об эмоциональном состоянии человека: о его настроении, состоянии, воодушевлении, радости, энтузиазме и т.п. Сенсорика ощущений демонстрирует нам качества пространства: самочувствие, комфорт, наглядность, оформленность и т.д. Поскольку этика эмоций идет со знаком минус, то это более выносливая функция, так как включает больший спектр действий по сравнению с плюсовой: от минуса до плюса. Этика эмоций со знаком минус показывает нам положительное и отрицательное расположение духа, положительные и отрицательные чувства, эмоции, настроение; слезы и смех, печаль и радость, веселье и пессимизм, переживание скорби и счастья. Поэтому меланхолия, поэтому грусть, поэтому экзистенциализм. Сенсорика ощущений с плюсом заботится о комфорте: о приятных ощущениях, об удобстве, о непринужденном отдыхе, о покое, о дизайне, заботе и гармонии. То есть негативные и позитивные эмоции творческим каналом перерабатываются и трансформируются только в позитив. Радость и оптимизм, которым славятся французы, рождаются именно в творческом канале [6]. Французы могут создавать комфорт через органы чувств, через ощущения. Поэтому музыка, картины, мода, парфюм, кулинария, вино, любовь все принимается во внимание. Красота, эстетика, элегантность, но и уникальность и индивидуальность человека. Поэтому все рвутся во Францию, чтобы ощутить настоящую пульсацию и радость жизни. Радость жизни каждый день и в любом возрасте. Жить настоящим днем. Жить в сегодня, а не в завтра и вчера [7]. Это очень напоминает восток-восток на западе: даосизм, дзен-буддизм. А также материализм. Откуда же сомнение, революционные идеи, идеализм французов? Все очень просто. Четвертым каналом ТИМа ЭСЭ является структурная логика со знаком плюс. Четвертый канал является суггестивным и по нему информация воспринимается некритически, стереотипно. Это значит, что французы будут ориентированы на конкретную структуру, схему. Они за четкость учета и статистики, за иерархию и порядок, за адекватность и справедливость высказываний и взглядов [6]. Поэтому в Европе французов считают бюрократами, они требуют много разных документов и т.п. Поэтому они обращаются к философии Р.Декарта и

воспитывают детей по системе Ж.-Ж.Руссо. Поэтому глубоко почитают ум и очень ценят женский ум.

Это лишь один из способов разгадки французского шика. Мы уверены, что есть и другие.

Список литературы:

1. <http://www.lacan.com/badfrench.htm>
2. <http://www.lemonde.fr/revision-du-bac/annales-bac/philosophie-terminale/>
3. Pessimisme et Individualisme - Georges Palante // Folle Avoine 2013
4. Logique du pire - Clément Rosset // Presses universitaires de France (2008)
5. Une éducation philosophique - André Sponville // Presses universitaires de France (2015)
6. Румянцева Е.А. На пути к взаимопониманию.- М., 2002
7. Каллан Дж.К. Бонжур, Счастье! Французские секреты красивой жизни.- М., 2015

Магистрант специальности «Философия»

А.Л. Зеленский.

Научный руководитель:

д.филос.н., профессор Мямешева Г.Х.

КОНЦЕПЦИЯ СУБЪЕКТА А.БАДЬЮ В КОНТЕКСТЕ ПОСТСОВЕТСКИХ ОБЩЕСТВ

Данная работа, в которой осуществляется попытка концептуально увязать между собой современные теории стратификации и теорию субъекта, не претендует на всеохватность и на исключительное значение используемых в ней теоретических конструкций. Несомненно, помимо упоминаемых здесь, существует большое число других солидных концепций, как возможны и другие способы конфигурации различных подходов. Главная цель этой статьи – продемонстрировать эвристический и критический потенциал оригинальной теории субъекта современного французского философа А.Бадью на материале политического и культурного конструирования современных обществ.

Современные теории социальной стратификации, опирающиеся на расширенное понимание капитала, как правило, если именно этим термином обозначают критерий социального неравенства, предпочитают говорить не об одном (экономическом), а о нескольких типах, включая культурный, социальный, символический и т.д. Одной из самых влиятельных концепций конца 20 – начала 21 веков в этом отношении стала концепция социолога П.Бурдьё, впитавшая в себя все самые актуальные положения современной и классической социологии, от марксовской теории классов и её критики в веберовской теории власти, престижа и статуса, до положений о пост-индустриальном и информационном обществе. Результатом стало создание многомерной модели социального пространства, в котором существует несколько взаимно-отображающихся структурированных полей и, тем самым, несколько вариантов репрезентаций социального неравенства. [1] Хоть модель Бурдьё и не является единственным вариантом концептуализации

многовекторности и многофакторности стратификации, тот аспект, в котором в ней связываются между собой культурный и экономический капиталы, представляет собой достаточно удобную схематизацию, с которой можно начать вхождение в проблему. В дальнейшем изложении мы постараемся раскрыть тезис, согласно которому, между культурным капиталом и социальной стратификацией действительно существует связь, но её природа не очевидна.

В последние декады 20 века одной из наиболее обсуждаемых проблем в гуманитарном дискурсе оставалась проблема субъекта. Концептуальные подходы к этой проблеме можно грубо разделить на те, которые отстаивали необходимость отказаться от этого классического метафизического понятия, и те, которые отчаянно отстаивали его непреходящую концептуальную важность. Каким бы образом во всех имевших здесь место позициях не определялся онтологический статус субъекта, нельзя не заметить, что теории субъективации прямо или косвенно позволяли создать совершенно новую «картографию» социальной реальности, концептуализируя такие неклассические формы социального бытия, как мультитюды и т.п. Замечательно, что интерес к мультитюдным представлениям развивался параллельно с развитием представлений о множественной субъективности и субъективации. Но как вписать мультитюд или множественного субъекта в стратифицированное социальное пространство?

Мы полагаем, что некоторые важные и интересные аспекты этой проблемы могут быть описаны при помощи пост-лаканианской теории субъекта, в частности – той, что разрабатывается на протяжении последних тридцати лет французским философом и политическим мыслителем Аленом Бадью. Речь пойдёт о субъективных формализмах, поскольку именно с уровня означающих отношений Бадью считает необходимым начинать обсуждение способа бытия субъектов. Кроме этого, нам представляется эвристически продуктивным рассмотреть концепцию субъекта Бадью в качестве инструмента анализа состояния и процессов в политике и науке постсоветских обществ.

Что касается последних, то их выбор обусловлен не столько уникальностью их состояния, сколько исторической и культурной близостью по отношению к аудитории, которой адресована данная работа. Современный капитализм задаёт единые координаты для всех конкретных обществ, единые критерии эффективности и т.д., поэтому наше исследование, по сути, представляет собой отображение бадьюанской теории субъекта в один из координатных секторов. Экономике и политике постсоветских стран некоторое время было модно называть «транзитными» (в духе теории «волн демократизации» С.Хантингтона), однако позже теоретики больше стали склоняться к мнению, что нелиберальные и, местами, недемократические стратегии являются уже не характеристиками переходного периода, а сознательно выбранной целью и перманентным состоянием. В этом отношении постсоветские общества разнятся в той или иной степени, чего нельзя сказать об установке на национализм, которая в равной степени превалирует на всём рассматриваемом пространстве. Однако, одна эта характеристика мало о чём

говорит, поэтому для более точной локализации мы используем предложенную Бадью координатную сетку современного политического пространства. [2]

Прежде всего, необходимо указать, что, согласно Бадью, основными противоречиями, структурирующими современный мир, являются противоречия между модернизацией и традиционализмом и между капитализмом и коммунизмом. Поскольку речь, конечно же, идёт не о реальных политических системах, а об ориентациях, то присутствие здесь «коммунизма» вполне оправдано, поскольку этот полюс, согласно замыслу Бадью, выражает идею «без равенства нет настоящей свободы», тогда как противоположный полюс основывается на примате свободы (в первую очередь частной собственности) как условия равенства. Так мы можем сказать, что постсоветские общества совершили свой исторический переход от коммунистического полюса к капитализму. Но куда именно? Вероятно, самым осторожным ответом будет – примерно, в середину между современностью и традиционализмом. То есть, сильнее всего эти общества аффицирует конфликт между традиционализмом и модернизацией, а проблема равенства преимущественно решается только в рамках вопроса равноправия. Характерно и важно для последующего изложения, что, в терминах современных реалий, целый сектор, характеризуемый сочетанием прогрессивных современных тенденций и эгалитаристских (коммунистических) ориентаций, оказывается пустым.

В теории капиталов П.Бурдьё связка «экономический капитал плюс культурный капитал» характеризует тех, кого он называет «доминирующими среди доминирующих». В целом, в рамках этой концепции, именно экономический капитал отличает доминирующих от доминируемых, поэтому культурный капитал выступает обеспечивающей преимуществами «добавкой» только при условии наличия экономического капитала. «Когнитариат», обладающий только культурным капиталом, представляет собой доминирующих среди доминируемых. Соответственно, доминируемыми среди доминируемых, то есть, «нижней» социальной прослойкой будут индивиды, в наименьшей степени обладающие экономическим капиталом (финансами, собственностью) и культурным капиталом (образованием, знанием, квалификацией и т.д.). [3] Вероятно, на эмпирическом уровне это можно продемонстрировать, но чем можно это обосновать?

Традиционный способ обоснования ведёт к роли экспертного знания, наукоёмкости современного производства, значению технологий и т.п. В духе экономического детерминизма можно было бы утверждать, что культурный капитал, в конечном итоге, является фактором оптимизации и максимизации выгод. Однако ключевой здесь, как и для понятия культурного капитала в указанном контексте, термин «знание» представляет собой самую большую проблему, по причине которой практически любая апелляция к нему может быть заподозрена в мифологизации. Если бы оказалось, что под термином «знание» ничего ясного и определённого не мыслится, то вся конструкция, связывающая между собой технологии, производство, образование и социальное неравенство лишилась бы рационального характера. Ключевой здесь стала бы демонстрация того, что знание функционирует не так, как это предписывается доминирующей теорией.

Аналитический эпистемологический подход, задающийся вопросом о значении термина «знание», не лишён шансов внести изрядную долю неопределённости в обоснование интересующей нас современной конфигурации социального порядка. В действительности, в рамках современных эпистемологических исследований, понимание знания не только диверсифицировано настолько, что делает различные версии несопоставимыми, но и не предоставляет надёжных оснований безусловно полагаться на знание как реальный фактор. Здесь выдвигается ряд серьёзных вопросов, ставящих под сомнение все связанные с определениями знания критерии и характеристики: объективность, обоснованность, референциальность или репрезентативность. Наиболее радикальной критике репрезентативистский подход подвергается в конструктивизме, согласно которому, нет ничего такого как репрезентирующее познание реальности, но реальность активно создаётся когнитивной и интерсубъективной активностью индивидов.

К этому следует добавить маргинальную, но на некотором ином уровне, о котором далее ещё пойдёт речь, заставляющую с собой считаться психоаналитическую трактовку, требующую различать «бессознательное знание» и то, что представляет собой лишь эпифеномен, рационализацию. Термин «знание», используемый обычным образом, то есть для обозначения или того, что называют «ментальной моделью» реальности, или же научного знания, с психоаналитической точки зрения, обозначает только второе, но не первое. То есть, всё, что может быть предложено как знание, является материалом для анализа.

Так что же из этого имеет экономический и стратификационный смысл? Когнитивная активность или умственные способности? Результаты научной или инженерной деятельности? Судя по всему, всё перечисленное. Но на каком основании, откуда берётся эта значимость? Из отношения к реальности? Какого именно отношения и к какой реальности? Или, что, например, означает формула «знание должно работать»? Дать непротиворечивое эпистемологическое обоснование или объяснение здесь невозможно. Можно только констатировать факт, что в современной системе стратификации нечто аттестуется в качестве знания, а так же в качестве легитимных способов его производства и конвертации в капитал. Все аспекты неопределённости и дефицит обоснования, как может показаться, игнорируются.

Тем не менее, это – не совсем так. Знание действительно работает, хоть и не так, как предполагается. Чтоб выйти на этот уровень, стоит задаться вопросом о том, какая работа совершается в процессе поиска обоснования и определения знания и какой инстанцией она инициируется. Изначальная интуиция, ставящая знание на место инстанции, извлекающей из работы максимальную пользу, может быть пока удержана на основании персонификации такого знания в фигуре управленца, или бюрократа и бюрократической инкорпорации. Но в знании одновременно можно увидеть не только требование продукта, но и некое требование, адресованное самому знающему. Именно этот второй аспект требования, в частности, его содержание, остаётся непонятным, но он, определённо имеет место, коль скоро имеется возможность говорить о знании непроеизводительном и даже контр-

продуктивном. Помимо всего прочего, знание в достаточно значительной степени производит игнорирование (другого знания, собственных оснований или их отсутствия и т.д.).

Для пост-лакановской теории субъекта ключевым является представление о нём с точки зрения некой характерной черты, которая репрезентируется на означающем уровне, согласно известной лакановской формуле: «означающее есть то, что репрезентирует субъекта другому означающему». По ту сторону предположительной референции к некой реальности, знание представляет собой, в первую очередь, цепочку означающих и тесно связано с фигурой «предположительно знающего субъекта», проецируемого в символический порядок как таковой (символический порядок – это «большой Другой», который знает). Исторически близкой альтернативой лакановскому пониманию субъекта стала теория школы Л.Альтюссера, согласно которой, субъект вызывается к существованию актом интерпелляции. Современное обсуждение проблемы субъекта, как правило, учитывает оба подхода. Так, у А.Бадью [4] можно, во-первых, обнаружить обсуждение такой характеристики как верность истине. Во-вторых, истина, согласно Бадью, субъективирует индивидов, превращая их в творцов нового настоящего. То есть, событие истины «интерпеллирует» субъекта. Бадью утверждает, что существует только четыре сферы, в которых возможно событие истины: наука, политика, искусство и любовь. Соответственно, бывают субъекты научные, творящие новые теории, политические, создающие новые эмансипационные движения за равенство, артистические, создающие новые перцептивные конфигурации, и любящие, творящие опыт бытия вдвоём (или двоими).

Но верность событию истины – не единственная субъективная черта. Верный субъект порождается означающим, которое является следом события (радикального изменения в научном мышлении, например) и «репрезентирует» субъекта «субъективируемому телу», которое может быть индивидуальным, но чаще – коллективным и охватывающим также объекты и знаки, и которое станет воплощением истины. Тем не менее, событие так же оставляет и след исчезновения прошлого. Отрицание события так же может стать основанием для интерпелляции субъекта, но только, как утверждает Бадью, вторичным образом, как реакция на новое. Для реактивного субъекта репрезентирующей его чертой является сопротивление изменениям и исчезновению прежнего порядка, который он пытается заново воссоздать и вписать в него новое под знаком отрицания новизны. Для него всё новое – это хорошо забытое старое, либо не представляющая ценности «пустышка». Уже на этом уровне мы имеем дело с конфликтом двух типов знания – знания (производства) истины и знания (производства) отрицания истины. Из них только второе обладает всеми характеристиками культурного капитала, поскольку основывается на нормировании, которое всегда консервативно и ретроспективно.

Третья субъективная ориентация называется у Бадью «тёмным субъектом». Это – субъект, реагирующий на событие созданием «окультурного» служения мифологизированному целому (Нации, Религии, Партии, Традиции, Менталитету и

т.д.). Вместо реального события измышляется некое мифическое событие, к которому привязывается сублимация «сакрального Тела». Оккультный субъект более всего озабочен чистотой и целостностью объекта его культа, и эта озабоченность всегда приобретает форму «чистки», устранения «чужеродных» элементов, мешающих эффективному функционированию целого. [4, с. 51-87] История знает достаточно примеров таких чисток.

Современная социальная структура иерархически распределяет субъектов так, что верный истине события субъект всегда оказывается, так сказать, в аутсайдерах, несмотря на свой продуктивный потенциал и знание истины. Социальная стратификация представляет собой вписанное в общественное устройство знание, имеющее форму игнорирования, невежества (не/при/знания истины).

Если мы теперь спроецируем три субъективных формализма в реалии постсоветских обществ, то можем увидеть следующую картину:

Если считать реакционную консервативную ориентацию типичной и проливающей мало света на отличия одних обществ от других, то нельзя не заметить, что в постсоветских обществах очень сильно выражена обскурирующая ориентация. Почти везде имеет место культ «Великой Нации» и её мифического рождения. Достаточно часто этот культ поддерживается репрезентацией «целостной», «здоровой», «сильной» и т.п. нации в образе первого лица государства, либо «героев» прошлого. Другой стороной «заботы» о целостности и здоровье нации повсеместно становится притеснение хоть каких-нибудь меньшинств (в большинстве случаев - национальных, сексуальных и религиозных). Антисемитизм повсеместен.

В науке имеет место двойственность: под видом пост-неклассической науки и философии распространяются неорелигиозные нью-эйджевские идеи; официальная наука, находящаяся по собственному признанию в перманентном кризисе, часто занимает оборонительную (реакционную) позицию, периодически скатываясь и к оккультации (создание комитетов и отделов по борьбе с лже-наукой). Гуманитарные науки преимущественно занимаются выработкой и популяризацией официальной идеологии. Именно в этой сфере степень осведомлённости «мэтров» о научных разработках в других, особенно, лидирующих в научном плане странах порой обратно пропорциональна их символическому капиталу.

В художественной сфере и за её пределами высока степень цензуры, «иконоборчества», ханжества.

Эти две субъективные ориентации, - реакционная и обскурирующая, - задают композицию представителей культурного капитала в постсоветских обществах. Кроме того, «тёмная» субъективная ориентация в силу неразличимости с официальной идеологией в ряде обществ становится основанием для символического и политического капитала. Конфликт между традиционализмом и модернизацией заставляет политические системы осциллировать между экономическим прагматизмом и националистическим ресентиментом, но реакционный субъект, в большинстве случаев оказывается на вершине

стратификации. Маргинальная позиция, как и можно ожидать, принадлежит верному истине субъекту.

Список литературы.

- 1) Бурдьё, П. Формы капитала // Западная экономическая социология: хрестоматия современной классики. — М.: РОССПЭН, 2004.
- 2) Badiou A. The Fundamental Contradictions of the Contemporary World. // https://www.youtube.com/watch?v=4_YUit0k6ooM
- 3) Бурдьё П. Социология социального пространства. — М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 2007.
- 4) Badiou A. Logiques des Mondes. L'être et l'événement II. Éditions du Seuil, Paris, 2006. – 639 p.

*Казахский национальный университет
им. Аль-фараби
факультет философии и политологии
специальность социальная работа
Магистрант 2 курса
Жалгасұлы алмас
д.соц.н., профессор садырова М.С.*

ФАКТОРЫ, СИМПТОМЫ, МЕХАНИЗМЫ АЛКОГОЛЬНОЙ ЗАВИСИМОСТИ И ТЕХНОЛОГИИ ПРОФИЛАКТИКИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Аннотация: В статье рассматриваются особенности злоупотребления алкоголизмом. Анализируется специфика влияния алкоголизма на человека, которая в нашем обществе является очень серьезной проблемой. Данная статья демонстрирует факторы, симптомы, а также механизмы воздействия алкогольной зависимости. В статье выявлены и раскрыты основные факторы влияния алкогольной зависимости, такие как социальные, психологические, физические и генетические.

Следует подчеркнуть, что в статье значительное внимание уделяется на анализ злоупотребление алкоголя, где люди подвержены большему риску развития алкоголизма ввиду специфического социально-экономического окружения, эмоциональной и/или психической предрасположенности, а также наследственных причин. Установлена зависимость случаев острого алкогольного психоза от разновидности ген. В статье акцентируется внимание на симптомы алкогольной зависимости, что наиболее характерны на изменения личности, которые приводят к патологическим изменениям, психическим, а также физическим расстройствам.

Особое внимание уделяется содержанию взаимосвязи алкогольной культуры, а именно алкогольные привычки и традиции общества, которые оказывают существенное влияние на стереотипы употребления алкогольных напитков отдельного человека. В статье выявлены и раскрыты основные проблемы возникновения и развития алкоголизма, зависящие от объема и частоты употребления алкоголя, а также индивидуальных факторов и особенностей организма. Актуальность данной статьи не вызывает сомнения, так как алкогольная зависимость до настоящего времени остается широко распространенным заболеванием, с серьезными

медицинскими и социальными последствиями, обусловленными, в том числе, значительным «омоложением» пациентов, страдающих зависимостью от употребления алкоголя.

Материал статьи основан на детальном анализе проведенного исследования Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), где результатом описывается, что алкоголизм является причиной смерти в состоянии опьянения при заболеваниях сердечно-сосудистой, пищеварительной систем, печени, почек, при венерических заболеваниях, травматизме.

В статье анализируются основные подходы реабилитации алкоголизма. Современные методы, технологии, тренинги, групповые и индивидуальные занятия, беседы, лекции, консультации и многие другие мероприятия, которые помогут зависимому человеку изменить свой образ жизни и потерять смысл в употреблении спиртного. Как положительный факт можно отметить то, что длительная реабилитация зависимого человека может дать эффективный результат и навсегда избавить человека от желания употреблять спиртное. Реабилитационный курс – это практически 90% успеха в лечении алкоголизма.

Ключевые слова:заболевания; зависимость; факторы алкогольной зависимости; технологии профилактики; симптомы алкогольной зависимости.

Алкоголизм для современного общества является одной из самых актуальных медицинских и социальных проблем. Проблема лечения алкогольно-зависимых личностей в настоящее время стоит как никогда остро. С одной стороны, бюджетные средства, отпускаемые на разрешение этой проблемы, уменьшаются. С другой стороны, имеет место малая эффективность лечения, несмотря на его дороговизну и большое количество жалоб со стороны больных и их родственников. Одной из причин вышесказанного является то, что врачам удаётся создавать лишь недолговременные ремиссии заболевания и снимать физическую зависимость от алкоголя, а уменьшить и ликвидировать психологическую зависимость практически не удаётся. Неуклонное нарастание тяжести степени алкоголизма и количества, вовлеченных в круг этой химической зависимости, а так же то, что алкоголизм сегодня заметно помолодел, порождает проблемную ситуацию. По данным ВОЗ, ежегодно в мире от алкоголизма умирает 2,3 млн. человек. В Казахстане 10,9% смертей связано с употреблением алкоголя. Злоупотребление алкоголем является большой проблемой социального характера. Данные НЦФЗОЖ, в Казахстане 45,4 % населения употребляют алкоголь 1-2 раза в месяц. При этом распространенность употребления алкоголя среди молодежи в возрасте 20-29 лет составляет 64,4 %, 15-17 лет - около 37 %. Свыше полумиллиона казахстанцев зависимы от алкоголя. Алкогольная зависимость в нашем обществе является очень серьезной проблемой, которая на сегодняшний день является абсолютно решаемой [1].

Проводя работы по исследованию вопросов, связанных с хроническим алкоголизмом, Американская ассоциация более 25 лет назад классифицировала алкоголизм еще и как духовную болезнь. Алкогольная культура, а именно алкогольные привычки и традиции общества оказывают существенное влияние на стереотипы употребления алкогольных напитков отдельного человека. Традиции и социальные нормы - это неписанные законы, которые особенно трудно изменить. Следовательно, алкогольные проблемы передаются следующим поколениям. Статистика, данная Институтом имени Ванербильта, показывает, что

только один из десяти зависимых от алкоголя обращается за помощью, остальные 9 будут пить до самой смерти, если кто-то не вмешается в их жизнь [2].

Употребление алкоголя - также массовое явление, связанное с такими социальными категориями, как традиции и обычаи, с одной стороны, и общественное мнение и мода - с другой. Потребление алкоголя в определенные исторические времена принимало разные формы: религиозный обряд, метод лечения, элемент человеческой «культуры». Тысячелетняя алкогольная практика, тем не менее, превратилась в обычай. В отличие от моды обычай действует более долговременно. Став обычаем и модой, алкоголизация традиционно передается из поколения в поколение. Семья в этой «эстафете» играет первостепенную роль. Специальными социологическими исследованиями установлено, что первое приобщение к алкоголю учащихся 8-10-х классов в 78% случаев происходит под влиянием родителей и родственников [3].

Широкое распространение проблем, связанных с алкоголем, неотделимо от обычаев и представлений общества об алкоголе, то есть связано с культурой общества. Можно встретить общественные культуры, полностью отрицающие алкоголь (некоторые разновидности протестантизма в Европе и США, а так же ислам), культуры, в целом не одобряющие алкоголь, но терпимо относящихся к индивидуальным его приверженцам (Польша, Голландия), культуры, признающие потребление алкоголя, но в то же время строго контролирующие его распространение (еврейская культура), и так называемые "пьяные культуры" (Финляндия, Россия).

Особую роль играет семейная обстановка, которая способна как увеличивать, так и уменьшать риск возникновения зависимости. Отсюда столь существенно значение, которое приписывают так называемому социальному наследству, состоящему в повторении во взрослой жизни норм и обычаев родительского дома. Вместе с тем доказано, что алкоголики чаще всего вырастают в семьях, где один или оба родителя были алкоголиками, или же в семьях, где господствовало полное воздержание. Этот факт можно объяснить тем, что ни в одной из упомянутых семей не были знакомы с моделью культурного употребления алкоголя [4].

Алкоголизм - это, как известно, хроническое заболевание. Сложности лечения алкоголизма связаны с тем, что при длительном употреблении алкоголь включается в обменные процессы организма и развивается стойкая психофизическая зависимость. Зависимость – это подчиненность кому-либо или чему-либо, отсутствие самостоятельности, силы воли. Большинство людей, которые страдают алкогольной зависимостью, не способны перебороть тягу к спиртным напиткам своими силами, им обязательно нужна квалифицированная помощь. Развитие алкоголизма – это, в основном, психологическая зависимость, возникающая при постоянном употреблении алкоголя с постепенным увеличением его объема [5].

Причины употребления алкоголя различны. Одной из них является психотропное действие этилового спирта: эйфоризирующее, релаксирующие и седативное.

Потребность в достижении такого эффекта существует у многих категорий людей: у

лиц с патологическим характером, страдающих невротами, плохо адаптированных в обществе, а так же работающих с эмоциональными и физическими перегрузками [5]. Крупный немецкий психиатр Э. Крепелин (1856–1926) установил, что умственная работоспособность от малых доз способна вызывать заметные нарушения тонких психических функций: под его воздействием снижается четкость мышления, критическая оценка своей деятельности. Французские ученые Шардон, Баутин и Богар, проведя целый ряд опытов над добровольцами, убедительно показали, что при легком опьянении с концентрацией алкоголя в крови 0,15-0,25 граммов на 1 килограмм массы тела. Наблюдаются расстройства зрительных и слуховых реакций. У каждого пятого из испытуемых эта реакция запаздывала, а у каждого шестого нарушалось глубинное зрение, то есть страдала способность различать отдаленные предметы, определять, на каком расстоянии находится тот или иной предмет. При этом ухудшалось цветоощущение, способность различать цвета (особенно красный) [6].

В материалах Фонда национальной и международной безопасности отмечается, что «приобщение подростков к наркотическим и токсическим веществам всегда происходит на фоне их алкоголизации. Не отмечено случаев, когда подросток потреблял только наркотик, не прибегая к алкоголю». Среди факторов, влияющих на приобщение человека к наркотикам и алкоголю, в научной юридической литературе выделяются внутренние и внешние факторы.

Внутренние факторы – это наследственная биологическая (психофизиологическая, биохимическая, генетическая) дефицитарность, врожденные аномалии характера, а также приобретенная (травмы, болезни) органическая недостаточность головного мозга, проявляющиеся в виде интеллектуальных, эмоциональных, поведенческих расстройств. В любой ситуации приобщение человека к наркотикам и алкоголю это глубинная психологическая причина, непосредственно влияющая на принятие соответствующего решения. Это внутренний конфликт, разлад с самим собой, внутренний разлом, который не позволяет личности самостоятельно обрести состояние душевного равновесия.

На данный процесс оказывают влияние и **внешние факторы**: социально-экономические и социально-психологические. В социально-экономическом плане – это включение наркобизнеса в отечественную активно функционирующую «теневую», криминальную экономику – в форме его взаимодействия с секс-бизнесом, шоу-бизнесом, торговлей оружием и т.п., с выдвиганием его на первый план в качестве наиболее высокодоходного занятия и средства обеспечения желаемого уровня жизни. Данное положение в равной степени справедливо как в отношении состоятельных, так и малообеспеченных слоев населения, лишенных достаточных и стабильных доходов. Наиболее значим этот механизм для групп, у которых оказался разрушенным весь жизненный уклад – жители «горячих точек», беженцы, переселенцы, лица, пострадавшие вследствие природных катастроф, терактов и т.п.

В социально-психологическом плане - значимо то, что прежние идеологические основы, нормативные ценности ориентации и социально-психологические

стереотипы поведения оказываются разрушенными, а новые еще не сформированы, и выработка их происходит хаотично и бессистемно [7].

Ряд исследований последовательно показывают, что генетические факторы вносят существенный вклад в формирование алкогольной зависимости. Этот генетический компонент, очевидно, сильнее всего выражен в группе пациентов со злокачественным течением алкогольной зависимости. У таких пациентов генетический фактор, возможно, вносит более значительный вклад в развитие алкоголизма, чем факторы окружающей среды. Такое тяжелое течение болезни чаще всего диагностируется у пациентов до 25-летнего возраста.

В определении предрасположенности к алкогольной зависимости решающую роль сыграло исследование Schckit et al., показавшее частично генетически обусловленную слабую реакцию на острую интоксикацию алкоголем. Исследователями был поставлен о том, какие характерные черты у молодых мужчин и женщин, которые начали употреблять алкоголь, могли бы прогнозировать более раннее развитие алкогольной зависимости. В качестве основного фактора риска выступила степень воздействия острой интоксикации алкоголем, которая проявлялась, например, в уровне седации или атаксии. При этом у людей с повышенным риском развития алкогольной зависимости отмечались минимальные изменения под воздействием острой интоксикации алкоголем. Очевидно, употребление спиртных напитков у этих людей едва ли вызывает сильные неприятные ощущения, так что естественный предупредительный сигнал об опасности употребления алкоголя у них отсутствует [8].

В конечном итоге, высокий риск заболеть алкоголизмом результатом взаимодействия биологических, психологических и социальных факторов, которые индивидуальны в каждом конкретном случае. Профилактика алкоголизма должна быть ранней, и у лиц из группы риска начинаться уже школьном и подростковом возрасте.

К симптомам алкогольной зависимости относятся влечение к алкоголю, увеличение толерантности, состояние отмены, утрата количественного контроля, потребление алкоголя вопреки негативным последствиям, ради употребления спиртного человека, отказывается, от альтернативных форм наслаждения и интересов. Эти на первый взгляд, по словам ученых, таких как Нысанов, Тлеубаева, Алманиязов, Маханиязов, Уразаев утверждают, что гетерогенно обусловленные симптомы далее будут обсуждаться с точки зрения их нейробиологических коррелятов [9].

Алкоголизм не привычка, а болезнь. Привычка контролируется сознанием, от нее можно избавиться. Пристрастие к алкоголю преодолеть сложнее из-за отравления организма. Около 10 процентов людей, употребляющих алкоголь, становятся алкоголиками. Симптоматическое развивается алкоголизма:

Начальная фаза: опьянение с выпадением памяти, «затмение». Человек постоянно думает о спиртном, ему кажется, что выпил недостаточно, он пьет «впрок», у него развивается жадность к алкоголю. Однако он сохраняет сознание своей вины, избегает разговоров о своей тяге к спиртному.

Критическая фаза: утрата контроля над собой после первого же глотка алкоголя. Стремление найти оправдание своему пьянству, сопротивление всем попыткам предотвратить его желание выпить. У человека развивается высокомерие, агрессивность. Он обвиняет окружающих в своих бедах. У него начинается запой, его друзьями становятся случайные собутыльники. Он вынужден уйти с постоянной работы, утрачивает интерес ко всему, что не имеет отношения к спиртному.

Хроническая фаза: ежедневное похмелье, распад личности, помутнение памяти, сбивчивость мысли. Человек пьет суррогаты алкоголя, технические жидкости, одеколон. У него развиваются безосновательные страхи, белая горячка, другие алкогольные психозы. Одним из характерных осложнений во время запоя является белая горячка.

Белая горячка – наиболее часто встречающийся алкогольный психоз. Она возникает обычно в состоянии похмелья, когда у пьяницы появляются безотчетный страх, бессонница, дрожание рук, кошмары (погоны, нападения и т.п.), слуховые и зрительные обманы в виде шумов, звонков, движения теней. Симптомы белой горячки особенно выражены ночью. У больного начинаются яркие переживания устрашающего характера. Он видит ползающих вокруг насекомых, крыс, нападающих на него чудовищ, бандитов, ощущает боль от укусов, ударов, слышит угрозы [10].

По данным зарубежных авторов, частота заболевания внутренних органов с временной утратой трудоспособности при алкоголизме среди лиц в возрасте 30-50 лет составляет 46,5%. У 23,5% обнаружилась язвенная болезнь желудка и 12-перстной кишки, у 20,6% ишемическая болезнь сердца. Алкогольная кардиопатология, наблюдалось, в 54% случаев, хронические панкреатиты в 54% случаев, поражение печени и алкогольная энцефалопатия в 100% случаев. По данным ученых Зиновьевой Н.А., Волкова А.В., Хохлова А.Л., Лилеевы Е.Г средняя продолжительность одного больничного листа в году по болезням внутренних органов при алкоголизме составила 57,6 дня [11].

В основе адекватного и эффективного лечения алкоголизма лежит индивидуальный подход к пациенту. Лечение начинается с комплексного анализа состояния здоровья. Успешное лечение алкоголизма предполагает доверие к врачу. Для этого необходимо, чтобы нарколог имел знания в современной фармакологии, в психологии, владел современными методами психотерапии. Большинство пациентов нуждается в сочетании медикаментозного лечения и психотерапевтической коррекции. Психотерапия и медикаментозное лечение алкоголизма взаимно дополняют друг друга. Психотерапия не является альтернативой медикаментозного лечения.

Лечение алкоголизма включает в себя тщательный анализ тех ситуаций, в которых возможен срыв и рецидив алкоголизма. Необходимо научить больного противостоять провоцирующим факторам. Пациент должен научиться самостоятельно, контролировать свое самочувствие, снимать тягу к алкоголю и эмоциональную напряженность. Лечение алкоголизма требует не только

индивидуальной, но и семейной терапии. Родственники должны знать как правильно вести себя с больным алкоголизмом.

Социальная помощь алкоголикам должна становиться одним из способов противодействия этой опасной зависимости. Длительная реабилитация зависимого человека может дать эффективный результат и навсегда избавить человека от желания употреблять спиртное. Ученые доказали, что реабилитационный курс – это практически 90% успеха в лечении алкоголизма. Во время прохождения реабилитационной программы человек будет посещать тренинги, групповые и индивидуальные занятия, беседы, лекции, консультации и многие другие мероприятия, которые помогут ему изменить свой образ жизни и потерять смысл в употреблении спиртного. На сегодняшний день, социальная поддержка алкоголиков осуществляется как государственными организациями, так и частными фондами и группами [12].

Для формирования желания лечиться и жить трезво существуют два способа. Способ первый - врач сформирует такое желание в процессе консультации в кабинете. Как привести больного на консультацию, если он ничего не хочет слышать даже об этом, подскажет врач. После такого занятия соглашаются на лечение практически все, если родные и близкие пациента выполняют рекомендации врача. Причем пациент уже не соглашается идти в трезвость на короткое время - он сам говорит, что "подольше, на всю жизнь". Вот тогда и снимается влечение к алкоголю.

Другой способ решения проблемы это социотерапия - лечение средой. Пациент вообще не нужен, врач может влиять на пациента через семью. Для этого нужно, чтобы родные и близкие сами, без него пришли к врачу. Это массивное, трехчасовое психотерапевтическое вмешательство. После такого занятия они исправят свое поведение в соответствии с новыми взглядами на проблему, вновь полученной информацией и рекомендациями врача, таким образом, что у близкого человека закончится алкогольная болезнь. Химически зависимый сам обратится к врачу, примет помощь и будет жить трезво [13].

Особенность современного и антиалкогольного воспитания состоит в инновационных методах обучения, которые заставили педагогическую теорию отказаться от абсолютного образовательного идеала (всесторонне развитой личности) и перейти к новому идеалу - максимальному развитию способностей человека к саморегуляции и самообразованию. Педагогическое направление системного подхода к предупреждению наркологических заболеваний, а также их последствий и осложнений подразумевает последовательное противоалкогольное воспитание в школе с 1-го по 11-й классы, формирование трезвеннических установок и здорового образа жизни у подрастающего поколения. Важное значение в распространении здорового образа жизни отводится средствам массовой информации и рекламе.

Социальные и педагогические технологии первичной профилактики. Цель данного вида технологий - предоставление объективной информации о наркотиках и психоактивных веществах, их действии на психику и организм человека, последствиях их употребления; мотивация на здоровый образ жизни - создание сетей социальной поддержки. Данная цель может быть достигнута посредством специального образования, которое может осуществляться разнообразными способами - с помощью системного обучения детей и подростков, родителей, специалистов и волонтеров, которые в дальнейшем смогут работать с населением [14].

Медики утверждают, что от алкоголизма и наркомании вылечиться вполне реально. По Казахстану функционирует не один наркологический центр, специализирующийся на лечении пагубных пристрастий. Наркологическая помощь состоит из нескольких этапов и включает в себя профилактическую помощь, раннее выявление, постановку на учет и дальнейшее лечение и реабилитацию. Также наркологическая помощь оказывается детям и подросткам, находящимся в так называемой зоне риска.

Таким образом, проблема алкоголизма представляет собой комплекс социальных, психологических, генетических, криминогенных, физических патологий, влияющих на нормальное функционирование общества.

Алкоголизм является заболеванием с хроническим течением приводящих к нарушениям нравственных и социальных норм поведения, который негативно отражается в обществе, на репутации человека, а также страны. *Исходя из полученных данных мы понимаем, что приобщение подростков к наркотическим и токсическим и другим веществам всегда происходит на фоне их алкоголизации. Не отмечено случаев, когда подросток потреблял только наркотик, не прибегая к алкоголю.*

Алкоголизм вылечить вполне реально, но очень трудно убедить в необходимости лечения алкоголика. Человек начинает пить, чтобы уйти от реальности, разнообразить жизнь, поднять настроение, снять напряжение и стресс, избавиться от навалившихся проблем, затянувшейся депрессии, от неуверенности в себе и в своих силах, от неудач в личной жизни, одиночества или просто от скуки. *Высокий риск заболеть алкоголизмом результатом взаимодействия биологических, психологических и социальных факторов, которые индивидуальны в каждом конкретном случае.* Причинами могут послужить факторы, такие как состояние здоровья, психические расстройства, черты характера, плохая наследственность или предрасположенность к алкоголизму. Все это и многое другое побуждает человека к выпивке, он ищет решение своих проблем в бутылке, а это далеко не лучший способ, который чреват развитием алкоголизма.

Литература

1. Социальная помощь жертвам алкоголизма: доклад Исагулова М., Г. Усть-Каменогорск 2012г., [электронный ресурс] - <http://stud24.ru/sociology/socialnaya-pomoshh-zhertvam-alkogolizma/406393-1390994-page1.html>
2. Антология социальной работы: В 5 т. / Сост. М.В.Фирсов. М.: Сварогъ — НВФ СПТ, 1995г.
- 3.Алкоголизм: (Руководство для врачей)/ Под ред. Г.В. Морозова, В.Е. Рожнова, Э.А. Бабаяна. М.: Медицина. 2003г.,126-130 стр.
- 4.[Электронный источник] –http://www.alkogolizmu.net/alko/alkostat_310.html
- 5.Баркер Р. / *Словарь социальной работы.* - М., 1994г.
- 6.Братусь, Б.С. Анатомия личности/ Братусь Б.С. – М. Мысль, 1988г. – 304 стр.
7. *Алкоголизм и наркомания, их влияние на криминогенное поведение личности, // «Фемида», изд. «Заң» №6, 2008г., Малдыбаева Г. 34-35 стр.*
8. *Е.М. Нысанов, Д.Т. Тлеубаева, С.А. Алманиязов, К.У. Маханиязов, А.Ж. Уразаев, Патогенетические механизмы алкогольной зависимости, // «Здоровье и болезнь» 2012г., №5 (107) Алматы, 43-50 стр.*
- 9.Бобров А.Е. *Об изменениях личности у больных хроническим алкоголизмом //Материалы 6-го съезда невропатол., психиатр, и наркол. – Томск 1990г., 320-322 стр.*
- 10.Алкоголизмкак социальная проблема, [электронный источник] - <http://xreferat.com/84/2697-1-alkogolizm-kak-social-naya-problema.html>
- 11.Фармакоэпидемиологическое исследование лечения хронической алкогольной болезни на амбулаторном этапе, Зиновьева Н.А., Волков А.В., Хохлов А.Л., Лилеева Е.Г. // «Наркология», №10, 2012г, изд. ООО «Гениус-Медиа», 55-56 стр.
12. Социальная помощь жертвам алкоголизма: доклад Исагулова М., Г. Усть-Каменогорск 2012 г [электронный ресурс] - <http://stud24.ru/sociology/socialnaya-pomoshh-zhertvam-alkogolizma/406393-1390994-page1.html>
- 13.Тимофеев В.Ф. *Современные технологии лечения алкоголизма // ИНФРА, - М., 2006г.*
14. *Технологии социальной работы с лицами, злоупотребляющими алкоголем, [электронный ресурс]- <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=41604#1>*

*Қапият Д.
Муслимова Қ.С.*

ЗАМАНАУИ ҚОҒАМДАҒЫ ЖАРНАМАНЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Заманауи қоғамда жарнама проблемасыәлеуметтану, журналистика, психология, мәдениеттану, саясаттану, экономика сияқты әр түрлі білім салаларының зерттеу объектісіне айналып отыр. Жарнама адамның күнделікті өмірінің барлық салаларына енген. Ол қоғам сұраныстарын қанағаттандырып, өзіне тән қызмет атқарады.

Қазіргі кездегі жарнама қажеттілігінің артуы оның экономика дамуында маңызды рөл атқаруына байланысты. Алайда потенциалды сатып алушыға тиімді ықпал ету үшін жарнама басқа білім салаларының тәжірибесін пайдалануы керек.

Қазіргі қоғамды оның бір – бірімен тығыз байланысты екі негізгі анықтамасы сипаттайды – «ақпараттық қоғам» және «тұтыну қоғамы». Социологтар мен саясаткерлерді атом дәуірінен ақпараттық дәуірге өту мәселесіне назар аудартқан ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы

«тұтыну қоғамының», өндіріс пен қорландыруды екінші орынға ығыстырып, тұтыну қоғамдық өмірдің негізгі мазмұнына айналған қоғамның құрылуына әкелді (жарнаманың айтарлықтай көмегімен) [1; 47].

Жарнама –көптеген білім шеңберлерін қамтитын қоғамның күрделі әлеуметтік – экономикалық құбылысы; белгілі бір адамдар, ұйымдар, әдебиет пен өнер шығармалары туралы хабар таратып, оларды әйгілеу. Жарнама көпшілік ақпарат құралдары (теледидар, радио, газет, Интернет, проспектілер, плакаттар, т.б.) арқылы жүзеге асырылатын коммуникацияның ақылы түрі болып табылады. Кез келген жарнама хабарламалық, болмаса назар аудартушылық сипатымен ерекшеленді. Жарнаманың түрлері көп: сату орнындағы жарнама, институционалдық (жақсы пікір қалыптастыру мақсатындағы) жарнама, хабарламалық жарнама, сауда және көлік жүйесіндегі жарнама, көше жарнамасы (плакат, афиша), ауызша жарнама, баспалық жарнама т.б

Жарнаманың пайда болуы урбанистік өркениетпен тікелей байланысты, яғни білім жүйеленіп, әр түрлі тілдерде сөйлейтін халыққа ортақ дін мен заң, нормалар қалыптасты.

Орта ғасырда жазбаша жарнаманың парақша, афиша, каталог және манускрипт сияқты жаңа формалары кеңінен тарай бастады. Баспа ісінің пайда болып, кеңінен таралуымен байланысты болды.

Жарнама, яғни «реклама» термині «reklamare» («қатты айқай салу» немесе «хабарлау») сөзінен шыққан. Американдық Маркетинг Қауымдастығының анықтамасына сәйкес жарнама «...нақты орнатылған тапсырыс беруші төлейтін идеялар, тауар және қызметті жеке басының емес ұсыну және жылжытудың кез келген формасы» болып табылады және нақты жағдайды есепке ала отырып, ең тиімді амалдар мен тәсілдерді пайдалану арқылы ықтимал тұтынушылар назарын жарнамалау объектісіне аудару қызметін атқарады [1; 76].

Халықаралық жарнама өткен ғасырдың 1980-90 жылдарының айшықты белгісі ретінде қарастырылады, бұған экономиканың жаһандастырылуы, белді фирмалардың шет елдердегі операцияларының кең қанат жаюы себеп болды. 1990 жылдары жарнама индустриясы әлемнің барлық елдерінде дерлік қауырт дамыды. Әсіресе, ұлтаралық корпорациялардың тамыр жаюына орай Шығыс Еуропа, ТМД, Азия—Тынық мұхит аймағы елдерінде және Латын Америкасында өркендей бастады[2].

Жарнаманың мақсаты сатып алушыларды тауардың пайдалылығына сендіріп, ол тауарды сатып алу қажеттілігі туралы ой тудыруға келіп саяды. Жарнамалық

хабарлама (жеңілдетілген түрінде) келесі формулаға сәйкес келеді: «Егер де Сіз дәл сол нәрсені сатып алсаңыз, мынадай пайда аласыз...».

Жарнаманың өзмақсаты мен оның функцияларын зерттеушілер былай анықтайды:

1) экономикалық функция: икемді жарнама тауардың өтіміне және пайданың артуына жағдай жасайды;

2) ақпараттық функция: сатып алушыларға тауар және қызмет туралы мәлімдеме беру;

3) коммуникативтік функция: жарнама тауар өндірушісі туралы хабар беріп, оның имиджін құрады;

4) эстетикалық функция: зерттеушілер жарнама мен өнердің тығыз байланысын атап өтеді, біріншісінің кейінгісінің барлық озық амалдарын пайдалануға ұмтылуы, ал кейде жарнаманың өзін де өнердің бір түрі деп есептеп, жарнама өнерінің халықаралық фестивальдерін ұйымдастырып жатады (мысалы, «Жарнама жайпауыштарының түні»)[3, б. 102].

Жарнама – тауарлардың, қызмет көрсетудің тұтынушылық қасиеті туралы ақпарат беру және оған деген сұранысты көбейту мақсатында таратылатын хабарлама; белгілі бір адамдар, ұйымдар, әдебиет пен өнер шығармалары туралы хабар таратып, оларды әйгілеу. Тауарды нарыққа жылжыту жүйесіндегі маркетингтің классикалық тұжырымдамасында жарнаманы ең бірінші орынға қояды. Болашақ сатып алушылардың санасы мен назарына тауарлар мен қызметтер туралы маңызды фактілер мен мәліметтерді жеткізу үшін көркем көрсетілген нысанда қысқа және нұсқа түрінде ұсынылады.

Түрлі әлеуметтік топтың өкілдері жарнамадан әртүрлі ақпарат іздейді. Менеджер жарнамадан сенімділікті, яғни тауарды кең мағынада дәлелдеуін күтеді. Сондықтан бұл адамдарға жарнама заттың жоғары сапалығы туралы айту керек. Техникалық маман иелері ерекше детальсыз нақты бейнелеуін талап етеді [4, б. 28].

Психоаналитиктердің анықтауынша, бір тауарды сатып алуда әйел мен еркектің мотивтері әртүрлі болады. Еркектер мысалы, үйді жұмыстан шаршап келгенде демалатын жер деп қарайды, ал әйел өзін–өзі үймен демалдырады. Осыған сәйкес жарнаманы бөле бастады. Әйел сабынға қарағанда кремге көп ақша жұмсайды өйткені, сабын оған тек тазалық ал, крем әдемілік береді[5].

Жарнама материалдары көптеген мақсатта қолданылады. Жарнама тек бір мақсатты ғана көздейтін сияқты болып көрінуі мүмкін, бірақ шын мәнінде олай емес. Жарнаманың негізгі мақсаттары мыналардан құралады:

1. сатып алушының көңілін аудару;
2. сатып алушыға тауар (қызмет) сатып алудың пайдасын көрсету;
3. сатып алушыға тауарды қосымша зерттеу мүмкіндігін ұсыну;
4. тұтынушыда тауар немесе қызмет туралы білімнің белгілі бір деңгейін қалыптастыру;

5. өндіруші фирманың немесе сатып алушының жақсы бейнесін (имидж) жасау, сонымен қатар тұтынушылардың және іскер серіктестердің сауда немесе өндіріс маркасын жасау;

6. осы тауар мен қызметке қажеттілік қалыптастыру;
7. фирмада жағымды қатынас қалыптастыру;
8. сатып алушыға бәсекелес фирмадан емес осы фирманың жарнамаланған тауарын сатып алуын ояту;
9. тауар, қызмет сатылымы белсендігін арттыру;
10. тауар айналымын жеделдетуге әсер ету;
11. бір тұтынушыны тауарды үнемі сатып алушы ету немесе осы фирманың тұрақты клиенті ету;
12. басқа фирмаларға сенімді серіктес бейнесін қалыптастыру;
13. тұтынушыға фирма туралы және оның тауары туралы ескеру.

Егер де сіздің жарнамаңыз осы сипаттардың кем дегенде біреуіне сәйкес келмесе, онда мұндай жарнаманы батылдықпен жойып жібере аласыз[3]. Жарнаманың негізгі мақсаты – сатып алушыларды қосу, өнім немесе қызмет тұтыну және жаңа жақтаушыларды тартудың көлемін арттыру.

Жарнама күрделі ақпарат болып табылады. Себебі, бір біріне ұқсамайтын көптеген жарнама берушілер бір уақытта әр түрлі аудиторияға өз өнімін немесе қызмет түрін ұсынуға тырысып бағады. Жарнаманың негізгі тоғыз типі бар, оларға қысқаша тоқталып өтейік:

1. Сауда маркасының жарнамасында – марканың ұзақ уақыт есте сақталуын қамтамасыз етуге баса назар аударылады. Бұл жарнама түріне (Билайн) ұялы байланысының жарнамаларын мысалға келтіруге болады.

2. Жекелеген сауда жарнамасы – жергілікті сипатқа ие және әр түрлі кнiмдер сатылып, белгілі бір қызмет түрі ұсынылатын нақты бір сауда нүктесіне немесе қызмет ету саласындағы мекемеге бағытталады.

3. Саяси жарнама - соңғы уақытта мұндай жарнамалар депутаттыққа, президенттіке үміткерлер арасындағы таласты сұрақтардан гөрі, саясаткердің оң имиджін қалыптастыруға ыңғайластырылып жасалып жүр. Саяси жарнамаға халық көбіне Президент сайлауы, депутаттарды сайлауы, депутаттарды сайлау қарсаңында куә болады.

4. Анықтамалықтағы жарнама – қандай да бір тауарды қалай сатып алуға немесе қажетті қызмет түрін қайдан табуға болатындығын білгісі келетіндерге арналады.

5. Тiкелей үн қататын жарнама – кез келген жарнамалық ортаны, оның ішінде пошта арқылы жөнелдетуді пайдалана алады. Сатып алушы тек телефон немесе пошта арқылы тапсырыс берсе болады, тауар белгіленген уақытта қолайлы тәсілмен жеткізіледі.

6. Искерлік жарнамаға – жекелеген саудагерлерге, көтерме сауда жасайтындарға және дистрибьюторларға, сонымен қатар, өнеркәсіп мекемелеріндегі сатып алушылар мен кәсіпқой мамандарға арналған хабарламалар жатады.

7. Институционалды жарнаманы – корпоративті деп те атайды. Мұндай жарнама мекеменің танымадылығын арттыруға немесе ұйымның қызметіне қоғамның көңілін аудартуға бағытталады.

8. Әлеуметтік жарнама – белгілі бір жағымды, оң іс-әрекетті насихаттауға бағытталады.

9. Интерактивті жарнама – компьютермен қамтылған және интернетке шығу мүмкіндігі бар дара тұтынушыға жеткізіледі[4].

Жарнама туралы қызықты фактілер:

Жарнамада қолданылатын мұз кубиктері әдетте акрилден жасалады. Содан соң жарықтың жақсы өтуі үшін оған су қосылады. Ал көпіршіктер кір жуу ұнтағынан жасалады.

Америкалық фармацевтика компаниялары жарнамаға зерттеу жұмыстарынан гөрі екі есе көп ақша жұмсайды. Мальборо темекісі жарнамасының идеясы 1955 жылы пайда болған. Жарнама ковбой образындағы денелі 3 жігіт арқылы жүргізілді. Кейінірек бұл үш актер да өкпе рагінен қайтыс болды. Жарнамаға әлем бойынша жылына 500 миллиард доллар жұмсалды. АҚШ- өмір сүретін азамат 65 жасқа толғанша шамамен 2миллион жарнамалық клип қарап шығады. Америкадағы алғашқы билборд 1900 жылы орнатылды. Бұдан кейін әлем бойынша билборд дүмпуэ орын алды. АҚШ-та балалар тауарларының жарнамасына жылына 15миллион доллар жұмсалды. Жарнамадағы көпшілік сағаттар 10:10 уақытын көрсетіп тұрады. Бұл сағат тілдері бренд атауымен бірігіп смайлик (күлкі) жасап тұруы үшін жасалады. Америкалық психологтардың айтуынша, жас балалар жарнамаға сын көзбен қарауға қабілетсіз. Себебі бұл сәбилер айналасынан күдіктенбейтін, сенгіш болып келеді. АҚШ-та фаст–фудөндіретін компаниялар жарнамаға жылына 1,6 миллиард доллар жұмсайды. 2008 жылы саяси жарнамаға 2,6 миллиард доллар көлемінде қаржы жұмсалды. Сайлау кезінде Обама 310 миллион доллар, Мак Кейн өз кезегінде 136 миллион доллар жұмсаған. Жарнамадан жылына 100 миллион доллар пайда тапқан алғашқы басылым «LIFE» журналы болып табылады. Басылымның пайда болғанға дейін тауарларды халыққа ұсынуы дыбыстық жарнамалар арқылы жүргізілген[2].

Қорытындылай келсек, жарнама – нақты қаржыландырудың қайнар көзі көрсетілген, ақпаратты таратудың ақылы құралдары көмегімен жүзеге асатын коммуникацияның өзіндік нысаны.

Жарнаманың мәні оның қоғамдағы алатын қоғамдық, экономикалық, маркетингтік және коммуникациялық рөліне байланысты. Жарнаманың қоғамдық рөлі оның адамдардың санасы, көзқарасы, пікірлері мен мінез–құлқының қалыптасуында әсерін тигізуінде. Сәннің, стильдің және дизайнның тенденциясын көрсету арқылы жарнама адамның эстетикалық қажеттілігіне әсер етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ф.Г.Панкратов, Ю.К.Баженов, Т.К.Серегина, В.Г.Шахурин В.Г.Рекламная деятельность: Учебник для студентов высших учебных заведений. - 5-е изд., перераб. и доп. - М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2002. - 364 с.

2. <http://el.kz/> Сейфолла Л. «Қазақстандағы жарнаманың қалыптасуы мен дамуы» 1.11.2015

3. Поведение потребителей. Блэкуэлл Р., Миниард П., Энджел Дж. 10-е изд. - СПб.: Питер, 2007. — 944 с.

4. Байдуллаева А. Б.Қазақ, ағылшын, орыс және неміс тілдері материалдары негізінде жарнама слогандарының когнитивті – коммуникативті табиғаты

5. <http://kz3.fatwords.org/Шыңдалиева> М. «Радиодағы жарнама»

Докторант специальности «Философия»

Киндикбаева К.

Научный руководитель:

К.филос.н., доцент Мямешева Г.Х.

ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ.

Термин «инновация» вошёл в обиход ещё в 1930-е годы в качестве социологического внутри социологии культуры и культурной антропологии и был непосредственно связан с идеей диффузии культурных феноменов. Этот подход, дифференцирующий пространственное и временное распространение (диффузию) нововведений, рассматривающий изменения в культуре как некий процесс, происходящий во времени, обладающий разными скоростями, широко распространён и в настоящее время. Инновации при таком подходе рассматриваются как основание изменений в культуре, как распространение особенностей культуры или субкультуры за её собственные пределы. Для определения инновации - последняя противопоставлялась традиционным формам действия, мышления и поведения. То, что выходило за рамки традиции и обычая, то и является инновацией, - такова позиция культурной антропологии в первой половине XX века.

Новые подходы к определению инновации возникают, прежде всего, в социологии и педагогике. В социологии образования инновационные процессы стали исследоваться в 1960-х годах, причём использовались по преимуществу концептуальные и методологические средства культурной антропологии. В середине 1980-х годов проводятся широкие исследования различных форм инноваций в педагогике и в системе образования, осуществляется обобщение тех инноваций, которые предложены педагогами и администраторами школ различных ступеней в разных странах, налаживается международное сотрудничество в разработке этого круга проблем. Под инновацией понимается любая новая идея, новый метод или новый проект, который намеренно вводится в систему традиционного образования.

Иными словами, первоначально в социологии образования инновации продолжали противопоставляться традициям. «Инновации» и «традиции» — такова бинарная оппозиция, из которой исходят в анализе процессов изменений культуры, содержания образования, системы образования и т. д. Именно из такой концептуальной схемы, где инновация противопоставляется традиции, возникают и иные дихотомические варианты классификации, в частности, деление всех обществ на традиционные и современные. При этой классификации архаические общества основаны на традиции, а современное общество — на доминировании научных и технических инноваций.

Бросается в глаза прямолинейность этой схемы, которая не позволяет понять процессы, происходящие в архаических обществах. Ведь и в них осуществляются изменения, правда, в рамках традиций и происходит если не смена традиций, но всё же сдвиг традиционных систем (ритуалов, обрядов, обычаев и др.). Притякого рода расчленении, когда инновации противопоставляются традициям, вообще не ухватываются процессы, присущие предшествующим обществам. Они оцениваются как неподвижные, статичные, застойные. Современное же общество, поскольку оно связывается лишь с инновационными процессами, вообще лишается какой-либо устойчивости, каких-либо инвариантных характеристик. Инновационность современного общества абсолютизируется, переоценивается, завышается и вне поля внимания остаётся то, что инновации осуществляются на базе определённых традиций, что инновация, если она должна стать социально признанной, может стать таковой лишь в том случае, если формируется на основе определённых инвариантных характеристик.

В социологии новый подход к инновационным процессам был связан с противопоставлением инновации и институциализации. Инновация — это такая форма индивидуального или группового поведения, когда отдельный человек или группа достигают социально признанной цели средствами, которые ещё не были институциализированы в предшествующем обществе. Инновация оказывается связанной не с диффузией культурных нововведений, а с процессами институциализации новых форм поведения.

Развитие социологии организаций привело не только к различению инноваций в соответствии с длительностью их институциализации, но и к типологии инноваций в соответствии с их направленностью, а также — с характером преодоления сопротивления со стороны различных инстанций внутри организаций (от фирмы до рынка). Это означает, что сами инновации стали рассматриваться как сложный и многоуровневый процесс, внутри которого выделялись различные по своему содержанию акты (открытия, изобретения, технические нововведения, появление нового продукта на рынке, его маркетинг и пр.), но также и поведение человека стало дифференцироваться в соответствии с тем, на что направлена его инновационная деятельность.

Итак, ещё одна бинарная оппозиция — «инновация» и «институция». Инновация — это акт, действие, процесс, противоположные тому, что будет социально признано в качестве социальной институции. И лишь в том случае,

если институция отождествляется с некоей традицией, лишь в этом случае инновация оказывается противоположностью традиции.

Неадекватность таких бинарных оппозиций заключается в том, что они ориентированы только на прошлое — они исходят из противопоставления сложившейся структуры традиций (норм, верований, обычаев), наследуемых культурой из прошлого, тем актам, которые осуществляются в настоящее время, происходят в данное время. Необходимо же сделать наш взгляд перспективным, направить его в будущее с тем, чтобы можно было осмыслить то, как инновационные процессы становятся социально признанными, становятся социальными и культурными институциями, обретая новые возможности и задавая новые горизонты. Те проблемы, которые обсуждаются в современной социологии науки, имеют самое непосредственное отношение к философии и социологии образования, к тем инновациям, которые возникают, развиваются и поддерживаются в современных системах образования.

«Традиции — инновации — институции» — вот та концептуальная схема, которая позволит понять инновационные процессы как в контексте тех традиций, которые уже существуют в культуре и обществе, так и в контексте социального признания инноваций, в качестве базы для осуществления нововведений в системе образования. Такого рода концептуальная схема позволяет избежать, с одной стороны, противопоставления традиций и инноваций, превращения инноваций в нечто, чуждое традициям, а с другой стороны, делает возможным осмысление процессов превращения инноваций в социально признанные нормы и ценности, т. е. в некие институции, формирующиеся в ходе социальных действий и социальных коммуникаций между людьми. А со временем — становящихся традицией.

Философия образования, которая исходит из приоритета инноваций, должна учитывать именно эти две стороны для того, чтобы не лишить инновации в образовании и преемственной связи с культурой прошлого и вместе с тем не лишить их полнокровной связи с будущим, с той системой образования, которая складывается благодаря перманентному потоку инноваций. Философия образования должна фиксировать уже существующие ценности и нормы культуры для того, чтобы выявлять преемственность между тем, что признано в качестве традиции в культуре, и инновациями, показывать «расхождения» между ними. И вместе с тем философия образования должна апеллировать к тем инновациям, которые могут стать истоком новых направлений в педагогике, в содержании и методах обучения, новых институций в образовательных системах. Эта двуединая задача — осмысления как тех ценностей, которые уже отложились в традициях, так и тех ценностей, которые могут сложиться благодаря инновациям, — стоит и перед исследователями инновационных программ и проектов в образовании.

Особое — политическое — значение феномен «инновационности» приобрёл во второй половине прошлого столетия для характеристики постиндустриальной формации — её становления и развития. Одна из важнейших идеологем этой формации звучит заманчиво и просто по своей формулировке — как переход от производства товаров и услуг к производству нововведений в любой сфере

человеческой деятельности. Считается, что введение новшеств (новаций) в экономический оборот (с последующей их коммерциализацией) резко интенсифицирует экономические основы всех форм социального производства и также резко повысит уровень и качество жизни людей. Ещё более краткая формула данной идеологии — это «инновационная экономика», в которой главным продуктом и соответственно товаром на мировом рынке должно стать знание в своей, прежде всего, инструментальной и технологической ипостаси.

Так, наиболее развитые страны — США, Великобритания, Япония — прямо провозгласили переход в новую фазу развития — экономику, основанную на знаниях. Начиная с середины 1980-х годов, правительства этих стран сосредоточили свои усилия на ускорении инновационных процессов в экономике и создании национальных инновационных систем.

В развитых странах завершились два важнейших этапа современной научно-технической революции. На первом этапе (1940—1950-е годы) в основном ставились цели создания новых систем вооружений, обеспечения военно-технического превосходства. На втором этапе (1960—1980-е годы) добавилась качественно новая задача — обеспечение стабильных темпов экономического роста, повышения конкурентоспособности ключевых отраслей.

Третий, современный этап характеризуется тем, что страны постиндустриального общества наиболее активно решают задачи, связанные с проблемами глобализации, смещением приоритетов научно-технической политики в сторону повышения качества жизни людей, развития информационных технологий, решения проблем экологии, медицины.

Переход нашей страны на третий этап развития действительно заманчиво и кажется достаточно очевидным, если «смело» приступить к построению «инновационной экономики». Именно этот ход — переход страны на путь инновационного развития — прямо объявляется сегодня и обсуждается в целом ряде нормативных документов. Рассмотрим несколько ключевых понятий инновационного развития, раскрываемых в этих документах:

инновация - конечный результат творческого труда, получивший реализацию в виде новой или усовершенствованной продукции, нового или усовершенствованного технологического процесса, используемого в экономическом обороте;

инновационная деятельность — создание новой или усовершенствованной продукции, нового или усовершенствованного технологического процесса, реализуемых в экономическом обороте с использованием научных исследований, разработок, опытно-конструкторских работ либо иных научно-технических достижений;

инфраструктура инновационной деятельности — организации, предоставляющие субъектам инновационной деятельности услуги, необходимые для осуществления инновационной деятельности.

Инновационность социально-экономического развития предполагает способность общественных институтов, в том числе высшей школы, к восприятию и

генерации нововведений, новаторских проектов, на основе которых формируются предпосылки для возникновения прорывных научно-технологических направлений, стимулируется развитие принципиально новых исследовательских, организационно-управленческих, экономических подходов, способных улучшить качество жизни и усилить общую конкурентоспособность человеческого потенциала Республики Казахстан.

В этих условиях к уровню «инновационности» высшего образования предъявляются особые требования. Ускоренное расширение информационного пространства, постоянное увеличение массивов располагаемой информации в сети internet, возможность в режиме реального времени получать доступ к первоисточникам новой информации во всех областях знаний, предъявляют повышенные требования к креативности образовательного процесса в высшей школе. Интенсификация учебного процесса становится необходимым условием улучшения качества высшего образования в целом, и усиления его инновационности в частности.

Инновационная экономика - экономика знаний характеризуется, в первую очередь, способностью к воспроизводству инновационной информации. Казахской высшей школе необходимо обеспечить основной ресурс инновационного развития – специалистов - носителей и внедренцев инновационных идей и предложений. Эффективную инновационную экономику невозможно создать без соответствующих кадров - топ-менеджеров, администраторов, реализаторов инновационных предложений, способных управлять сложными организационно-производственными процессами в экономике знаний. Поэтому, в процессе получения высшего образования, будущие выпускники – потенциальные инноваторы, должны четко представлять базовые принципы функционирования экономики знаний.

Высшей школе Казахстана необходимо стать активным инициатором и организатором новых организационных форм подготовки специалистов для инновационной экономики, таких как технопарки при ВУЗах, университетские образовательные центры, корпоративные учебные центры, образовательные структуры для малого бизнеса, бизнес-инкубаторы и т.д. Образовательный процесс специалистов-инноваторов на всем протяжении обучения должен способствовать развитию креативного мышления у студентов, прививать навыки самостоятельного поиска и реализации новых идей, приучать быть «генератором» новых знаний и разработок и способным к продвижению инновационных проектов.

В казахстанских вузах необходимо создать атмосферу творческого поиска новых форм и методов развития человеческого потенциала, становлению лидеров, способных генерировать нововведения. Особое внимание необходимо уделять системности подготовки специалистов. Формирование системного, диалектического мировоззрения у студенчества является основой их будущей профессиональной эффективности как высококвалифицированных специалистов в инновационных сферах деятельности.

Определяющее значение для подготовки кадров имеет процесс взаимосвязи этапа обучения и, непосредственно, функционального участия специалиста в производственном процессе. Поэтому, расходы, связанные с подготовкой кадров, должны рассматриваться как долгосрочные инвестиции в человеческий капитал.

Список литературы

1. Арутюнова Г.И. Два аспекта инновационной деятельности вузов: рынок и миссия//Инновации.-2001.-№6.С.35
2. Леонтьева А.О. Инновации как новая философия высшего образования www.rae.ru/fc/pdf/2006/07/2006_07_51.pdf
3. Назарбаев Н.А. Программная лекции «Казахстан в посткризисном мире: интеллектуальный прорыв в будущее» <http://articlekz.com/article/6815>

*Мұрат Айымгүл
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық
университетінің 4-курс студенті
З.Ж.Жаназарова
Соц. ғылымдарының докторы, профессор*

Зорлық-зомбылықсыз балалық шақ өмірдің болашақ кепілі

Қазіргі кезде бүкіл әлемде ата - аналардың және өзге де ересектердің балаларға зорлық- зомбылық және қатыгездік көрсетуі, оларды ауызша агрессияға тартуы, кәмелетке толмағандарға жыныстық, эмоционалды және физиологиялық зорлық-зомбылық көрсетулері проблемаға айналып отыр. Қазақстанда бұл жағдай ауыр, өйткені балалар мен жастар тәрбиесі үнемі реформалау талаптарымен жүзеге асып отыр, яғни білім беру мекемелерінің, бұқаралық ақпарат құралдарының, жастар және балалар қоғамдық бірлестіктерінің қызметтері және жас буынның барлық әлеуметтік өмірі өзгеріп отырады. Бір жағынан, бұрын ата-аналардың ақылға сәйкес қаталдығы деп қабылданып келген әрекеттері қоғамның жалпы ізгіліктерінен зорлық-зомбылық деп есептелуде. Екінші жағынан, қоғамның әлеуметтік жіктелуі, өмір деңгейінің төмендеуі, халықтың құқықтық, моральды, экономикалық қорғалмауы адамдар арасындағы қақтығыстарды күшейтті, әсіресе ерлі-зайыптылар, ата-аналар және балалар арасында, әсіресе жас буынға әсер ететін көптеген отбасылар өміріндегі тұрақсыздықты тудырды.

Балалар мен жасөспірімдерді зорлық-зомбылықтан және қатыгездіктен қорғау, оларға қарсы қылмыстың алдын алу шешімі тәртіп аралық сипатты иеленетін маңызды, әлеуметтік мәні бар және өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Зорлық- зомбылықты болдыртпау қызметіне құқық қорғау, қамқоршылық және қорғаншылық қызметкерлері, әлеуметтік және педагогикалық аймақ өкілдері, медициналық және психологиялық қызмет өкілдері жұмылдыруы тиіс. Бірақ,

балаларға қатысты зорлық- зомбылықтың алдын алу және болдыртпаудың тиімді жүйесін құру және қатыгездіктен зардап шеккен құрбандарына көмек көрсету жөніндегі күш кездестірілетін кедергілерге байланысты жүзеге аспайды:

- ведомствалық шектеу және ведомствоаралық бытыраңғылық;
- серіктестік үшін мемлекеттік емес ұйымды таңдаудағы субъективтілік;
- жас буын және отбасымен алдын алу шараларын ұйымдастырудағы бірыңғай әдістемелік және жүйелі тәсілдің болмауы;
- өмірлік қиын жағдайдағы отбасы мен балаларға көмек көрсететін әлеуметтік стандарттардың болмауы;
- қорғау және оңалту жөніндегі құқық қолданушылық тәжірибедегі және заңнама нормаларындағы кемшілік, осының нәтижесіндегі құқықтық сауатсыздық және білікті заң көмегіне жүгіндірмеуі, халықтың төмен материалды табыстары, құқық қорғау органдарына жәбір көрушілердің сенімсіздіктерін ұлғайтады;
- педагогтардың, полицейлердің, әлеуметтік, медицина қызметкерлердің зардап шеккендермен қарым-қатынас машықтарының, білімдерінің кәсіби деңгейлерінің төмендігі кінәлі тұлғаның жазасын алуға және жәбірленушінің сауықтырылуына ересектер мүдделі болмаса, зорлық-зомбылық фактілерінің қысқартылуына және жабулы күйінде қалуына алып келеді;
- тиімді әрекет етуші және ұйымдастырылған оңтайландыру жүйесінің болмауынан көптеген оңтайландыру мекемелері шындығында өмірлік қиын жағдайдағы балалардың топырлап жиналатын орны болып табылады;
- және көптеген басқалары.

Зорлық-зомбылықтан жапа шеккендердің басым бөлігі тағдыры көп ешкімді қызықтырмайтын тұрмысы төмен топтан шыққандардың немесе «көше» балаларының болуы проблеманы қиындатады. Кейбір кездері, үлкендердің өздерінің жеке өмірін орналастыруға талпынуынан және ата-аналардың өз айтқанының дұрыстығын дәлелдеуі қажеттігінен балалар жапа шегеді, тіпті өмірімен қоштасады, жиі мас әкенің және үнемі ашулы ананың тұтқыны бола бастайды. Кәмелеттік жасқа толмағандарға қатысты зорлық көрсету мәселесін педагогтар, ата – аналар мен жалпы балаларға қатысы бар үлкендердің бірігуі арқасында ғана шешуге болады. Зорлық-зомбылықтың салдарын жою жөніндегі жұмыс ата – аналарды ауыстыру немесе оларды шеттеуге емес, өз балалары үшін ата – аналық жауапкершіліктің қалыптасуына және қайта қалпына келуіне негізделуі керек. Балаларға қатысты зорлық–зомбылық түрлерінің тізімі қазіргі кезде экономикалық зорлық–зомбылықты бала саудасы және т.б. толықтырылып отыр. Дегенмен, балалық шақта бойға жинаған жүріс-тұрыс үлгісі басқа да әлеуметтік институттарда өсіп өнеді: мектепте, әскерде, тұтасымен мемлекетте. Сондықтанда зорлық–зомбылықты тоқтату мүмкін, ол үшін тек қорғансыз балаларға деген қарым– қатынастағы қатыгездікті жеңуі керек. Бала құқығының бұзылуына, соның ішінде зорлау, ата – аналар, қамқоршылар немесе басқа да тұлғалар адамгершілік жауапкершілікті ғана емес, сонымен қатар заңды тәртіпті, әкімшілік, қылмыстық, отбасылық және азаматтық құқықты мойындарына алуы тиіс. 2008 жылдан бастап Қазақстанда

балалар мен жастар үшін №150 Ұлттық телефон желісі қызмет жасайды, ол балаларға қатысты қатыгездік көрсетуді жою жүйесіндегі алғашқы және маңызды буындардың бірі болып табылады. Сенім телефоны барлық телефон шалушыларға тәулік бойы анонимді психологиялық және заңды көмектер көрсетеді. [1]

Қазақстанда балалар, бүкіл әлемдегідей, үйінде, мектепте және басқа да қоғамдық мекемелерде күнделікті қатыгездікпен және зорлық-зомбылықпен ұшырасып отырады, алайда осы кезге дейін қоғам бұл проблемаға зейін қойып көрген жоқ.

Балалар, ересектер сияқты, негіз қалаушы: сыйлау, қол тигізбеу және адамзаттық абыройын сақтау құқықтарына ие, сондай-ақ Адам құқықтарының жалпыға ортақ декларациясы мен Азаматтық және саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы Халықаралық пактіде көзделген заң тарапынан да тең қорғау көрсетілуіне құқылы. [2]

Бала үшін ата-анасының үйі әрқашан ең қауіпсіз жер бола бермейтінін айғақтайтын фактілер жиі кездеседі. Балаларға қатысты зорлық-зомбылық көрсету проблемасы бойынша мәліметтер мен жетік статистикалық деректердің жетіспеу проблемасы бар елдердің қатарына Қазақстан да жатады: проблеманың тереңдігі мен көлемі әлі де белгісіз, ал біздің қолымыздағы біркелкі емес және үзінді зерделеу нәтижелері іс жүзіндегі жағдай туралы болжамдар жасауға ғана мүмкіндік береді. Қазақстанның қолдануында іс-әрекеттер жасаудың белгілі құқықтық негізі – Балалар құқықтары туралы Конвенция бар, дегенмен, нақты міндеттемелерге келер болсақ, жалпы алғанда мемлекет, әлеуметтік қызметтер, құқық қорғау органдарының ресми тұлғалары, қоғам, БАҚ, отбасы тарапынан күннен-күнге тиісті жауапкершілікпен қарауы байқалмай келеді. [3]

Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 137-бабы кәмелетке толмаған баланы ата-анасының немесе осы міндет жүктелген басқа адам, сонымен қатар педагог немесе оқыту, тәрбиелеу, емдеу не кәмелетке толмаған баланы қадағалау міндеттелген басқа да мекеменің қызметкері тәрбиелеу жөніндегі міндеттерін атқармағаны немесе жөнді атқармағандығы үшін шара қолдануды қамтиды. Балаларын бағып-қағу міндеттерін орындамаған, саны мыңнан асқан ата-ана ата-аналар құқығынан айрылды, сонымен қатар, ата-аналар әкімшілік және қылмыстық жауаптылыққа да тартылып жатыр.

Елімізде зорлық-зомбылыққа қатысты 20 дағдарыс орталығы бар. Әйелдер мен балаларға арналған зорлық-зомбылық проблемасы елімізде елеулі мөлшерде асқынды. Статистикалық мәліметке қарағанда елде жыл ішінде 500-дей әйел мен бала тұрмыстағы зорлық-зомбылық құрбаны болады екен. [4]

Қазақстандағы тұрмыстық зомбылық туралы заңды қабылдау қажеттігі туды. Зорлық зомбылық дағдарыстан шығу және даму кезіндегі еліміздегі адамзат әлеуетіне қажеттігі де туындап отырғандығын ескертеді. Қазақ халқының дана сөзі бар: «Әйел адамға рухы әлсіз ер адам ғана қол көтереді». Бұны халық жазылмаған заң деп санап осы уақытқа дейін сақтап келеді, алайда өкінішке орай кейбір ер адамдар ұмытып кеткен сынайлы. «Ата көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» - демекші балаға отбасы тәрбиесінің

әсері мол. Тәрбиеге әсер беретін өскен орта, ата-ананың тәрбиесі дұрыс болмаса, жаман әсерлер адамды азғыртып, түрлі жаман мінезді жұқтырады. Ол нашақорлыққа, темекіге, ішімдікке бұзықтық жолға түсуіне, зорлық-зомбылық жасауына алып келіп отбасындағы баланың қоршаған ортасына тигізетін зиян фактілер қалыптасуына әкеліп соғыу абден мүмкін.

Пайдаланған әдебиеттер

1) Зорлық-зомбылықсыз және қатыгездіксіз балалық шақ Байсақыва З.М., Мұхаметсадықова А.Т. Алматы 2013

<http://www.bala->

[kkk.kz/sites/default/files/upload/files/%D0%94%D0%B5%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%20%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%20%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%8F%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7..pdf](http://www.bala-kkk.kz/sites/default/files/upload/files/%D0%94%D0%B5%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%20%D0%B6%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%20%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%8F%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7..pdf)

2) <http://bilimdiler.kz/tarbie-sagaty/1720-men-zorlyk-zombylykka-karsymyn.html>

3) http://www.ombudsman.kz/kz/publish/docs/doklad_spec/detail_2.php?ID=1393

4) Насилие в отношении детей: теоретический и эмпирический анализ : На материале социологических исследований по Таджикистану. Шарипова Муборак. 2002

Магистрант специальности «Экономика» УМБ

Мусалин А.А.

Научный руководитель:

К.филос.н., доцент Мямешева Г.Х.

ИСЛАМСКИЙ БАНКИНГ КАК СОВРЕМЕННЫЙ СОЦИАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ

Как известно, понятие «человеческий капитал» ввел Г. Беккер, а понятия «культурного и социального капиталов» - П. Бурдьё. Человеческий капитал предприятия определяется как совокупность навыков, знаний и умений человека, расходы на получение которых (через образование, внутрикорпоративное обучение и т.д.), который со временем может дать ощутимую прибыль и самому работнику и его работодателю. Культурный капитал – это те преимущества, которые передаются элитами своим детям (навыки устной и письменной речи, эстетические ценности, умение взаимодействовать с людьми, ориентация на достижения в учебе) и расширяют возможности их социальной мобильности. Культурный капитал – это знание, которое позволяет его обладателю понимать и оценивать различные типы культурных отношений и культурных продуктов .

П. Бурдые понимал социальный капитал как «ресурсы, основанные на родственных отношениях и отношениях в группе членства». Наибольшее распространение понятие «социальный капитал» получило в расширительной трактовке Джеймса Коулмена. Социальный капитал- это потенциал взаимного доверия и взаимопомощи, целерационально формируемый в межличностных отношениях: обязательства и ожидания, информационные каналы и социальные нормы. Социальный капитал содержится в таких элементах общественной организации, как социальные сети, социальные нормы и доверие, создающие условия для координации и кооперации ради взаимной выгоды. Социальный капитал – это социальный клей, позволяющий мобилизовать дополнительные ресурсы отношений на основе доверия людей друг к другу . Социальный капитал выступает как способность индивидов распоряжаться ограниченными ресурсами на основании своего членства в определенной социальной сети или более широкой социальной структуре. Социальный капитал не является индивидуальной характеристикой личности, она является особенностью той сети отношений, которую выстраивает индивид. Социальный капитал является продуктом включенности человека в социальную структуру [1] . [2] .

На наш взгляд, исламский банкинг можно рассматривать как современный социальный капитал. Роль исламского финансирования в последние годы повышается во всем мире. В Казахстане исламское финансирование рассматривается как один из альтернативных источников фондирования экономики страны в целях содействия ее диверсификации и дальнейшему росту.

Основной целью развития исламского финансирования в Казахстане является необходимость привлечения внешних долгосрочных инвестиций для реализации планов индустриального развития, диверсификация инвестиционных потоков, а также предоставление населению альтернативных источников финансирования.

В своем ежегодном Послании народу Казахстана «Новое десятилетие- новый экономический подъем –новые возможности» 29 января 2010 года Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев отметил о необходимости формирования отечественного фондового рынка в качестве регионального центра исламского банкинга с выходом Алматы в десятку ведущих финансовых центров Азии.

Обратимся теперь к истории возникновения исламской финансовой системы. История берет начало в 1960-х годах- тогда в Египте был создан сберегательный банк «MitGhamr». Он финансировал египетских фермеров в соответствии с исламскими принципами. В 1963 году в Малайзии был создан «Lembagatabunghaji» - сберегательный фонд для граждан, желающих совершить хадж в Мекку. Эти события послужили толчком для мусульманского мира к созданию новых финансовых организаций и исламских финансовых продуктов. Вскоре исламские банки появились в Малайзии, Саудовской Аравии, ОАЭ, Судане и Кувейте.

Экономический кризис 2008 года, обрушившийся на мир, заставил бизнес задуматься об эффективности традиционных экономических институтов и подтолкнул к поиску альтернативных способов финансирования. Он затронул все государства, однако в гораздо меньшей мере коснулся стран исламского мира. Во

многим это обусловлено особенностями исламской финансовой системы, поскольку основывается на реальной экономике и работает с реальными активами, а не связано с займами под проценты.

Исламские финансы в их современном виде являются сравнительно молодой отраслью. Исламское финансирование наиболее развито в Малайзии, ОАЭ, Катаре, Брунее, Кувейте, Саудовской Аравии и Бахрейне. В этих странах сформировалась серьезная инфраструктура, включающая в себя институты регулирования и надзора, учреждения, оказывающие услуги по образованию и сертификации участников рынка исламских финансов, фондовые биржи, предоставляющие листинг для исламских финансовых компаний, наличие крупных игроков (исламских банков и пенсионных фондов, исламских страховых компаний и инвестиционных фондов), готовых инвестировать в исламские финансовые продукты.

В настоящее время исламские финансы активно осваивают все новые территории, прежде всего западных стран. Альтернативный банкинг, как его называют эксперты, уже крепко пустил корни в Великобритании, США, Франции и других европейских странах. Так, в Лондоне еще в 2002 году появился первый в Европе исламский банк – Islamic Bank of Britain. Сегодня ряд крупнейших мировых банков, таких как Societe Generale, HSBC, Citibank, Morgan Stanley Deutsche Bank, имеют «исламские окна» - подразделения, осуществляющие финансирование в соответствии с принципами исламского финансирования.

Сектор исламского финансирования остается самым быстрорастущим в глобальной финансовой системе: он увеличивается на 15-20% в год. Согласно данным агентства Thomson Reuters, активы исламского банкинга на 2015 год составили более 1,6 трлн. Долларов США.

В настоящий момент заруежом происходит стремительный рост развития исламского финансирования, активно используемого финансовыми структурами многих государств. Многие немусульманские страны успешно используют механизмы привлечения исламских финансов для развития своих экономик. Великобритания путем размещения исламских облигаций сукук привлекла 500 млн. долларов США, Гонконг (Китай) – более 1 млрд. долл. США. Франция, США, Япония и Южная Корея планируют новые выпуски сукук для финансирования своей инфраструктуры. Казахские банки и небанковские организации также проявляют интерес к исламским финансам. Как показывает практика в Малайзии, Ближнем Востоке, Европе и Америке, клиентами исламских банков, а также банков, имеющих «исламские окна», являются последователи различных конфессий. Сегодня в мире происходит острая борьба между странами за привлечение внешних долгосрочных инвестиций от инвесторов, имеющих значительные капиталы для реализации планов индустриального развития. Такими инвесторами являются страны исламского мира.

Исламская финансовая система базируется на следующих основных принципах:

- деньги не могут и не должны возникать из денег, иными словами приращение капитала не может происходить в сфере денежного оборота.

- доход инвесторов должен быть связан с инвестициями в реальный сектор экономики (в производство и торговлю), а совершаемые сделки должны быть обеспечены реальными активами, а не на займах под проценты производных финансовых инструментах.

- отношения между участниками должны строиться на основе партнерства с разделением рисков и доходов. Исламская финансовая компания и ее клиент по совершаемым сделкам должны разделять оговоренную сторонами прибыль и обоюдно нести расходы в случае возникновения убытков.

- деньги не являются товаром, они лишь мерило стоимости.

В исламской финансовой системе также существуют запреты, такие как:

Риба- любой ссудный процент, то есть кредиты, облигации, депозиты с фиксированной доходностью. Запрещено давать деньги под проценты и совершать обмен товара на аналогичный товар с приростом.

Гарар- спекуляция, излишняя неопределенность в отношении предмета договора и его условий. Все сделки должны быть четкими, прозрачными и неизменчивыми до момента завершения сделки.

Майсир- прибыль, возникшая из случайного стечения обстоятельств, то есть азартные игры, сделки, пари.

Харам- запрет на финансирование точно определенных секторов экономики и согласно исламским нормам. Исламской финансовой компании запрещается финансировать производство табака, алкоголя, оружия, наркотиков, а также производство и распространение порнографии, определенные виды развлечений и т.д. [3].

Исламские банки – это важнейшие элементы исламской финансовой системы, они выполняют те же функции, что и традиционные банки - обеспечивают работу национальной платежной системы и выступают в качестве финансовых посредников. Главная особенность исламского банка - получение дохода без взимания процентов в качестве участника проекта, разделяя и прибыль, и риски. Банк также может участвовать в торговле, извлекая прибыль из наценки между себестоимостью приобретения товара и ценой его реализации[4]. Вместо традиционных банковских и инвестиционных продуктов исламский банк предлагает свои специфические продукты и услуги:

Мурабаха- вид продажи, при котором одно лицо продает товар другому лицу с четко оговоренной наценкой в денежном выражении, указывая при этом сумму понесенных затрат для приобретения продаваемого им товара. Данная сделка действительна лишь при установленных затратах на приобретение товара.

Мушарака – это исламский способ сотрудничества в финансовой сфере, когда две стороны объединяют свои капиталы для финансирования какого-либо проекта, при этом прибыль они делят в заранее определенном порядке, а убытки – в зависимости от долевого участия в капитале.

Иджара- договор аренды, ренты или проката, являющийся одним из популярных инструментов исламской финансовой системы. Данная аренда фактически не

отличается от традиционной аренды, однако наряду с арендой подразумевает дальнейший переход собственности от арендодателя к арендатору.

Мудараб - вид долевого участия в бизнесе, где одна из сторон предоставляет необходимый капитал для финансирования проекта, а другая сторона, используя свои предпринимательские способности, ведет предпринимательскую деятельность с этим капиталом.

Вакала- это агентское соглашение между клиентом и банком, при котором клиент-инвестор («муаккиль») назначает исламский банк в качестве своего агента («вакил») по размещению денежных средств. Банк, в свою очередь, инвестирует средства, вложенные клиентом в совместимые по принципам исламского финансирования финансовые операции.

Такафул- это система, основанная на принципах взаимной помощи и добровольных взносах, предусматривающая коллективное и добровольное распределение рисков среди участников группы. Он представляет собой систему, при которой страхователи за счет собственных средств создают специальный страховой фонд для предоставления взаимной финансовой защиты от определенных неблагоприятных событий в жизни.

Сукук- является аналогом облигаций, документирующих права держателей на определенный актив (недвижимость, доходы от аренды, финансовые потоки от торговых операций и т.п.). В отличие от традиционных облигаций, сукук не обеспечивает фиксированной прибыли, доход в нем зависит от прибыли финансируемого проекта [2], [3].

В исламском мире человек выступает лишь как распорядитель всех ресурсов, владельцем которых является Аллах. Человек стремится к успеху через соблюдение религиозных законов, а экономическая деятельность – это лишь часть его религиозных обязанностей. Активно участвуя в экономической деятельности, мусульманин приносит большую пользу и исламу, и обществу. Финансовая и экономическая деятельность в исламе, как и другая деятельность, всегда связана с социумом, с общественной пользой и индивидуальной выгодой. Исламская экономическая система работает по принципу: производство – по способностям, потребление – по благочестию (довольствоваться малым соответственно идеалу умеренности и самоограничения). В соответствии с нормами исламской этики признают богатство, которое заработано честным трудом, а также наследство или дар. [4]. Экономические отношения в исламе регулируются моральными нормами, стремятся обеспечить стабильность экономической системы, оптимальность в использовании ресурсов, защитить права человека и окружающей среды, дать возможность полноценно пользоваться земными благами. Основу всех социальных институтов и общественных отношений в исламском мире образуют принципы справедливости, умеренности и всеобщего блага. Справедливость в исламской экономике становится не только моральной и юридической категорией, но и экономической категорией. С точки зрения Шариата, все виды отношений между людьми - это честный и справедливый договор или контракт с правами и обязанностями широкого спектра.

У Казахстана сейчас появилась уникальная возможность стать лидером исламского финансирования во всей Центральной Азии и СНГ, поскольку Казахстан на сегодняшний день является «пионером» среди этих стран по внедрению законодательства базы для развития исламского финансирования и формированию нового вида социального капитала.

Список литературы

1. Швери, Р. Теоретическая социология Джеймса Коулмена: аналитический обзор // Социологический журнал, 1996, № 1-2; Левин, И.Б. Гражданское общество на Западе и в России // Полис, 1996, № 5.
2. Portes, A. Social capital: Its origins and application in modern sociology // Annual Review of Sociology, Vol. 24, 1998, pp. 1-24.
3. A new frontier for Islamic finance// Kazakhstan Islamic finance. - A.National bank of Kazakhstan. 2016. – 135 p.
4. Хусейнова Д.К., Хусаинов М.К. Теоретические основы исламского банкинга// Бизнес в законе.- 2012- № 3 .- С.265-269

Сияз Г. Н.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс

кафедрасының 2-курс магистранты

ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫСКЕРЛЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ КӘСІБИ ДАМУЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ҚҰНДЫЛЫҚТЫ БАҒДАРЛАР

Құндылықты бағдардың қалыптасуы әрекет мотивациясына әлеуметтік құндылық пен тұрақтылық беріп, тұлғаның сапалы өзгерісіне әкеледі: сана мен өзін өзі бағалауының деңгейі, эмоционалды еріктілік саласының деңгейі көтеріледі, әлеуметтік құнды себептер орнығады, тұлғаның бағыттылығы өзгереді. Осы арқылы олар адам мен оның қажеттіліктері және әлеуметтік бағдарлардың қалыптасуы – екі жүйе, әлеуметтік және тұлғалық шынайылық құндылықтар жүйелердің өзара әрекеттесуі болып табылады.

Әлеуметті бағдардың механизмін құндылықты мотивациялы қатар арқылы қарастыруды алғаш болып Т.Парсонс ұсынған болатын [1, 467 б.].

Өйткені, бағдар түрлерінің әрбіреуінде екі жүйенің, яғни тұлға мен қоғамның үзілмес ішкі бірлігі қаралып өтеді. Себепті бағдарлар тұлғаның артықшылықтары – оның білімін, эмоцияларын, бағалауын анықтайды; құндылықты бағдарлар қоғамда үстем етуші елестетулерді көрсетеді. Бұл жағдайдағы тұлғаның таңдауы бұл бағдардың екі қатарының өзара әрекеттесуімен алдын-ала анықталып қойған.

Психология ғылымында кең түрде дамыған себептіліктің зерттелінуі түрлі теориялық әдістемелік негіздерден шыға отырып, жүзеге асырылатыны белгілі. Иерархиялықты, мотивацияның доминанттылығын біз тәуелділіктің

белгілі бір тәртібіне сай себептердің түрлі топтарының «билеушілік» бағасы негізінде анықтай аламыз.

Жүріс-тұрыста, мінез-құлықта өзінің көрініс бабуымен себептер өзекті, шынайылықты және потенциалды болып бөлінеді. Дәледі түрде жүріс-тұрыс, мінез-құлықты және қызметті итермелейтін себептерді шынайылықты деп атаймыз. Потенциалды себептер астарында біз тұлғаның бойында қалыптасқан, алайда берілген уақытта көрініс таппайтын себептерді түсінеміз. Себептердің барлық топтарының ерешелігі тұлғаның мотивациялық саласын сипаттайды. Соның өзінде алғашқы үш топтар дәлелді түрде оның мазмұндық сипатын, ал соңғы төртеуі – динамикалығын сипаттайды.

Соңғы ретінде әдетте тікелей мотивациялы кезеңнің келесідей кезеңдерді көрсетеді [2, 359 б]:

1. Субъективті белсенді кезең асты сыртқы факторлар әсерінен және қалыптасқан жағдайдан шыға отырып, адамның өзінің қызметін дәлелдеу қабілеттілігін сипаттайды.

2. Келісілген кезеңде себептердің ішкі тартылу дәрежесін, адамдардың құндылықтарымен, оның қалыптары мен ішкі белсенділігінің келісімділігін білдіреді.

3. Таңдалған кезеңде ұсынылған қызмет бойынша міндеттер мен мақсаттарды, олардың ішкі және сыртқы мүмкіндіктерімен келісімділігін білдіреді.

4. Өзін-өзі реттеуші кезеңде тікелей және кері әлеуметтік психологиялық байланыстардың өзара әрекеттесу жүйесінің беріктігін анықтайды, ал кері әлеуметтік психологиялық байланыс астарында «мақсат-себеп» векторы, яғни таңдалған мақсаттың тұлғаның барлық мотивациялы жүйесіне әсері түсіндіріледі.

«Себеп-мақсат» қарым-қатынасы – оған бағыттылық пен интенсивтілік беретін «вектор» болып табылады. Жалпы мағынада себеп – адамды қызмеке итермелеуші болса, онда мақсат – ол оны жүзеге асыру барысында қол жеткізуге тырысатын фактор болып табылады. Алайда, себептің шынайылықтың негізі ретінде қатыстылы қажеттіліктердің жүйесі, яғни объективті қажеттілік болып табылатынын естен шығармау жөн. Себеп – субъективті көрінісінің формасы болып табылады. Соның өзінде себептерде тек тұлғалық қажеттіліктер емес, сонымен қатар қоғамның қажеттіліктері де көрініс табады.

Экономикалық мықты, саяси тұрақты Қазақстанды құру мақсатындағы жүргізіліп жатқан реформаларды жүзеге асыру барысында әлеуметтік жұмыскерлердің белсенділігін қамтамасыз ететін маңызды факторлардың бірі ретінде әлеуметтік психологиялық дайындық, құндылықты бағдарлар мен белгілі бір қоғамдық қалыптарға сәйкес әрекетке дайындық қарастырылады. Құндылықтар және құндылықты сана сезім жүріп жатқан жаңартулардың тездетуші немесе керісінше оны тежеуші факторға айналуы мүмкін. Сол себептен болашақ мамандар қызметтің құндылықты мазмұнын зерттеу міндеті

өте маңызды және өзекті болып табылады. Құндылықтар мәселесі көпжоспарлы және көпдеңгейлі сипатқа ие. Бір жағынан, оларға маңызды сипатқа ие барлық затты, яғни материалды, рухани қызметтің азықтары мен нәтижелерін жатқызады. Екінші жағынан, құндылықтар ретінде белгілі бір рухани қалыптар анықталады: идеалдар, мақсаттар, міндетті, тамаша және шынайылықты құблыс жайында елестетулер мен түсініктер. Демек, материалды игілік бола алатын құндылықтарды айыра біліп, өмірлік маңызды қажеттіліктерді қанағаттандыру, басқаларға пайдалы бола білу, рухани өндірістің нәтижесі мен азығы болып табылатын құндылықтар мен мүдделерді, адамдар әрекетінің бағдары және тұлғаның (топтар, қоғамдар) қоршаған әлемге деген қарым-қатынасын анықтайтын белгілі бір рухани идеалды қалыптарды білдіре білу керек. Құндылықты қалаулар қоршаған шынайылыққа деген таңдаулы қарым-қатынастың актісін фиксациялап, оның ерекшеліктерімен байланысты. Құндылық пен бағалау – құндылық бағаланушының мінездемесі, ал бағалау құндылықтың бар не жоғын анықтаушысы және қалыптастырушысы болып табылатын біртұтас кешен екенін білу керек.

Құндылықты қалаулардағы айырмашылықтарға түрлі қоғамдық, топтық, тұлғалық факторлар әсер етуі мүмкін, ал ол өз кезегінде олардың бағдарларының түрлі мағыналығын және күрделігін шарттап, оларға мозаикалық және фрагменттік сипат береді. Әлеуметтенген үрдістер барлық тежеулер барысында оның әлеуметтік дамуы қатынасында жеке адамдардың паникалық және скептикалық толқуларына қарамастан жастарға позитивті түрде әсер етіп, тәрбиелік ықпал көрсете алады [3].

Радикалды саяси-экономикалық жаңартулар жалпы қоғамның және құндылықты нормативті негіздің және бөлек топтардың өзгерістеріне түрткі болады. Ең алдымен, ол жас маманға қатысты мәселе болып келеді. Мамандар бір жағынан, жаңа шарттарға бейімделіп, белсенді өмірлік стратегияның жүзеге асырылуы және сәттілікке жетуі мақсатында зор мүмкіндіктерге ие болса, екінші жағынан, ол макроәлеуметтік үрдістер нәтижелерінің деструктивті ықпалдарының астында қалуы мүмкін. Мемлекетте қалыптасқан қазіргі жағдайды маңызды кедергілер жасап жатқан құндылықтардың ескі жүйесі мен туылып жатқан жаңа құндылықтар жүйесінің арасында аралықты фактор деп анықтауды қарастыруға болады. Бұл кезең - әрбір адамның өзі үшін өмірінің мағынасы мен бағытын анықтау кезі болып табылады. Жас мамандар басқа әлеуметтік-демографиялық топтарға қарағанда, өзгеріп жатқан қоғамдық толқуларды өткір сезе отырып, саяси жаңалықтарға жақын орналасады [4].

Құндылықты бағдарлар – өзінің құрлымында мотивациялы, қатыстылы, когнитивті, эмоциналды және бағалаушылық компоненттерден тұратын тұлға құрлымының маңызды бөлігі. Олар ерікті таңдау, яғни адамның жан-жақты тұлғалық мүдделері мен қажеттіліктерінің есебін білдіретін тұлға мен қоғамның, оның институттары, мәдениеті және құндылықтары арасындағы

иілімді байланысын білдіреді. Құндылықты бағдарлардың рөлі олардың кәсіби қызметке бағдар көрсетуінде, мәні бар құндылықтарды беруінде, белгілі бір ұстанымды алудың мүмкіндігін көрсетуінде, әрекетті реттеуінде және өзін-өзі өзектілеудің әдістерін қалыптастыруында қалыптасады. Ресейлік және шет ел психологиясында тұлғаның құндылықты бағдарлары мен құндылықтарын зерттеуде бірнеше әдістер бар.

Ресейлік психологияда құндылықты бағдарлар тұлғаның бағыттылығы ретінде Б.В.Зейгарник, А.Г.Асмолов, Б.С.Братусь, Б.Ф.Ломов сияқты ғалымдармен қарастырылған болатын. Олар тұлғаның бағыттылығын жетекші сипаттама ретінде анықтап, оны түрліше анықтаған болатын. Олар тұлғаның бағыттылығын жетекші сипаттама ретінде анықтап, оны түрліше анықтаған: «динамикалық бағыт», «негізгі өмірлік бағыт», «мәнді қалыптастырушы себеп».

Франкльдың көзқарасынша, қарым-қатынастар құндылықтары маңызды болып табылады. Бұл құндылықтардың тобы адамның өмірін шектейтін факторларға деген оның қатынастарында негізделген. Қарым-қатынас құндылықтаы үш категорияға бөлінеді: ауруға, кінәға және өлімге деген саналы қатынас [5].

Сонымен, құндылықты бағдарлар психологиялық зерттеудің пәні ретінде екі ірі пәндік қиылысуларда орын алады: мотивация және сананың дүниетанымдық құрлымдары. Бұл байланыста М.Рокичтің көзқарастары тұрарлықтай. Ол құндылықтарды «тіршіліктің шектік мақсаты немесе әрекеттіліктің қарама-қайшылықты не қайтарымы әдісіне қарағанда, белгілі бір әрекеттіліктің әдісі немесе тіршіліктің шектік мақсаты тұрғалықты немесе әлеуметтік көзқарастарымен артықшылықты жайлы қалыпты көндіру» деп анықтады [6].

М.Рокичтің ойынша, құндылықтар келесі көрсеткіштермен сипатталады:

1. Адамның ар намысы болып табылатын құндылықтардың жалпы саны салыстырмалы түрде көп емес
2. Барлық адамдар түрлі деңгейде болса да бір құндылықтарға ие
3. Құндылықтар жүйелерге ұйымдастырылған
4. Құндылықтардың бастамалары мәдениетте, қоғамда және оның институттарында, тұлғада көрініс табады.
5. Құндылықтардың ықпалдылығы зерттеуге тиесілі барлық әлеуметтік феномендерден көрінеді.

М.Рокич құндылықтардың екі тобын көрсетеді:

а) терминалды құндылықтар – өзіндік және әлеуметтік көзқарастар бойынша тұлғалықты өмір сүрудің белгілі бір шектік мақсаты оған деген талпыныстарға тұрарлықты деген көндірулер.

б) инструменталды құндылықтар – өзіндік және қоғамдық көзқарастар бойынша әрекеттердің белгілі бір образы барлық жағдайларда артықшылықты болып табылады. Терминалды құндылықтар инструменталдыға қарағанда тұрақты сипатқа ие болғанмен, олар үшін азшылықты тұлға аралықты вариативтілік сипатты болып табылады [7, 83-89 бб.].

Қазақстандық ғалымдардың белгілеуінше, әлеуметтену институттарының трансформация шарттарында әлеуметтік реттеудің құндылықты нормативті механизмінің деформациясы мен әлеуметтік бақылаудың жаңа жүйесінің қалыптасуы байқалады енеді [7, 131-135 бб.].

Құндылықтардың қалыптасуы және олардың мәндік құрлымдарға бірігуі субъект белгілі бір өмірлік тәжірибеге ие болмай тұрып басталады. Сол себептен өмірлік қызметтің маңызды құрамдас бөлігі бола отырып, құндылықтар тікелей түрде тұлғаның өмірлік таңдауын детерминациялауға мүмкіндік береді. Сонымен бірге құндылықтар өзгерумен қатар түрлі жағдайлардың әсерінен алмастырылу бағытна денеді. Сонымен, біз тұлғаның құндылықтар жүйесі тұлғаның өзін-өзі өзгеру және олардың механизмдерінің бағытын анықтайды.

Заманауи әлеуметтік әдебиетте құндылықты бағдарлар тұлғаның мүдделері мен қажеттіліктерін концентрациялы анықтаушы түрінде қарастырылады. Тұрақты қалыптасқан құндылықты бағдарлардың біртұтастығы қажеттіліктер мен мүдделердің бағыттылығымен айқындалатын тұлғаның тұрақтылығын қамтамасыз ететін өзіндік сана осін қалыптастырады. А.Г.Здравомыслов пен В.А. Ядов құндылықты бағдарлардың астарында «тұлғаның қоғамдың материалды және рухани мәдениетінің белгілі бір құндылықтарына деген қалыптары» деген мағынаны түсініп, оның айналасында адамның ойлары мен сезімдері айналып жүретін және соның көмегімен көптеген өмірлік сұрақтар шешілетін сананың осі деп ескерді» [8, 467 б.].

М.Х. Титма құндылықты бағдарларды «қажеттіліктер, мүдделер, тұлғаның бағалары және қызметтің белгілі бір саласының артықшылығын көрсетуіне негізделген саналы сынаулардың, құндылықты елестетулердің кешені» деп қарастырылады енеді [9].

Мотивацияны қалыптастырушы фактор ретінде құндылықты бағдарларды зерттей отырып, оларды келесідей негізгі функцияларын белгілейді:

□ Тұлғаның әлеуметтенуіне мүмкіндік беретін бейімдеушілік функция, әлеуметтік шыныайылықтың объектілері неғұрлым тұлғаның өмірлік мүдделеріне сәйкес келсе, соғұрлым оларға бағытталған құндылықты бағдарлар қалыптасады

□ Адам әлеуметтік ортадан құндылықтарды сіңіріп қана қоймай, сонымен қатар белгілі бір құндылықтарды интеризациялап, олардың көмегімен сыртқы әлем және өзі жайлы елестетулердің жүйесін қалыптастырып, өзінің құндылықты бағдарлар жүйесін қауіпті әсерлерден қорғаумен байланысты функция

□ Тұлғаның өзін-өзі анықтау, өзін-өзі дамыту үрдісімен байланысты қорғану функциясының антиподы болып табылатын құндылықты білдіру функциясы. Ол сонымен қатар құндылықты бағдарлар жүйесінің сыртқы әсерлерден қорғану түрінде сақталынуы емес, керісінше оның белсенді шығармашылығы және өзін-өзі бекітумен, жүйенің дамуы және күрделенуі болып табылады.

□ Құндылықты бағдарларға танымдық элементтердің барлық тізбегін қолдана отырып, дүниетанымдық біртұтастықты қалыптастыруға мүмкіндік беретін жүйені қалыптастырушы функция.

□ Тұрақты емес әлеуметтік шынайылық шарттарында құндылықты бағдарлар жүйесіне негізделген шешімдер қабылдау үшін негіз болуға және кез келген қызметтің түріне мағына үстеуге мүмкіндік беруші мән қалыптастырушы функция.

Сонымен, жалпы құндылықты бағдарлар кез-келген қызметтің мәндік қалыптастырушы және жүйе құраушы факторы ретінде анықталады.

Адамның мінез-құлқы, жүріс-тұрысы, қызмет түрін, өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі өзектендіру әдістерін қалыптастыратын әлеуметтік шынайылыққа деген қарым қатынасы құндылықты бағдарлар арқылы көрініс табылатын тағы белгілеп өтейік. Құндылықты бағдардың жүйесі:

□ Өзін-өзі бағалау сипатына, әлеуметпен байланысына әсер етуші тұлға аралық және ішкі тұлғааралық қарым-қатынастардың негізі болып табылады

□ Берілген әлеуметтік ортаның нормалары мен құндылықтарына қатыстырылады

□ Тұлғаның өзін-өзі бекітілуіне, оның әлеуметтік үміттерінің жүзеге асырылуына көмектеседі

□ Стереотиптер, нормалар, білімдердің жүйелігін қамтамсыз етеді.

Құндылықты бағдарлар қоршаған шынайы құндылықтардың субъектімен тұлғаның бағлануы үшін және объектілердің маңыздылығы бойынша дифференциациялау әдісі үшін негіздердің біртұтастығы ретінде қарастырылады. Өз кезегінде, «құндылықты бағдарлар» түрінде анықталатын тұлғаның бағалаушылық қатынастары тұлға аралық өзара әрекеттесудің маңызды белгісі болып табылады: құндылықты бағдарлар – тұлға құрлымының ең маңызды элементтерінің бірі. Құндылықты бағдарлардың негізгі мазмұны – саяси, философиялық, адамның адамгершілікті қасиеттерінің принциптері.

Адам бойындағы құндылықты бағдарлар кенеттен пайда болмай, керісінше тұлға әлеуметтенуінің үрдісі барысында біртіндеп қалыптаса бастайды. Құндылықты бағдарларда адамның тұлғалық дамуында жиналған барлық өмірлік тәжірибесі топталынады. Ол адамдардың қажеттіліктері мен мүдделері негізделген өмірлік жоспарлармен тығыз байланысты. Демек, ол тұлға құрлымының маңызды компоненті, өйткені оның жүріс-тұрысы мен қоршаған ортаға деген қарым-қатынастарын анықтайды. Адамның өмірлік ұстанымы, дүниетанымдық көзқарастары оның белсенділігінің негізгі қайнар көздерінің бірі болып табылады. Дүниетанымдық іздеу әлеуметтік бағдарлардан, яғни болашақ әлеуметтік қалыпты таңдау және оған жету жолдарын жету әдістерінен тұрады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 Парсонс Т. О структуре социального действия. –М.: Академический проект, 2002. –С.467
- 2 Душков Б.А. Психосоциология человекопознания. –М., 2003. –С.359
- 3 Петров А.В. Ценностные предпочтения молодежи: диагностика и тенденции изменений // Социологическое исследование. – 2008 . №2. –С.83-90.
- 4 Орлова В.В. Ценностные приоритеты молодежи в Сибирском регионе // Социологическое исследование. – 2009. №6. –С.95-99
- 5 Франкл В. Человек в поисках смысла / под. ред. Л.Я.Гозмана и Д.А.Леонтьева. –М., Прогресс, 1990
- 6 Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентаций. – М., 1992
- 7 Абдирайымова Г.С., Морозова Т.А. Социализация молодежи в условиях глобализации // Казахстанская цивилизация: проблемы адаптации и социализации человека: матер. междунар. науч. конф. –Алматы, 2005. –С.131-135
- 8 Здравомыслов А.Г., Ядов В.А. Отношение у труду и ценностная ориентация // С.40
- 9 Титма М.Х. Ценности, влияющие на выбор профессии. С.55

*Магистрант специальности «Философия»
Тулешева А.А.
Научный руководитель:
К.филос. наук, доцент КазНУ им.аль-Фараби
Мямешева Г.Х.*

КУЛЬТУРНЫЙ КАПИТАЛ И СРЕДСТВА МАССОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

Согласно определению французского социолога Пьера Бурдьё, понятие культурного капитала включает в себя три аспекта: наличие высшего образования, знание культурных традиций и форм, а также обладание конкретными объектами, имеющими культурную ценность.

Исходным понятием статьи является понятие «культурный капитал», введенное в научный оборот Пьером Бурдьё. Бурдьё выделил три основные типа культурного капитала: «институциональный», выражающийся главным образом в обладании дипломом высшего учебного заведения; «усвоенный», выражающийся прежде всего в знании культурных традиций и форм, включая хороший вкус, знание языков, правила хорошего тона и другие неформальные культурные познания, особенно те, которые индивид получает на ранних этапах семейной социализации; «материализованный», который проявляется в обладании конкретными объектами, имеющими культурную ценность. Бурдьё определяет культурный капитал как один из трех основных типов капиталов — наряду с экономическим и социальным. Одной из форм последнего является политический капитал, определяемый в основном как принадлежность политической организации[1].

Культурный капитал может выступать в трех состояниях: инкорпорированном состоянии, т.е. в форме длительных диспозиций ума и тела; объективированном состоянии – в форме культурных товаров (картин, книг, словарей, инструментов, машин и т.д.), являющих собой отпечаток или воплощение теорий или их критики, некоторого круга проблем и т.д.; наконец, институционализированном состоянии, т.е. в форме объективации (ее следует рассматривать отдельно, поскольку она, как будет видно на примере образовательных квалификаций, наделяет культурный капитал совершенно оригинальными свойствами, которые, как предполагается, тот сохраняет).

Большую часть свойств культурного капитала можно вывести из того факта, что в своем основном состоянии он связан с телом и предполагает некое инкорпорирование. Накопление культурного капитала в инкорпорированном состоянии, т.е. в форме того, что называется культурой, культивирование, предполагает процесс воплощения в телесные формы, инкорпорирования. Поскольку этот процесс влечет за собой усилия по освоению и ассимиляции, он требует затрат времени – непосредственно самого инвестора. Подобно наращиванию физической мускулатуры или приобретению загара, это невозможно сделать через вторые руки (следовательно, возможности делегирования полномочий здесь не работают). Работа по приобретению подобных свойств – это работа над собой (самосовершенствование), предполагающая собственные усилия. Это инвестирование – прежде всего времени, но также и социально выстроенной формы влечения, со всеми сопряженными с нею ограничениями, самоотречением и самопожертвованием. Отсюда следует, что наименее неточными измерениями культурного капитала являются те, которые в качестве стандарта избирают временную продолжительность приобретения искомых свойств, – конечно, при условии, что последняя не сводится к продолжительности обучения в школе, а принимается во внимание также и более раннее домашнее образование. Последнее может получать положительную оценку (как выигрыш времени, фора) или отрицательную оценку (попусту потраченное время, что вдвойне усугубляет ситуацию, ибо затем потребуется еще больше времени для исправления последствий) – в зависимости от приближения к требованиям академического рынка.

Такой инкорпорированный капитал, внешнее богатство, превращенное в неотъемлемую часть личности, не может мгновенно передаваться посредством акта дарения или наследования, покупки или обмена (в отличие от денег, прав собственности или даже аристократических титулов). Следовательно, использование или эксплуатация культурного капитала ставит определенные проблемы перед владельцами экономического или политического капиталов – будь то частные собственники или, если брать другую крайность, предприниматели, нанимающие исполнителей с определенной культурной квалификацией. Каким образом можно купить этот капитал, столь жестко привязанный к человеку, не покупая при этом самого человека и, таким образом, теряя саму сущность легитимации, предполагающей имитацию зависимости? Каким образом можно концентрировать

этот капитал (как этого требуют некоторые начинания) без концентрации его обладателей, которая способна привести ко всевозможным нежелательным последствиям?

Культурный капитал может быть приобретен – в различном объеме, в зависимости от периода времени, общества, социального класса – без какого бы то ни было его намеренного насаждения, т.е. совершенно неосознанно. Он всегда несет на себе отпечатки самых ранних условий своего приобретения, и эти более или менее видимые отпечатки (например, произношение, говорящее о принадлежности к определенному классу или региону) помогают определить его отличительные особенности. Его нельзя накопить независимо от способностей индивидуального агента к его приобретению; он угасает и умирает вместе со своим владельцем (вместе с его биологическими способностями, памятью и т.д.). Тем самым, поскольку культурный капитал оказывается привязан множеством нитей к человеку в его биологической уникальности и передается по наследству (что происходит скрытым, даже невидимым образом), его не касается старое, глубоко укорененное различие, которое проводили греческие правоведы между качествами наследуемыми и приобретенными (т.е. теми, которые индивид прибавляет к своему наследству).

Таким образом, ему удастся сочетать престиж унаследованных качеств с благоприобретенными заслугами. В силу того, что социальные условия передачи и приобретения культурного капитала более скрыты, нежели условия передачи и приобретения экономического капитала, культурный капитал предрасположен функционировать в качестве символического капитала, т.е. оставаться непризнанным в качестве капитала и признаваться в качестве легитимной компетенции, в виде силы, влияющей на узнавание (или неузнавание). Это происходит, например, на матримониальном рынке и на всех рынках, где экономический капитал не получает полного признания – будь то вопросы культуры (когда речь идет об известных художественных коллекциях или известных культурных фондах) или социального обеспечения (с хозяйственными практиками жертвования и дарения). Более того, специфическая символическая логика различения приносит дополнительную материальную и символическую прибыль обладателям крупного культурного капитала: любая культурная компетенция (например, умение читать – в мире неграмотных) извлекает дефицитную ценность из своей позиции в распределении культурного капитала и приносит своему обладателю прибыль от различия. Иными словами, доля в прибыли, которую приносит дефицитный культурный капитал своим владельцам, в классовых обществах в конечном итоге определяется тем, что не все агенты располагают экономическими и культурными средствами для продолжения образования своих детей за пределами минимума, необходимого для воспроизводства рабочей силы, наиболее дешевой на данный момент времени.

Таким образом, реальное действие капитала как средства присвоения продукта накопленного труда в объективированном состоянии, носителем которого выступает

данный агент, зависит от формы распределения средств присвоения накопленных и объективно имеющихся ресурсов. Отношения присвоения между агентом и объективно имеющимися ресурсами (и, следовательно, прибылью, которую они производят) опосредованы отношениями конкуренции (объективной и/или субъективной) между данным агентом и другими обладателями капитала, претендующими на те же блага. В этих отношениях формируется ситуация дефицита, а через нее генерируется социальная ценность ресурсов. Структура поля, т.е. неравное распределение капитала, определяет специфические последствия действия этого капитала, а именно: присвоение прибыли и способность навязывать законы функционирования данного поля, наиболее выгодные для капитала и его воспроизводства. Однако наиболее влиятельный принцип символического действия культурного капитала, без сомнения, таится в логике его передачи. С одной стороны, процесс присвоения объективированного культурного капитала и время, необходимое для осуществления этого процесса, зависят главным образом от культурного капитала, инкорпорированного в семье в целом – помимо прочего посредством обобщенного эффекта Эрроу и всех форм его имплицитной передачи. С другой стороны, первоначальное накопление культурного капитала (как условие быстрого и легкого накопления всех типов полезного культурного капитала) начинается сразу же, без задержки и напрасной траты времени только у детей в семьях с уже имеющимся мощным культурным капиталом. В этом случае период накопления охватывает весь период социализации. Отсюда вытекает, что передача культурного капитала, несомненно, является наиболее скрытой формой передачи капитала по наследству и, следовательно, обретает пропорционально больший вес в системе стратегий воспроизводства, тогда как прямые, видимые формы передачи капитала, как правило, более тщательно отслеживаются и контролируются. Сразу же можно увидеть, что связь, устанавливаемая между экономическим и культурным капиталом, опосредуется временем, необходимым на их приобретение. Различия культурного капитала, которым обладают разные семьи, прежде всего предполагают различия в возрасте, с которого начинается труд по его передаче и накоплению. И предельным случаем здесь является использование всего биологически доступного времени, когда максимум свободного времени отдается приобретению максимального объема культурного капитала. Затем эти различия культурного капитала выражаются в определенной нами выше способности удовлетворять специфическим культурным требованиям длительного процесса приобретения капитала. За этим (и в связи с этим) следует тот факт, что продолжительность времени, в течение которого данный индивид может продолжать процесс приобретения капитала, зависит от продолжительности свободного времени, обеспечиваемого ему семьей, – времени, свободного от экономической необходимости, что является предпосылкой первоначального накопления капитала (в противном случае, это время может оцениваться как недостаток, который впоследствии придется преодолеть).

Культурный капитал в объективированном состоянии имеет ряд свойств, которые можно определить только относительно его самого в инкорпорированной

форме. Культурный капитал, объективированный в материальных предметах и средствах (письменных документах, картинах, памятниках, инструментах и т.д.) может передаваться материально. Например, коллекцию картин можно передавать точно так же, как и экономический капитал. Однако здесь передается юридическое право собственности, а не то (или не обязательно то), что образует предпосылку данного особого типа присвоения – обладание средством «потребления» картины или использования машины, которые, являясь не чем иным, кроме как инкорпорированным капиталом, подчиняются тем же законам передачи капитала.

Таким образом, культурные блага могут приобретаться как материально (что предполагает наличие экономического капитала), так и символически (что предполагает наличие культурного капитала). Из этого следует, что владелец средств производства должен найти способ присвоения либо инкорпорированного капитала (который является условием данного специфического присвоения), либо услуг обладателей данного капитала. Для владения машинами индивиду требуется только экономический капитал; для их присвоения и использования в соответствии с их особым предназначением (определяемым инкорпорированным в них культурным капиталом научного или технического типа) он должен иметь доступ к инкорпорированному культурному капиталу – сам лично или через вторые руки. Это, несомненно, лежит в основе неоднозначного статуса персонала (менеджеров и инженеров). Если подчеркивается, что они не владеют (в узко экономическом смысле) средствами производства, которые используют, и что они получают прибыль на свой культурный капитал, только продавая услуги и продукты, которые тот им предоставляет, их следует относить к подчиненным группам. Если же подчеркивается, что они получают прибыль за счет использования определенной формы капитала, то их следует относить к господствующим группам.

Значительная роль в формировании культурных ценностей молодого поколения принадлежит средствам массовой информации. Именно они призваны стать важнейшим инструментом образовательного и воспитательного воздействия на молодежную аудиторию. Особый интерес в этом отношении представляют СМИ. А значит важно понять: каковы их функции, что собой представляет типология, какие цели преследуют корпоративные средства массовой информации с точки зрения социальнокультурного воздействия на молодежь.

Ю. Чемякин выделяет следующие основные функции СМИ: идеологическую, информационно-коммуникативную, интеграционную, организационно-агитационную, имиджевую, образовательную (просветительскую), развлекательную [2]. Идеологическая функция предполагает формирование у сотрудников организации определенных ценностей, стандартов и моделей поведения. Информационно-коммуникативная функция необходима для предоставления руководству исчерпывающей информации о развитии производства, о реальных проблемах, настроениях сотрудников и т. д. В свою очередь, в соответствии с данной функцией работникам важно владеть достоверной информацией о положении дел на предприятии, планах руководства и т. д. Особую важность данная функция приобретает в связи с возникновением на производстве кризисной

ситуации. Интеграционная функция предполагает обмен информацией и мнениями посредством корпоративных СМИ, что способствует созданию в коллективе атмосферы сплоченности. Серьезное значение она приобретает в связи с наличием дочерних организаций (в нашем случае - структурных подразделений). Организационно-агитационная функция помогает руководству организации посредством СМИ организовать подготовку и провести различного уровня мероприятия, способствует раскрытию талантов сотрудников и самореализации. Имиджевая функция практически всегда является одной из серьезных для любого предприятия. Учитывая, что корпоративное СМИ - это почти всегда красивая визитная карточка организации, данная функция подтверждает ее особую важность. Образовательная (просветительская) функция является средством повышения уровня профессиональных знаний [3].

Но, И.Валлерстайн утверждает, что современные средства массовой коммуникации в результате разрыва интерактивного и коммуникативного "общества знания" воспроизводят общество "ничегонезнаек". Речь идет о иной форме долговременного хранения культурного капитала. Подобно человеку Средневековья, прятавшему свои денежные капиталы в кубышке, ранее человек старался сохранять культурный капитал в своем сознании, современный человек люли предпочитают хранить свои культурные капиталы в общем информационном поле Интернета или социальной сети, поскольку в комбинациях с культурными капиталами других физических и юридических лиц, участников социальной сети, сообществ и народов они начинают возрастать, независимо от стремления самого вкладчика. То есть изменилась форма хранения и преумножения культурного капитала. Поэтому в глобальных информационно-коммуникативных пространствах культурные капиталы, подобно смыслам, могут сохраняться, утрачиваться, трансформироваться, перекодироваться и т.п. в рамках культурных изменений, как и любой смысл в рамках коммуникативной деятельности людей в процессе культурной динамики [4].

Люди, владеющие различным по объему социально-культурным капиталом будут по разному оценивать и использовать новую информацию: для одних она может показаться очень ценной, увеличивающей их индивидуальный культурный капитал, для других -нейтрально-инвариантной, для третьих - потенциально важной, для четвертых -ничтожной. И это вполне естественно.

Слово *media* означает "посредник". Поэтому в реальности из медийного информационного пространства человек получает субъективированный культурный капитал. Подлинные события состоят из противоречий, острых краев. В этом случае Интернет, телевидение и радио выступают в роли информатора (рассказчика), который, стремясь пощадить эмоции аудитории, подводит истинное положение дел под принятые культуре нормы или выставить все в совершенно ином свете, пытаясь оградить себя от лишней информации.

Как установил американский социолог Х.Саймон, в связи индивидуализацией поведения людей в современном обществе риска индивидуальные действия несут гораздо больший риск потерь, в том числе и накопленного культурного капитала. В распространении средств массовой коммуникации необходимо различать 2 стороны-

информационную и когнитивную. Информационная сторона- ориентирована на массовую аудиторию и позволяет самому выбирать форму активности - от ознакомления до участия. Когнитивная сторона ориентирована на продуктивную деятельность когнитивно активных личностей, способных использовать информационный поток для приращения индивидуального [5].

Для полного развития человечества необходимо развивать и использовать все виды капитала, включая и культурный.

Список использованной литературы

1. Бурдые, П. Практический смысл. СПб., 2001, с. 230.
2. http://4p.ru/research/r_polit_soznan.html.
3. Чемякин Ю.В. Корпоративные СМИ: секреты эффективности. Екатеринбург, 2006.
4. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. / Пер с англ. П. М. Кудюкина под общей ред. Б. Ю. Кагарлицкого. — СПб.: Университетская книга, 2001. — 416 с. — ISBN 5-94483-042-5.
5. Саймон Г. Методологические основания экономики // Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник 1989 - 1990. - М.: Наука, 1991. С. 91 - 1

Усінханова Г.

*ал-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің
әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс кафедрасының 4 курс студенті*

ЖЕТІМДЕР ҮЙІ ТҮЛЕКТЕРІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ МАҢЫЗДЫ БАҒЫТТАРЫ

Қазіргі Қазақстанда панасыз балалар және «әлеуметтік жетімдік» мәселелері өршіп келеді. Ресми мәліметтер бойынша осындай балалар саны көбеюде. Мемлекет жетімдерді әлеуметтік қалыптастыру жөнінде жаңа жүйе құруға мәжбүр. Біздің мемлекет жетім балалар және ата-ана қамқорлығынсыз қалған балаларды әлеуметтік қорғау жөнінде іс-шаралар қолдануда. Жетім балаларды тәрбиелеу, білім берудің мемлекеттік жүйесін реформалау жүргізілуде.

Жетімдер үйі түлектері мен жалпы ата-ана қамқорлығынсыз қалған балаларды қарамағына ала отырып жұмыстарын келесі бағыттарда жүргізеді:

- баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, ата-аналарының, туыстарының тарапынан болатын қатігездіктен қорғау (ұрып-соғу, үйден қуу, аштық, зорлау), криминалдық элементтер қолдану;
- түлектің заңды құқықтарын қорғау (ата-анасымен арақатынас, асырап алу, білім беру, мамандық алу және тағы басқа);
- баланы отбасындағы әлеуметтік – психологиялық депривация, зорлау, мектептегі дезадаптация нәтижесінен болатын психикалық, стресстік күйден арылту;

- баланы әлеуметтік қалыптастырудың жеке бағдарламасын қалыптастыру үшін психофизикалық және жекелей дамуындағы деформацияларға диагностика жасау;
- әлеуметтік күйсіз баланың өмірге алғашқы бейімделуін қалыптастыру;
- адам тіршілігінің – ойын, танып-білу, еңбек сияқты пішіндерін қалыптастыру, дамыту, баланы әлеуметтендіру, қоғамға үйрету;
- түлектердің әлеуметтік байланыстарын орнына келтіру және қалыптастыру.

Жетімдерге және ата-ана қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған мекемелерде оларды әлеуметтік қалыптастыру мақсатында белгілі бір әлеуметтік-психологиялық шарттар құрылады.

Осындай маңызды шарттардың бірі - әлеуметтік психологиялық орта – ашық балалар үйі. Ашық балалар үйінде баланы әлеуметтік қалыптастыру шынайы әлеуметтік ортада өтеді. Балалар үйінде тәрбиеленушілер мен қалыпты отбасының балаларымен қарым-қатынасы қолдау табады. Тәрбиеленушілерді қоғамдық, мәдени іс-шараларға қатыстырады. Достарын, сыныптастарын, өздерінің спектакль, мерекелеріне шақырады. Тәрбиеленушілер қаланы, жақын көшелерді жөндейді, мұражайларға экскурсия жасайды, театрға, кітапханаға, спорт мектептеріне барады.

Қоршаған орта жекеге тіршілік етуге қажетті ресурстармен қатар теріс қарым-қатынастар құрбаны етуі де мүмкін. Оған себеп қоғамда әлеуметтік - мәдени таптаурын болған көзқарастар. Жетімдер үйі түлектерінің қоғамда қабылдануына олардың ары қарай қалыптасуына осы шарттар әсерінің маңызы зор.

2001-2002 жылдары Т.Ю. Кузнецованың жүргізген зерттеулеріне қарағанда жетімдер үйі түлектерін әлеуметтік қабылдауда теріс көзқарас көбірек жауапты. Жалпылай алғанда теріс көзқарастың үлкен пайызы милиционерлерде (72,5%) және қызметшілерде (66%), ал дұрыс қабылдау зейнеткерлер (30%) мен оқытушыларда (27,7%).

Оқытушыларда оң көзқарас болуы бала тәрбиесіне тікелей қатысты маман иесі болуымен анықталады. Құқық қорғау органдары өкілдерінде жетімдер үйі түлектеріне деген теріс көзқарас олармен қатысты оқиғалардың табиғатына байланысты. Жұмысшыларда түлектердің жағымсыз бейнесі әртүрлі себептерге байланысты: білімнің төмен деңгейі (жоғары білім 100 адамның 27% - да). Осы мәселе туралы БАҚ-нан ғана мәлімет алу (тек 3% ғана жетімдер үйі түлектері жайлы өз пікірін қалыптастырады), ал 8% - нда олардың арасында таныстары бар.

Жетімдер үйі түлектеріне ең әділ көзқарас тек осы үйлердің мамандарында, мұғалімдер мен дәрігерлерде, гуманитарлық жоғары оқу орындарының әлеуметтік мамандық иеленетін студенттерінде. Сонымен, қоғамда жетімдер үйі түлектеріне деген таптаурын болған жағымсыз көзқарас бар. Олар жалпы жұртқа бейшара, жайсыз – күйсіз, ескі кір киімде, жағымсыз, дөрекі қарым-қатынас мәнерімен уақытының көбін көшеде өткізетін бейнеде көрінеді. Оларға аяушылықпен қарап, көмек көрсету керек (біріншіден, материалдық түрде, тұрмыста, білім алуға). Мұндай көмекті мемлекеттік әлеуметтік қызмет органдары көрсетуі тиіс. Халықты әлеуметтік қорғау саласында қазірге күнге дейін ұйымдастырылған жүйе жоқ.

Жетімдер үйі түлектерін социумға қабылдануына алдын ала даярлау қажет. БАҚ және мамандар үшін қоса жұмылдыру арқылы жетімдер үйі түлектерінің жағымды бейнесін қоғамда қалыптастыруға қол жеткізуге болады. Жетімдер үйі түлектері мен басқа әлеуметтік топтар арасындағы жақындық арқылы сәйкесінше пікірлер неғұрлым ертерек туса, соғұрлым олардың социумға кіруі де оң көзқарас береді.

Адамның туылғаннан бастап әлеуметтік мәнге ие екендігі мәлім [1]. Сондықтан адам бойындағы әлеуметтілік тұрақты емес, өзгермелі, құрамдас белгі, ол үнемі даму үстінде болады. Адамның әлеуметтік даму үрдісінің кемінде екі шегін атап көрсетуге болады [2].

Біріншіден, әлеуметтік даму үрдісі адамның қоғамдағы сол кездегі әлеуметтік рөл жүйесіне біртіндеп бағыт алуын білдіреді. Бұл бағытталу бәрінен бұрын әлеуметтік байланыстардың кеңеюінің арқасында, сонымен қатар жекелік мәннің қызметтік жүйесінің қалыптасуында мүмкін болады.

Әлеуметтік дамудың екінші шегі әлеуметтік өзін-өзі тану үрдісі мен тұлғаның әлеуметтік ұқсастырылуының қалыптасуына байланысты өзіндік сана-сезімнің белгілі құрылымының қалыптасуы болып табылады.

Адамның әлеуметтік байланыстар жүйесіне кірігу үдерісін сипаттау үшін әдетте әлеуметтену ұғымы қолданылады. Алғашында «әлеуметтену» ұғымы социологияда, пәлсапада және әлеуметтік психологияда зерттеу пәні болды [3].

Бірқатар авторлар, оның ішінде Н.Ф.Голованова пікірінше, педагогикада “әлеуметтену” ұғымына тәрбиенің субъект-объектіден субъект-субъектіге көшуі педагогиканың құндылық парадигмаларының ауысуымен ерекшеленетіндігі тұрғысынан қарайды. Бұл жаңа ұстанымдар қатарының құрылуынан да байқалады, атап айтсақ:

- тәрбиенің басты мақсаты – адам өзінше болмыс, бұл әрбір тәрбиеленушінің өзіндік ерекшелігі мен бірегейлігін, оның әлеуметтік құқы мен еркіндігін тануды білдіреді;
- тұлғалық даму бүкіл ғұмыр бойына созылады және ең бірінші әлеуметтену үрдісінде жүреді; тәрбие – баланың тіршілік әрекетіне айтарлықтай араласқанымен, тек әлеуметтік үдерістің эпизодтық бөлігі ғана;
- әлеуметтену аға ұрпақпен өзара ықпалдасу үрдісінде өтеді, сондықтан тәрбие әлеуметтенуге практикалық орта жасайды, оның рухани және заттық кеңістігін байытады, және соның арқасында өзі де нақты өмірлік мазмұнмен толығады;
- тәрбиеленушінің әлеуметтену субъектісі деңгейінде әлеуметтік қалыптасуы тіршілік әрекетінің әртүрлі аясын қамтуы мүмкін, әртүрлі қарқынмен жүруі мүмкін, бірақ тұлға үшін мәнді қоршаған болмыспен байланыстарда міндетті түрде алға шығады [4].

Айтылғандардан шығатын қорытынды, «әлеуметтену» категориясы мен оған мағыналық жағынан жақын «тәрбие» мен «оқу» қарама-қатысы туралы мәселені жеке қарастыру керектігі. Бір пікірлер бойынша, әлеуметтену тұлғадағы тәрбие ықпалының нәтижесі болғандықтан, тәрбие мен оқудың құрамдас бөлігі [5]. Бірақ әлеуметтену-тәрбие мен оқудың контексті деп тұжырымдайтын оңтайлылық амал бар екеніне көз жеткіземіз. Бұл көзқарасты мына ғалымдар қолдайды: Б.М.Бим-Бадд, А.В.Петровский, А.А.Бодалев, В.А.Караковский, Л.И.Новикова, В.В.Краевский,

Ю.И.Кривов, Т.Г.Бортко және т.б.. Бұл жағдайда әлеуметтену – индивидтің арнайы ұйымдастырылған жағдаймен бірге кездейсоқ пайда болған әртүрлі әсерлерді таңдап меңгеру үрдісі екендігін атап өту қажет. Одан өзге, адамның қоғамдық қатынастарға әлеуметтенушінің субъектілігі туралы кең таралған түсінікке сай, әлеуметтік тәжірибені азды-көпті белсене өндіруі мен меңгеру арқасында кірігуі туралы тұжырым маңызды болып саналады (бұл туралы төменде нақтырақ айтылады). Сонымен біз жұмыс барысында әлеуметтендіруді оқу мен тәрбие контексті негізінде қарастырамыз. Бұл ұғымның мазмұнын талдаймыз.

Кең қолданылатынына қарамастан, «әлеуметтену» термині әлеуметтік-психологиялық әдебиеттерде біртекті түсіндірілмейді [6].

1887 жылы жарық көрген Ф.Г.Гиддингстің «Әлеуметтену теориясы» еңбегі арқасында ғылымға «әлеуметтену» ұғымы енді деп саналады. Бұл жұмысында Гиддингс әлеуметтенуді индивидтің әлеуметтік табиғаты мен мінезінің дамуы ретінде, «адамдық материалдың әлеуметтік өмірге дайындалуы» деп анықтады. Бірақ бұл термин батыста ХХ ғасырдың алғашқы жартысының аяғына дейін қолданылды.

Отандық ғылымда «әлеуметтену» термині соңғы онжылдықтарда ғана қолданыла бастады, ХХ ғасырдың басы мен 1970-80 жылдарға дейін батыстағыдан бөлек мағынаға қолданылды, ол кезде қоғам өмірінің барлық салаларындағы социалистік идеалдарды нығайту үдерісін анықтауыш болды. Қазақстандық ғылымда тұлғаның әлеуметтік ортаға сіңісуі әлеуметтік-пәлсапалық теориясы жасалды (А.И. Артемьев, Н.Ж.Байкенова, Д.Ж.Нұрманбетова, А.Асаров және тағы басқалары). Басқа мәселелермен бірге жетімдер үйіндегі түлектердің әлеуметтенуі жеке ғылыми нысан ретінде қарастырылмады және жеткілікті зерттелмеді. Халық даналығының қазына сандығы толы әрі сарқылмас мол, әрбір жаңа дәуір, жаңа қоғамдық қатынастардың жаңа құрылысы өзімен бірге психологиялық теорияның жаңа, бұрын зерттелмеген аспектілерін әкеледі. Осындай аз зерттелген ғылыми аспектілердің бірі – тұлғаның әлеуметтену үрдісі болып табылады. Қазіргі әлеуметтену теориясын негізінен, бастыс еуропалық және америкалық ғалымдар – әлеуметтенуші, пәлсапашы, педагогтар, психологтар әзірлеген. Оның ішінде, әлеуметтену үрдісін зерттеудегі басты бағыттарды бөліп көрсетуге болады.

Ч.Дарвин мен Э.Геккел идеяларына сүйенген биогенетикалық теория тұлғаның әлеуметтік дамуын белгілі бір биогенетикалық факторлармен сабақтастыра қарастырады. Бұл теориядан мынадай алғышарттар шығады:

- қаншалықты адамның дамуы биогенетикамен қамтылса, онда мінез-құлқы тумыстық факторларға байланысты болады;
- дамудың биогенетикалық бағдарламасын жүзеге асыру үшін тумыстық қасиет-қабілеттерін ашуға серпін беретін, бірақ олардың болуына әсер етпейтін; нақты бір әлеуметтік-мәдени жағдай қажет, даму дегеніміз – ішкі жоспарға сай жетілу;
- тұлғалық даму қайта қайталанбайтын, белгілі бір фазаның жүйелілігін қамтиды;
- сатыдан сатыға өту дамуда «секіру» тудырады, яғни, оған тән ерекшелік адамның басынан өткен өзгерістердің тосындығы мен кідірмелілігі [7].

Бұл бағыттың көрнекті өкілдерінің бірі америкалық зерттеуші Дж. Б.Холл қайталау теориясын қисындады, ол онтогенез филогенезді қайталайтынындай, яғни, әрбір адам өзінің жеке дамуындағы эволюция барысында бүкіл адамзат басынан өткерген барлық сатылардан өтеді.

Әлеуметтенудің биологиялық негізделу идеясының негізін қалай отырып, А.Гезелл дамудың айналма үлгісін ұсынды, мұнда кез-келген адами қабілет пен икемділік оқу мен тәжірибеге қатыссыз, пісіп-жетілу нәтижесі ретінде қарастырылады.

Биогенетикалық теориялар психологиялық практикаға айтарлықтай әсер етті. Онда әлеуметтік даму қаншалықты өзінің ішкі заңдылықтарына бағынған табиғи үрдіс ретінде қарастырылса, барлық бас көтерген мәселелер ерте ме, кеш пе «өз бетімен» шешілетінін көрсетеді, солайша бала да «қиындықтарды» жеңеді. Бұл жағдайда ересектердің міндеті баланы өз бетінше дамуға жеткізу.

Р.Бенедикт, М.Мид және т.б. мәдени антропологиялық зерттеулерінің негізінен туындаған әлеуметтенудің социогенетикалық теориясы тұлғаның әлеуметтік дамуын әртүрлі мәдениет өнімі ретінде зерттейді. Бұл тәсілдің басты идеяларына мыналар жатады:

- әртүрлі типтік мәдениеттің өнімдері тұлғаның түрлі типтері болып табылады; сол мәдениеттің өзі кез-келген қоғамдастықта адамды стандарттау қызметтерін атқарады;

- әлеуметтенудің басты жеңісі болып адамның өз өмір сүретін мәдениетке бейімделуі болып табылады. Тұлғаның стандартталуы мен әлеуметтік мәдени элементтердің берілуі индивидтің оны қоршаған ортаға бейімделуін мақсат етеді;

- дамудың жас өлшемі кезеңдеріне әмбебаптылығы күдік келтіреді; әлеуметтік үрдістердің үздіксіздік деңгейі бойынша мәдениеттер ажыратылады [8].

Бұл тұжырымдамалардың әлеуметтік-психологиялық қорытындылары мынадай: Қазіргі қоғамымызда жетім түлектердің дұрыс бейімделуі мәселесі алға шығып отыр. Бұл мәселенің шешімін табу үшін жас ұрпаққа саяси, экономикалық, әлеуметтік аяда барынша дербестік беру керек, дербестікке тән үрдістерге төзіммен қарау керек. Ол осылай ғана өсіп келе жатқан ұрпақтың тұлғалық дамуына және тұтастай қоғамның ілгерілеуіне мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Голованова Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка. - СПб.: Речь, 2004. - 272 б.
2. Белинская Е.П., Тихомандрицкая О.А. Социальная психология личности. - М.: Аспект Пресс, 2011. - 301 б.
3. Парыгин Б.П. Социальная психология. - СПб.: СПбГУП, ТЗТК, 1999.-591 б.
4. Голованова Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка. - СПб.: Речь, 2004. - 272 б.
5. Бим-Бад Б.М., Петровский А.В. Образование в контексте социализации // Педагогика. 1996. №1. Б.3-8.
6. Кон И.Б. Ребенок и общество. - М.: Наука, 1988. - 269 б.

7. Смелзер Н. Социология. - М.: Феникс, 1994. — 687 б.

8. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Психология сиротства: Учебное пособие.- 2-е изд.- СПб.: Питер, 2005.- 400 б.

*Хажсыбекова Айнура,
«әлеуметтік жұмыс» 4 курс студенті
Ғылыми жетекшісі:
соц.ғ.к., доцент м.а. Кенжакимова Г.А.*

МҮГЕДЕК БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК МӘДЕНИ ОҢАЛТУ

Өнердің адамға, оның жағдайына, тіпті физикалық жай-күйіне ықпал ететіні бұрынғы кезден белгілі. Өркениеттің енді дамыған кезінде адамдар суреттерге, олардың түрлі түсті мазмұнына, композициясына мистикалық мағына бере отырып, сурет пен шынайылық арасында тікелей байланыс жүргізген. Антикалық кезеңде адамның физикалық, рухани, мәдениеттанулық тәрбиесін қоса отырып гармоникалық даму теориясы жасалған болатын. Ежелгі Греция мен Римнің оқу орындарында балаларға физикалық дайындықтан, риторикадан, поэтикадан сабақтар өтілген. Мемлекеттік маңызды жұмыстарды орындау туралы заңдар қабылданған. Платонның академиясы, Аристотельдің лицейі тарихта білім мен тәрбие беру үлгісі болып қалды. Академия оқу ортасы ретінде мың жылға дейін өмір сүрді. Оның негізін қалаушы Платонның өзі жоғары білімді философ қана емес, сонымен бірге олимпиада чемпионы ретінде өз бойында физикалық және рухани гармонияны іске асырған. «Сау денеде – сау рух» деген атақты мақалдың түсініктемесі әр түрлі қарастырылғанымен, негізгі мағынасы – адамдағы руханилықтың физикалыққа өзара ықпал ету қажеттілігі деген ойға алып келеді.

Өнер адамға және адамның жан дүниесіне жай ғана әсер етуі емес, міндетті түрде әсер етуі қажет,- деп орта ғасырда ұлы Леонардо да Винчи оңалтудың кілттік түсінігін шығарған болатын.

Ал Микеланджелоның шығармашылығында көбінесе руханилық пен физикалықтың үйлесімі көрініс табады.

Жаңа тарих кезеңінде екі концепция анықталды, оларды атасақ, «оптимистикалық», адам мен қоғам үшін өнер мен мәдениеттің оң рөлін бекітетін және «пессимистикалық», қоғам мен адам өміріндегі мәдениет пен өнердің орны мен рөлін кез-келген басқа қызмет түрінен бөледі. Бірінші концепцияның өкілдері француздық энциклопедисттер болды, сонымен қатар, Имануилл Канттан бастап

Ю.М. Лотманға дейінгі атақты еуропалық ғалымдар болды. Екінші концепцияның ең жарқын өкілі ретінде Лев Николаевич Толстойды айтуға болады, ол мәдениет пен өнердің адамға оң ықпал етуін теріске шығарып қана қоймай, мәдени қоғамды аяусыз сынға ұшыратқан өзінің «Крейцера соната» атты көркем шығармасын құрды.

XX ғасырда аса көрнекті совет психологы Л.С. Выготский өнерді жекелік және қоғамдық психология тұрғысынан зерттеді. Оңалтушының жұмысы үшін өнердің адамға психофизикалық әсер етуі туралы қорытындысы мен жалпы мәдениет социологиясының сұрағы маңызды.

Өнер мен мәдениет әр түрлі өмірлік маңызы бар танымдық дағдыларды дамытуды, өзін-өзі бағалау деңгейін жоғарылатуды, шығармашылық өз ойын білдіруді, қарым-қатынас дағдыларын дамытуды, белсенді өмірлік позициясын қалыптастыруды қамтамасыз ететін керемет білім беру және оңалту құралы.

Өнер мүгедектердің өмірін құнды және мазмұнды ете алады.

Қазіргі қоғамда әлеуметтік мәдени оңалтуды зерттеу жұмыстарымен әр түрлі ғылымның мамандары айналысып жүр: психологтар, әлеуметтанушылар, философтар, педагогтар, әлеуметтік жұмыскерлер, мәдениеттанушылар және т.б. Зерттеушілер әлеуметтік оңалтудың кезеңдерін, факторларын, сатыларын, аспектілерін меңгеруде.

Әлеуметтік жұмыстағы мүмкіндігі шектеулі мүгедек балаларды әлеуметтік мәдени оңалту жалпы түрде психологиялық механизмдерді қайтаруға немесе құруға бағытталған, және де тұрақты ішкі өсуіне, дамуына, және жалпы мүгедектің тұлға ретінде мәдени статусын қалыптастыруға ықпал ететін іс-шаралардың кешені ретінде қарастырылады. Л.В. Мерцалованың пікірі бойынша «мүгедек, мәдениетке араласа отырып мәдени қоғамдастықтың бөлігіне айналады».

Ю.С. Моздокова және А.В. Лебедев әлеуметтік мәдени оңалтыруды біріншіден, процесс ретінде, екіншіден, мүгедектерге жетістіктерге жетуде көмек көрсету, әлеуметтік өзара қарым-қатынасқа қатысу деңгейін қолдау мақсатында және адам бойындағы позитивті өзгерістермен қамтамасыз етуге, оның қоғамға интеграциясына бағытталған іс-шаралар кешені ретінде айқындайды.

И.А. Барабошина «әлеуметтік мәдени оңалту» түсінігін әлеуметтік топқа және жалпы қоғамға тән мәдениет түсінігіне кіретін: білім, норма, құндылық, мінез-құлық үлгілері сияқты белгілі бір жүйелерді индивидтің игеру процесі ретінде және қоғамдық қарым-қатынаста индивидтің белсенді субъект ретінде жұмыс істеуіне мүмкіндік береді деп түсіндіреді.

Әлеуметтік мәдени оңалту процесі жайында нақтырақ түсініктемені О.А. Шабанованың зерттеу жұмыстарында алуға болады: «Әлеуметтік мәдени оңалту – бұл мәдени-бос уақытты ұйымдастыру саласындағы құралдардың көмегімен ықпал ететін әдістер мен тәсілдердің ұйымдастырылған жүйесі немесе олардың жұмысқа деген бұзылған не жоғалған қабілеттіліктерін рухани қызығушылықтарына, қажеттіліктеріне және әлеуметтік мүмкіндіктеріне сәйкес қайта қалпына келтіру мақсатында қолданылатын қызметтер жиынтығы». Автор, сонымен қатар, әлеуметтік мәдени оңалтуды «мүгедектердің әлі жететін жұмыстармен айналысу,

қажетті ақпаратты табу және оны қолдану, кәдімгі әлеуметтік мәдени өмірде өздерінің интеграциялық мүмкіндіктерін кеңейту сияқты стандартты әлеуметтік мәдени жағдайларға бейімделуге мүмкіндік беретін шарттар мен іс-шаралар кешені... Бұл жай ғана мүгедектерді бос уақыт қоршауына қосу емес, сонымен қатар оның бос уақыттың әр түрлі формаларын қолдануға мүмкіндік беретін сапаларын қалыптастыру» деп қарастырады. Әлеуметтік мәдени оңалту туралы мұндай баяндама мүмкіндігі шектеулі балаларды оңалту жұмысын жақсы ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік мәдени оңалту процесінің тиімділігі оның принциптерінде. Е.Л. Лунецконың пікірі бойынша, әлеуметтік мәдени оңалтудың негізгі принциптері мыналар болып табылады: «даралау, үздіксіздік, мекен-жайлылық, бірізділік, кешенділік, жалпылық, сабақтастық, мүмкіндігі шектеулі балалардың психосоматикалық жағдайының өзгерісін ескере отырып ақауды уақытылы оңалту».

Әлеуметтік мәдени оңалтудың тиімділігі, сонымен қатар, мүмкіндігі шектеулі балаларға ерте кезден көмек көрсетуге байланысты. Ол үшін әр түрлі құралдар іске асырылуда. Мысалға, лекотека сияқты, балалардың ерте жастан жетілу программасы және т.б. Берілген құрал мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасыларға ерте кезден көмек көрсетуді болжайды.

Әлеуметтік мәдени оңалту мәселесі бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау зерттеушілердің медико-әлеуметтік оңалтуға, сонымен қатар, мүмкіндігі шектеулі балалардың құқығын әлеуметтік қорғау жүйесіне көбірек назар аударатынын, ал балаларды мәдени қауымдастыққа енгізу туралы мәселе толық көрініс таппайтынын көрсетеді.

Мүмкіндігі шектеулі балалар қоғамдағы жағдайдың жоқтығынан толыққанды мәдени даму мүмкіндігінен және де басқа балалармен бірдей өздерінің мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыру, шығармашылық даму және өз-өзін жүзеге асыру сияқты мүмкіндіктерінен айырылған.

Әлеуметтік мәдени оңалту бойынша іс-шаралар ұйымдастырушылардың көмегімен жүзеге асырылуы керек. Үлкен іс-шараларды (фестивальдар, концерттер, жарыстар, сахналық көріністер, демалыс кештері және т.б.) ұйымдастыруға кез-келген мамандар (әлеуметтік жұмыскерлер, дәрігерлер, патологтар және т.б.) қатыса алады.

Мүгедек балаларды әлеуметтік мәдени оңалту бойынша іс-шараларға мыналарды жатқызуға болады:

- көркемөнерпаздар концерті; мүгедек балалардың бейнелеу өнерінің көрмесі; ұжымдағы музыкалық-драматикалық сабақ; вокалдық студиядағы сабақтар; мектептегі компьютерлік сауаттылыққа байланысты сабақтар; мектепте қолөнермен айналысу; «Сәндік костюм» студиясындағы сабақ; сурет салу студиясындағы сабақтар; кесте, тоқыма тоқу, тігіс тігу үйірмелеріндегі сабақтар; хореографиялық студиядағы сабақ.

Сонымен қатар әлеуметтік мәдени оңалту құрамына рекреациялар да кіреді. Әлеуметтік мәдени оңалту мүгедектерді рекреацияның белсенді түріне ынталандыру үшін олардың әлеуметтенуіне не ықпал етеді деген үлгі бойынша жүзеге асырылуы

керек. Ұйымдастырушы рекреацияның дәстүрлі түрін (театрға, кинотеатрға, музейге, концерт залдарына баруға, жаппай бос уақытқа арналған іс-шараларға қатысуға және т.б.) қолдана алады. Алайда бұл үшін міндетті түрде мүгедек балаларға арналған қол жетімді баспана болуы керек. Ерекшелігі бар мүгедектерге арналған дамытушы рекреациялық формалар мынадай болуы мүмкін: арттерапия, есту қабілеті жоқ балаларға арналған хореографиялық өнер, тірек-қозғалыс аппараты бұзылған балаларға арналған қуыршақ театры өнері, көру қабілетінен айырылған балалар үшін мүсін өнері, есту қабілеті, тірек-қозғалыс жүйесі бұзылған балалар үшін сурет, графика, музыка өнерлері. Қолайлы және ұнамды бос уақыттық қызметтер мүгедектердің шектелген өмірлік қабілеттіліктерін меңгере алу мүмкіндіктерімен қамтамасыз етуі қажет.

Рекреация мәдени ұйымдастырушы мен әлеуметтік оңалту бойынша маманның мүгедектің тұрғылықты ауданындағы арнайы мәдениет мекемелерімен (клубтар, кітапханалар, театрлар және т.б.), мүгедектердің қоғамдық ұйымымен, қайырымдылық қоғамдарымен өзара әрекет етуі арқылы мүгедектің жалпы әлеуметтік мәдени ортаға интеграциясын қамтамасыз етуі тиіс.

Балалар фестиваліне, жарыстарға, турнирлерге, музейге, театрға, кинотеатрға, кітапханаға бару – сияқты әлеуметтік мәдени іс-шараларға қатысу мүмкіндігі шектеулі балалар үшін белсенді өмір үлгісінің басты себебіне айналуына, олардың әлеуметтік белсенділігінің артуына және шығармашылық потенциалының дамуына ықпал етеді.

Әлеуметтік мәдени оңалтудың маңызды құралдарының бірі балаларды Зоогалереяда оңалту болып табылады. Ол үшін мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған бөлмелік өсімдіктері мен үй жануарлары бар орталық керек. Мүгедек балалар күнделікті тіршілік иелерімен қарым-қатынасқа түсуі және өздерінің жақсы көретін өсімдіктері мен жануарлары болуы қажет. Өсімдіктерге, жануарларға күтім жасай отырып мүмкіндігі шектеулі балалар еңбекке тартылады және табиғат жайлы белгілі бір деңгейде білім алады. Экологиялық оңалтумен айналысу белсенді өмірлік позицияны қалыптастыруға, тұлғаны әлеуметтік-белсенді тәрбиелеуге, қоршаған ортаны, табиғатты сүйуге және оларға ұқыпты қарауға бағытталған. Гүл өсіру қуаныш алып келеді және мүмкіндігі шектеулі балаларға үлкен тәрбие береді. Гүлдің сыртқы көрінісін, формасын, оның гүлдері мен жапырақтарының түсін бағалау және байқау, балаларда өсімдіктерге күтім жасауды қалау сияқты эстетикалық сезімді дамытады. Өсімдіктің белгісіне назар аударудың, бақылаудың нәтижесінде мүмкіндігі шектеулі балада ойлау дамиды, бұл әлеуметтік оңалтуға әзірліктің елеулі шарты болып саналады.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың тірі табиғатпен қарым-қатынасқа түсуі гармония мен жанның тепе-теңдігіне алып келетінін айта кету керек. Көп жағдайда балаларды Зоогалереяға жағымсыз жағдайлардан кейін, ауыртпалы процедурадан кейін, жылағанда, уайымдағанда алып келеді, сөйтіп балалар өсімдіктер мен жануарлар бар бөлмеге кірген соң бәрін тез ұмытып кетеді.

Еңбек балаға қуаныш әкелуі үшін және берілген тапсырмаларды шын көңілмен орындау үшін, үлкендер өздерін икемді ұстауы қажет. Өсімдіктерге және

жануарларға күтім жасау - тәрбиелеу процесі үшін өте маңызды және тірі жанның өмірі балаға байланысты екенін білдіретін түсінік пен гуманистикалық мағына береді. Балалар үлкендермен бірге еңбек етеді. Үлкендер негізгі жұмыстарды істесе, балалар тек қиын емес жұмыстарды жасайды: су құйғышты, шүберекті ұстап тұру, оларды әкелу, су құйғышты суға толтыру, бірнеше өсімдіктерді суғару, яғни өзінің шамасы келетін жұмыстарды жасайды.

Көркем өнер саласы әлеуметтік мәдени оңалтудың бір құралы болып табылады. Оған мәнерлеп оқуды, инсценировкаларды, қойылымдарды жатқызуға болады. Мүмкіндігі шектеулі балаларға өзін тануға, жетілуге мүмкіндік беріледі. Мерекелер эмоционалды ықпал ету күшіне ие, олар оңалту процесінде маңызды буын бола отырып, тиісті көңіл-күйді береді. Өнердің әр түрлі түрлері балаға психоэмоционалды ықпал етеді. Көркем өнер құралдарының ішінде музыка ең көп оңалту потенциалына ие. Музыканы қолдану мүмкіндігі шектеулі балалар эмоциясының, қызығушылықтарының, талғамының дамуына мүмкіндік береді. Музыка ақыл-есті дамытады: тыңдау назар аударуды, бақылаушылықты, ұғымталдылықты талап етеді (балалар ұқсас және әр түрлі дыбыстарды салыстырады, жинақтайды немесе бөледі); музыканы тыңдай отырып және ол туралы айта отырып, мүмкіндігі шектеулі балалардың сөздік қоры ұлғаяды. Сонымен қоса музыка эмоционалды сфераны дамытады. Музыкаға эмоционалды жауап беру – маңызды музыкалық қабілеттердің бірі. Ол адам бойындағы мейірімділік, басқа адамның қайғысына ортақтасу, кішіпейілділік, адамдарға деген махаббат сияқты сезімдерге тәрбиелейді.

Музыка коррекциялық функцияларды да атқарады: ән айту арқылы тіл жақсы дамиды, тыныс алу мәселесіне байланысты ауруларды (астма, логоневроз) емдейді, өзінің қозғалысын дәлірек үйлестіру қабілеті дамиды; есте сақтауы дамиды т.б.

Музыка әлеміне кірген мүмкіндігі шектеулі балалар өзгереді, олардың психологиялық жағдайы жақсарады. Вокалмен айналысу, ән айту, музыкалық аспаптарда ойнау баланың өзіне деген сенімін арттыруға, өз бағасын көтеруге көмектеседі.

Ресейдегі Иркутск қаласындағы «Мүмкіндігі шектеулі балалармен жасөспірімдерге арналған оңалту орталығында» мүгедек балалармен жұмыста Е. Железнова және С. Железновамен бірге «Музыка с мамой» бағдарламасы қолданылады. «Мы рисуем музыку» атты интеграцияланған сабақтар жүргізіледі, оларды декоративті-қолданбалы өнер оқытушысы мен музыкалық жетекші бірлесіп жүргізеді. Музыка балаға өз сезімін сурет арқылы, пластилинді немесе қағаз мүсін арқылы білдіруге көмектеседі.

Изотерапия мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік мәдени оңалтудың тағы бір құралы болып табылады. Изотерапия – бейнелеу өнері терапиясы, ең алдымен сурет салу, әлеуметтік бейімделуде және білім алуда мәселесі бар балалардың психосоматикалық ақауларын түзету үшін қолданылады.

Бейнелеу өнері өзінің сезімін түрлі түстер, формалар, сызықтар, сурет арқылы білдіруге, суретші ретінде сезінуге, өзінің шығармашылық потенциалын танып білуге, қоршаған ортаға қарым-қатынасын және өзіндік бағасын өзгертуге мүмкіндік

береді. Сурет салу көптеген психикалық функцияларға қатысуды қажет ететіндіктен сезімдік-қозғалыстық үйлесімді дамытады.

Әлеуметтік мәдени оңалтудың тағы бір құралы ретінде әшекейлік-қолданбалы өнерді айтуға болады. Әшекейлік-қолданбалы өнер моториканы дамытуға, шеберлікті түсінуге көмектеседі.

Балалар қол өнер шеберханасында бисер тігумен, әр түрлі материалдарды қолдана отырып бастырма және кесте тігумен айналысады. Сабақтарда балалар тәжірибелік дағдыларды игереді: инені және қайшыны қолдануды, трафарет бойынша жұмыс жасауды, схема бойынша бағдарлануды және т.б. Балаларды еңбек етуге үйрету әлеуметтік жұмыскерлер үшін төзімді қажет етеді. Балалардың дамуындағы ауытқуды ескере отырып әлеуметтік жұмыскерлер жоспар бойынша кезең-кезеңімен белгілі бір режимді сақтай отырып әрбір баламен жеке жұмыс жасайды. Балаға берілген тапсырмалар баланы қажырлылыққа, қайсарлыққа тәрбиелей отырып, белсенді өмірге қосу және оның сәтті дамуы үшін және одан әрі бейімделуге алғышарттар құра отырып, жаймен күрделенеді.

Сонымен, Зоогалереядағы сабақтар, музыкалық сабақтар, сурет салумен айналысу мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік белсенділігінің, толыққанды қарым-қатынасының дамуына ықпал етеді және әлеуметтік мәдени оңалтудың кешенді құралы ретінде әрекет етеді.

Құрдастарымен араласа отырып, бірлескен экскурсияларға қатыса отырып, көркем шығармашылық галереяларға, музейге, театрға бара отырып мүмкіндігі шектеулі балалар сәтті әлеуметтенеді.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік мәдени оңалту өмірлік қызметтердің шектелуі туралы білім механизмдеріне және табиғатқа байланысты баланың дамуындағы ақауларды ескертуге және түзетуге бағытталған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Никитин В. А. Основы православной культуры, с. 93.
2. Мерцалова, Л. В. Социокультурная реабилитация как одно из направлений социальной работы [Текст] / Л. В. Мерцалова // Материалы I Международной научно-практической конференции. – Новосибирск : Новосибирский государственный технический университет, 2001. - 363 с.
3. Моздокова, Ю. С. О концепции социально-культурной реабилитации инвалидов [Электронный ресурс] / Ю. С. Моздокова, А. В. Лебедев. – 2012. – URL : <http://www.centernadegda.ru/reabilitaciya/>
4. Барабошина, И. А. Технологии социокультурной реабилитации [Электронный ресурс] / И. А. Барабошина. – 2006. – URL : <http://www.allbest.ru/0-2c0b65635b3ac68a4d43a89421316c27.html>
5. Шабанова, О. А. Медико-социальные аспекты инвалидности и реабилитации больных сколиозом [Электронный ресурс] : дис. ... канд. мед. наук : 14.02.06 / О. А. Шабанова. – М., 2011. - 167 с. – URL : <http://www.dissercat.com/content/mediko-sotsialnye-aspekty-invalidnosti-m-reabilitatsii-bolnykh-skoliozom#ixzz2HCEDqYu1>
6. Луценко, Е. Л. Социокультурная реабилитация инвалидов: на примере

Еврейской автономной области [Электронный ресурс] : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04 / Е. Л. Луценко. – Хабаровск, 2007, - 173 с. – URL : <http://www.dissercat.com/content/sotsiokulturnaya-reabilitatsiya-invalidov-na-primere-evreiskoi-avtonomnoi-oblasti#ixzz2HCHrY7Sf>

Хибина Н.Н.

*з.в.к., аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Қазақстан, Алматы қ.,
E-mail: neilya2204@mail.ru*

Адамның және азаматтың конституциялық және өзге де құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың бір түрі ретінде хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф хабарлары немесе өзге де хабарлар құпиясын бұзғаны үшін қылмыстық жауаптылықты белгілеудің кейбір өзекті мәселелері

Байланысу құпиясы (хат жазысу, телефонмен сөйлесу және өзге хабарлар құпиясы) - хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф және өзге хабарлары құпиясын құрайтын азаматтардың конституциялық құқықтары. Пошта жөнелтімдері, телеграф және өзге хабарламалар туралы акпарат, сондай-ақ осы жөнелтімдердің өздері (хабарламалар) тек жөнелтушілер мен алушыларға немесе олардың заңды өкілдеріне ғана берілуі мүмкін. Пошталық жөнелтілімдер мен құжаттық корреспонденцияларды ұстап қалу, көру және алу, телефонмен сөйлесулерді тындау мен электрбайланыс хабарларымен танысу, сондай-ақ басқа шектеулер мен жәнет.б. тек сот шешімінің негізінде ғана жол беріледі [1].

Қазіргі уақытта әрбір адамның жеке өміріне қол сұғылмаушылығына құқығы бар. Әдетте күнделікті тұрмыста да әдебиеттерде адамның жеке және қоғамдық өмірі – «қарам-қарсы» түсінік болып саналады.

Бірақ адамның қоғамдық өмірінің ағымы одан жеке өмірде өз ойын білдіруді талап етеді, өйткені адамға оңаша қалуға, жақын адамдармен араласуға, өз ойын білдіруге мүмкіндік берілмейінше белсенді және тиімді қоғамдық қызмет болмайды [2]. И.Л. Петрухинның осы пікірімен келісе отырып, адамның тіршілік етуінің екі аясы да бір-бірінен ажырамас және адам тұлғасының өзіндік бірлігін құрайтынын атап өтуге болады.

Әрбір адамның жеке өмірінің құрамдас бөлігі болып хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф хабарлары, немесе өзге де хабарлар құпиясын сақтау табылады. Бұл көзқарас қазіргі уақытта ешқандай пікірталас тудырмайды. Бірақ,

жеке хабарлар құпиялылығын құқықтық қорғау (қылмыстық-құқықтық) қажеттілігі туралы ереже XX ғасырдың екінші жартысының өзінде көптеген дамыған мемлекеттердің заңнамаларында бекітілген болатын.

Адамның құқықтары және бостандықтарын қорғаудағы басымдылық тәсілдемені универсализациялау адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау аясында Халықаралық стандартты (БҰҰ стандарты, Еуропа Кеңесі стандарты) қабылдаудан көрініс тапты, онда жеке тілдесулер, хат жазысулар және хабарларлардан тұратын ақпаратқа қол сұғылмаушылыққа деген құқық барлық мемлекеттерге, олардың ұлттық заңнамада бекітілгендігіне қарамастан әрекет ететін болып саналады.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 18 бабының 2 бөлігінде бекітілген хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф хабарлары, немесе өзге де хабарлар құпиясына деген құқығы адам және азаматтардың негізгі конституциялық құқықтары және бостандықтарының санаттарына жатады. Сондықтан да конституциялық-құқықтық кепілдердің және жеке хабарлардың құпиялылығына деген құқықтың жетілгендігіне байланысты осы құқықтарды жүзеге асырудың тиімділігі анықталады. Хабарлардың құпиялылығына деген құқықты жүзеге асыру, әрбір адамның жеке бостандығының конституциялық-құқықтық мәртебесі деп аталатын демократияның маңызды аспектісін және қоғамның конституциялық - құқықтық тәртібін сипаттайды.

Хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф хабарлары, немесе өзге де хабарлар құпиясына құқықтың негізгі кепілдерінің бірі болып құқық және бостандықты тану, сақтау және қорғаудан тұратын мемлекеттің жалпы конституциялық міндеті табылады (Қазақстан Республикасының Конституциясының 2 бөлігі). Осы Конституциялық ережені орындау мақсатында 2003 жылғы 8 ақпандағы N 386 «Пошта туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (2014.07.11. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) және 2004 жылғы 5 шілдедегі N 567 «Байланыс туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (2014.29.12. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) қабылданды.

Сонымен, заманауи дамып келе жатқан Қазақстан Республикасының ақпараттық қоғамында тұлғаның ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесі өзекті болып келе жатыр. Қазақстан Республикасының Конституциясы: «Әркімнің жеке өміріне қол сұғылмауына, өзінің және отбасының құпиясы болуына, арнамысы мен абыройлы атының қорғалуына құқығы бар. Әркім өзінің жеке салымдары мен жинаған қаражатының, жазысқан хаттарының, телефон арқылы сөйлескен сөздерінің, почта, телеграф арқылы және басқа жолдармен алысқан хабарларының құпиялылығы сақталуына құқығы бар. Бұл құқықты шектеуге заңда тікелей белгіленген реттер мен тәртіп бойынша ғана жол беріледі» (18 бап) деп кепілдік береді. Әлеуметтік желілердің, мобильдік байланыстың абоненттерінің санының өсуімен байланыс құпиялылығына қол сұғылмаушылық туралы сұрақ бұрынғыдан да маңыздырақ бола бастады.

2004 жылғы 5 шілдедегі N 567 «Байланыс туралы» Қазақстан Республикасының Заңының 2 бабының 37 тармағына сәйкес құпияландырылған байланыс -

құпияландыру аппаратурасын пайдалана отырып қорғалған байланыс. Осы заңның 36 бабының 2 тармағына сәйкес байланыс операторлары хат-хабар алысу, телефонмен сөйлесу, пошта жөнелтімдері, телекоммуникация желілері бойынша берілетін телеграфтық және өзге де хабарламалар құпиясын қамтамасыз етеді.

А.А. Фатьянованың пікірі бойынша құпиялылық институтын қалыптастырудың мәні болып байланыс арналары бойынша әрбір үшінші тұлғалардың, соның ішінде байланыс операторлардың ақпаратты алу мүмкіндігін бермеуден тұратын жағдайларды тудыруы табылады [3].

Байланыс құпиялылығы санатын қарастыра отырып, оның табиғаты туралы сұрақты тыс қалдыруға болмайды. И.Л. Петрухин жеке өмірге деген құқықты мемлекетпен кепілдендірілген құпиялардың жиынтығы ретінде қарастыра отырып, оларды жеке құпиялар – «ешкімге сеніп тапсырылмаған» және кәсіби құпиялар – «азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін нақты мамандығы бар өкілдерге тапсырылған» деп бөлген, жеке құпиялар санатына пошта-телеграф, хабарлар құпияларын және телефонмен сөйлесу құпиялығын жатқызады. И.Л. Петрухин клиент пошта және телеграфқа хабарлардың мазмұнын емес, тек хабарларды жөнелту (танысып шықпастан) немесе телефонмен сөйлесуді техникалық қамтамасыз етуді (тыңдаусыз) ғана сеніп тапсырады деп атап өткен [2].

А.А. Рожнов бұндай көзқараспен мүлдем келіспейді және И.Л. Петрухиннің пікірін талқыға салады. Ол нақты мамандық өкілдеріне тапсырылған ақпаратты кәсіби құпия деп тануға бола ма екен деген ой тастайды [4]. Бұл тұрғыдан оны құптау керек, себебі мұндай ақпарат тек сеніп тапсырылып ғана қоймайды, ол сонымен қатар тұлғаның өзінің кәсіби міндеттерін орындауына байланысты мән-жайлар туындаған жағдайда белгілі де болуы мүмкін. Сонымен қатар, А.А. Рожнов беріліп жатқан хабарлар тек мөрленген түрде ғана емес, ашық та (мысалы, телеграмма, телефакс бойынша хабарлар, ашық хат) түрде болуы мүмкін, сондықтан да осындай хабарлармен пошта қызметкерлерінің танысуы әбден мүмкін. Құпиялы деп хабарларды жөнелту және алу фактісін санау қажет. Аталған себептер бойынша байланыс құпиялылығын кәсіби құпиялылықтың түрі ретінде санау керек деп өз болжамын айтады [3].

И.В. Смолькова И.Л. Петрухиннің ұстанымын сынға ала отырып, азаматтар өздерінің хабарларын және телефонмен сөйлесу мазмұнын аталған мекемелердің қызметкерлеріне сеніммен тапсырады және де өздерінің ашықтығы үшін қудалануына қауіптенбеуі керек [5], себебі бұл мәліметтер аталған қызметкерлердің кәсіби құпиялылығын құрайды дейді.

Келтірілген пікірлермен жартылай ғана келісу керек деп ойлаймыз. Байланыс құпиялылығы кәсіби құпиялылық санатына адамдар және оператордың өзара қатынасы аясында ғана (шартқа отыру үшін қажетті абонент туралы мәліметтер, көрсетіліп жатқан қызметтер туралы мәліметтер, белгілі бір қызмет үшін жүгіну фактісі және т.б.) жатқызылуы мүмкін. Ал хабарлардың мазмұнына қатысты мәліметтер, біздің пікірімізше байланыс құпиялылығына жатпайды. Жөнелтіліп, беріліп, алынып жатқан хабарлар, телефон қоңырауларының мазмұны Қазақстан

Республикасының Конституциясымен кепілдендірілген жеке құпиялылық, қол сұғылмаушылыққа деген құқық болып табылады.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 148 бабының диспозициясы хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф хабарлары, немесе өзге де хабарлар құпиясын бұзғаны үшін қылмыстық жауаптылықты қарастырады.

Бұл қылмыс жеке өмірге қол сұғылмаушылықты бұзудың арнайы түрі болып саналады. Адамның жеке өмірге деген құқығы – бұл пошта және телеграф арқылы басқа адамдармен құпия сөйлесу құқығы [3].

Қазақстан Республикасының Конституцияның 18 бабының 2 бөлігінде аталғандай, әркім өзінің жеке салымдары мен жинаған қаражатының, жазысқан хаттарының, телефон арқылы сөйлескен сөздерінің, почта, телеграф арқылы және басқа жолдармен алысқан хабарларының құпиялылығы сақталуына құқығы бар. Сонымен қатар қылмыстық жауаптылық хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф хабарлары, немесе өзге де хабарлар құпиясын бұзғаны үшін болады. Сондықтан да жәбірленуші болып Қазақстан Республикасының азаматтары ғана табылады. Ал шетелдік азаматтарға қатысты осындай қылмыс жасалса қылмыстық жауаптылық туындамайды.

Д.В. Бушков 148 бапта хабарламалар берудің тәсілдерінің тізімі ғана көрсетілген дейді. Олардың барлығы жиынтығында жеке хабарларды құрайды, бұны ақпаратты берудің әрбір тәсілін пайдалану арқылы жеке тұлғалардың бір-біріне беретін құпия сипаттағы заңмен қорғалатын мәліметтері деп түсіну керек. Ақпаратты берудің осындай тәсілі ретінде: хат жазысу, телефон арқылы сөйлесу, басқа да хабарламалар (электрондық пошта, SMS және ICQ-хабарламалар және т.б.) шығады [6].

Бұл қылмыстың объективтік жағы хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф хабарлары, немесе өзге де хабарлар құпиясын бұзумен сипатталады. Ол хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта және телераф хабарлары, бөтен адамның сөйлесулерін тыңдау, сонымен қатар телефакс және басқа да телекоммуникациялар бойынша түскен ақпаратпен заңсыз танысу жағдайында орын алады. Заң шығарушы қол сұғу тәсілдерінің толық тізімін бермеген.

Хат жазысу, телефонмен сөйлесу немесе өзге де хабарлар құпиясын бұзылуы, егер хабарлама адресаттың келісімінсіз басқа адамдардың назарында болған жағдайда ғана орын алады. Егер хабарлама жасалған қылмысты ашу, қылмыскерды табу немесе ұстау мақсатында қылмыстық істі тергеумен байланысты алынса, онда азаматтардың хат жазысуларымен танысу заңды болып танылады. Хабарламаларды осылайша алу прокурордың санкциясымен ғана немесе соттың шешімі немесе қаулысы бойынша жүргізіледі.

Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі (2014.07.11. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен) «Жедел-ізвестіру қызметі туралы» Заңының 11 бабына сәйкес, арнаулы жедел-ізвестіру іс-шаралары мыналар болып табылады:

- 1) пошта-телеграф жөнелтілімдерін бақылау;
- 2) байланыс желілеріндегі жедел іздеу;

3) бейне-, аудиотехниканы немесе өзге де арнаулы техникалық құралдарды пайдалана отырып, сөздерді жасырын тыңдау және жазып алу, телефондар және басқа да сөйлесу құрылғылары арқылы жүргізілетін сөйлесулерді тыңдау және жазып алу, сондай-ақ телефон арқылы жүргізілген сөйлесулер туралы мәліметтер алу;

4) байланыстың техникалық арналарынан, компьютер жүйелерінен және өзге де техникалық құралдардан ақпаратты алып тастау;

5) жедел кіру.

Осыған байланысты С.М. Паршин заң шығарушыға Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 148 бабының диспозициясына хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф немесе басқа да хабарлардың құпиялылығының бұзылуы бойынша заңсыз әрекеттерге сілтеме көрсету қажет деп айтады [7]. Біз заңнамамен жағдайлардың толық тізімі қарастырылған деп айта аламыз, яғни көрсетілген іс-әрекеттер заңды негізде жүзеге асырылып жатыр. Сондықтан осындай іс-әрекеттердің заңсыздығына арнайы көрсету артық болады.

Қылмыс жәбірленушінің заңды мүдделері мен құқығына зиян келтірген жағдайда ғана аяқталған болады. Ал, егер адамның жеке өмірі туралы мәліметтерді жариялау оның беделін көтеруге мүмкіндік туғызса не оның конституциялық құқығы мен заңды мүддесіне ешқандай қайшы әсер етпесе және зиян келтірмесе, онда жасалған іс-әрекетті қылмыс деп тануға болмайды.

Қылмыстың субъектісі – 16 жасқа толған, ақыл-есі дұрыс жеке тұлға болып табылады. Қылмыстың субъективтік жағы тек қасақана жасалуы мүмкін.

ҚР Қылмыстық кодексінің 148 бабының 2 бөлігі адам өзінің қызмет бабын немесе ақпаратты жасырын алуға арналған арнайы техникалық құралдарды пайдалана отырып жасаған не электрондық ақпараттық ресурстарға, ақпараттық жүйеге заңсыз кіру немесе ақпараттық-коммуникациялық желі бойынша берілетін ақпаратты заңсыз ұстап қалу жолымен жасалған әрекет үшін жауаптылықты қарастырады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, байланыс құпиясы (хат жазысу, телефонмен сөйлесу және өзге хабарлар құпиясы) - хат жазысу, телефонмен сөйлесу, пошта, телеграф және өзге хабарлары құпиясын құрайтын азаматтардың конституциялық құқықтары. Пошта жөнелтімдері, телеграф және өзге хабарламалар туралы ақпарат, сондай-ақ осы жөнелтімдердің өздері (хабарламалар) тек жөнелтушілер мен алушыларға немесе олардың заңды өкілдеріне ғана берілуі мүмкін. Пошталық жөнелтілімдер мен құжаттық корреспонденцияларды ұстап қалу, көру және алу, телефонмен сөйлесулерді тыңдау мен электрбайланыс хабарларымен танысу, сондай-ақ басқа шектеулер мен және т.б. тек сот шешімінің негізінде ғана жол беріледі және де байланыс құпиялылығы күрделі құқықтық институт екендігін ұмытпау керек. Ол бір жағынан, кәсіби құпиялылық белгілерінен, екінші жағынан – жеке өмірге қол сұғылмаушылық құқығын жүзеге асырудан тұрады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Орысша-қазақша заңдық түсіндірме сөздік-анықтамалық. - Алматы: Жеті жарғы, 2008.
2. Петрухин И. Л. Личные тайны (человек и власть) / И. Л. Петрухин. - М.: Институт государства и права, 1998. - С. 16.
3. Фатьянов А. А. Тайна и право / А. А. Фатьянов. - М.: МИФИ, 1998. - С. 34.
4. Рожнов А. А. Уголовно-правовая охрана профессиональной тайны: дис. ... канд. юрид. наук / А. А. Рожнов. - Ульяновск, 2002. - С. 24.
5. Смолькова И. В. Проблемы охраняемой законом тайны в уголовном процессе / И. В. Смолькова. - М.: Луч, 1999. - С. 97.
6. Бушков Д. В. Тайна личной корреспонденции в уголовном праве: дис. ... канд. юрид. наук / Д. В. Бушков. - Ставрополь, 2003. - С. 12-13.
7. Паршин С. М. Тайна в уголовном законодательстве (теоретико-прикладное исследование): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. М. Паршин. - Нижний Новгород, 2006. - С. 146.

Matiyeva K. A.
Undergraduate student on speciality
“Sociology”
Karaganda State University
named after academician Y.A. Buketov

ETHNOCULTURE OF THE VAINAKH PEOPLE IN THE MIRROR OF TRADITIONS

Ethnic Culture covers all aspects of the phenomenon of ethnicity, ranging from socio-economic to the spiritual and moral values. Even in time of the Stalin's regime, has strengthened the cohesion of the representatives of different ethnic groups, in spite of all obstacles and differences in mentality, the people of Kazakhstan adequately overcome all of life's trials and difficulties of independence. For many years of living together representatives of various nations have developed a common Kazakh mentality, expressed in the human quest for unity and fusion of folk and living traditions. The absolute majority of migrations was forced, they had a significant influence on the formation of ethnic and social structure of the population, the formation and development of the state. In the 40s of the twentieth century began the mass migration of the North Caucasian peoples. According to the National Census 2009, the number the Ingush and Chechens in the 1959 amounted 178 099 people.

The Ingush and Chechen people are stable ethnic groups in multi-ethnic society of Kazakhstan. The term "Vainakh people" is approved to unite Chechens and Ingushes. The veneration of ancestral traditions of them occupies an important place. The traditions permeate the entire life of the Vainakh people, show its relationship to the family and society. It is determined by the traditions and customs of people's behavior in different situations. In general, they are integrated into the socio-cultural space of Kazakhstan as an ethno-cultural nation with their peculiar subculture.

Ethnographic life of the Chechens and Ingushes in Kazakhstan shows that they carefully observe their inherent national customs and traditions, despite the fact that they had been in a multicultural environment. If we look carefully, we can see them particularly in the behavioral culture that distinguish them from other ethnic groups.

There are a set of traditional practices - adats, which consistently live Ingush and Chechens. In the second half of the XIX century, it created a set of traditional practices - adats, which consistently live Ingush and Chechens, which met today.

Respect for elders is an integral part of the Ingush and Chechen traditions. There is a council of elders - that's respectable people who know adat and sharia law, in the event of any disputes and conflicts arising crucial misunderstanding. Elders discuss the conflict occurred, the decision a binding both parties. "Ezdel" - regulates ethics and nobility of the Chechen-Ingush people. At a meeting of people of different ages, be sure to first greet the younger age, and if the age difference is large, it is not by the hand. During big celebrations and receptions, both men and women, older and younger certainly seated separately. It is noteworthy that the men take care of the table exclusively young men and women serve girls.

One of the most illustrative forms of manifestation of peoples' traditions is the wedding ritual. Spiritual values of the wedding ceremony reveal the moral and aesthetic foundations of society. Wedding ceremony is considered as the concentration of the aesthetic and ethical Ingush etiquette - ezdel. Here are presented and forms of entertainment events and aesthetic content of the traditional form of marriage inherent in both the Chechens and Ingushes and other peoples of the Caucasus - abduction [1].

Wedding tradition includes not only the wedding, but also the suit and ceremonies that take place after the matchmaking. Drinking wedding Ingush serious, this is due to many reasons. Firstly, it is very important to choose the bride or groom. The choice of the bride and groom are involved their senior close relatives, a sympathy between young enough. The Vainakh people is trying to stick to endogamy. Moreover, if a marriage with a woman of another nationality (though not approved) is still possible, the output of the married women of other nationalities practically unfeasible. A prerequisite for marriage according to Islamic canons is to adopt a girl of a different nationality of the Muslim faith, but it does not guarantee a successful inter-ethnic marriage in such families are often found divorce. Dance - Lovzar is one of the important components of the Institute of courtship or dating younger men. Therefore, in the dance should demonstrate their best qualities: skill, grace and character. Because lezginka is not just a dance, but also a contest, especially for boys. The traditional dance of the Ingush man never gets to his knees in front of the girl, now sometimes a fashionable innovation occurs. The boy and the girl are held as straight, dancing valued grace and dignity.

No less important is the custom of hospitality. Ingush say: "From the guest house comes grace." Etiquette hospitality occupied and still occupies an important place in the lives of many people. For the Ingush and Chechens is a public virtue, by which evaluated the quality of the best people. The ability to adequately take the guest to provide him appropriate honors and respect, instilled since childhood. As for the specifics of nonverbal communication, it should be noted that in the culture of the Ingush and Chechens strictly

delineated actions performed by the left and right hand. The right hand is the hand of grace, which can give and receive gifts, milk cattle, to welcome the person to eat, start bathing. With his left hand he needs to take off their clothes and shoes, with his left foot to go to the bathroom. The right side is associated with happiness and all the good, and the left - with all the troubles and bad. The value of the right and the left side is the origin associated with the Koran. The entire family and household life side of Chechens and Ingushes (from birth to death) is strictly regulated by the norms of ethics and etiquette, Sharia law and the norms of Islamic ethics, adat. Most ceremonies are traditional (eg, relationships in society), while others are performed in strict compliance with the requirements of Islam (the funeral). It should be noted that in recent years have increasingly expressed the view that the need to bring domestic rituals to full compliance with the requirements of Islam. Public opinion in this respect was divided: part stands for the preservation of national peculiarities and distinctiveness, and consequently, for the maintenance of ancestral traditions and customs; the other part shows the strong influence of paganism on the maintenance of traditions that does not correspond to the norms of Islam and must be eradicated.

Friendship Institute of Chechen and Ingush people has its own characteristics. For centuries, formed the tradition of friendly neighborly relations with other nations. There were even such practices as vezharal (twinning), and dottaggal (friendship, fellowship), which is like between the representatives of the people, and representatives of different nationalities. The purpose of these practices was to create favorable conditions for economic and consequent cultural cooperation among the peoples living in the Caucasus. Customs vezharal dottaggal and help solve world conflict situations and problems, both within the community and beyond"[2, p.194]. The importance of friendship show such a proverb: "Dika dottagla vocha veshel tol" (good friend - better than a bad brother), "ChIogIachu dottagIallo hazdo stegan dahar" (strong friendship decorates human life). Support and mutual assistance - the main features of friendship for the Chechens and Ingushes. Friendship don't apply only to the representatives of the people, but also people of any other nationality. It should be noted that the study of ethno-cultural identity of Chechens and Ingush in other countries, particularly in Russia illustrate the same institutional phenomena of the ethnic culture. "The specific characteristics of the Chechen diaspora in the Yaroslavl region are helping, mutual integration, is a successful adaptation of a factor in a multicultural social environment; support, mutual assistance and a high level of mutual assistance, which is a clear evidence of the high level of cohesion [3, p. 253].

The Chechens and Ingushes were born in Kazakhstan or who arrived here with the kids and got education here, already doomed to combine ethnoidentity linking them with parental ethnic and cultural tradition, with the Civil belonging to the Kazakh society and its cultural environment. The memory of the homeland lives not only parents, but also children. This memory is strengthened by constant communication with the historical homeland of their ancestors. Brought up in an ethnic family, among his tribesmen, communicating with people of different nationality, a person is aware of its specificity and its difference from others. However, decades of living representatives of different nations

in Kazakhstan, this country have developed a special mentality, expressed in the human quest for unity and fusion of folk and everyday traditions.

Generally, the Ingush and the Chechens joined the socio-cultural space of Kazakhstan as an ethno-cultural nation with a peculiar subculture. Representatives of the Vainakh diaspora in Kazakhstan are trying to save the national community cohesion and reinforce national identity. Today, they stand out among other diasporas sustainable national group identity and at the same time a high degree of adaptability in the Kazakhstan society. In Almaty, Karaganda, Akmola, Pavlodar, Kostanay, and others areas are cultural centers and Sunday schools, where study the history, traditions and customs, language, classes for the study of national dance. Actively carry out cultural and educational work, the result of which is the revival and development of national identity.

List of literature

1. L. M.-T. Harsieva Specificity of the Ingush cultural (aesthetic, spiritual and moral aspects): Dis. cand. Philosophy Sciences: Art. Ordzhonikidzevskya 2003 // <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/127768.html3>.
2. M.M. Zyazikov Etnokontsepty culture (on the example of the Ingush culture) // ethnic space in the modern world. Proceedings of the I International Congress. Groznyi, 2014. - 191-195 p.
3. T.T. Gantamirov Theoretical and methodological aspects of the socio-philosophical analysis of national identity in a multi-ethnic environment on the example of the Chechen diaspora in the Yaroslavl region // Fourth Annual final conference of the faculty of the Chechen State University. Groznyi, 2015. - 248-255 p.

*PhD Burkhanova D.K.,
Master student Myrzabekova A.A.*

THE FOCUS OF SOCIOLOGICAL ATTENTION TO THE TIME CONCEPT

No concept of motion is possible without the category of time. Time is likewise a necessary variable in social change. The adequacy of the concepts of astronomical or calendrical time in the study of the motion or change of social phenomena thus represents a problem of great basic importance. All timeperiodse.g. years, months, weeks, and days are parts of social dynamical system. This units can tell us periodical state of society.

According toMaynts, time is the primary mechanism by which social acts, organizations, institutions, culture and social structures exist and operate. There are no sociological theory, theory of society, or even a simple statement about human behavior that would be accepted without time aspect. Therefore, contemporary theories of sociological research should take into account temporary component to treat time as the substance.

Classical sociologist that considered this issue are Durkheim, Schütz, Sorokin and Merton, Mead.

Durkheim laid the first theoretical basis of time in the introduction to his *Elementary Forms of the Religious Life* (1912), it was continued in part by his students Mauss, Hubert,

and Halbwachs who had a major effect on ethnology and on sociology. By accepting society as an independent set of social facts whose phenomena were not reducible to those of individual consciousness. Durkheim had also a notion `social time` whose constitution had to be seen as social [1].

Social time determined as an expression of a collective's rhythm of activity (e.g. festivals, rites, etc). However, It is not continuous but is interrupted by critical dates. All calendrical systems arise from and are perpetuated by social requirements. As a consequence they arise from social differentiation and a widening area of social interaction. It is possible that the introduction of social time as a methodological category would enhance the discovery of social periodicities.

Newton's formulation of the description concept - uniform, infinitely divisible, and continuous probably constitutes the most definite assertion of the objectivity of time.

Mead in his late works puts forward a little-known outline of a theory of action in which time and society are among the essential constituents of every action. Human acts are emerging events that first constitute a present with a past and future horizon.

Sorokin and Merton wrote their influential work `Social Time` in 1937 with the clear intention of reclaiming time as a legitimate subject for sociology by proving that it is a sociological time, but of the same time Durkheim – to reveal the category of time as a specific social fact. These proofs also serve in their analyses of time reckoning time units such as weeks, months, years which they show to be social construct and not natural units.

From another angle such philosophers as Bradley, Berkeley, and Kant, and more recently, Spencer, Guyau, James, and Bergson, have leveled criticism against the universal applicability of such concept. In the field of sociology, with the exception of certain members of the Durkheim school, very little attention has been devoted to this fundamental category [2].

The category of astronomical time is only one of several concepts of time. Such concepts differ in the fields of philosophy, psychology, economics and sociology. An operational definition of expressions of time in common usage shows that this phenomenon is frequently adopted as a frame of reference so that units of time are often established by the rhythm of collective life. The need for social collaboration is at the root of social systems of time. Social time is qualitatively differentiated according to the beliefs and customs common to the group.

Astronomical time is uniform, homogeneous; it is purely quantitative, shorn of qualitative variations. Although there are holidays, days devoted to the observance of particular civil functions, `lucky` and `unlucky` days, market days and etc. Periods of time acquire specific qualities by virtue of association with the activities peculiar to them. This is found to be equally true for both primitive and more complex societies.

The British social scientist Barbara Adam commented on contrast of the natural and social time. She considers three traditional approaches of the time in the social sciences. The first approach is based on the assumption that nature is described using numbers, and any understanding of one's social life requires a qualitative approach. Hourly time is regarded as adequate method of measuring by natural sciences. There are temporal aspects social

lives there are not amenable to numerical measurement. Therefore hourly time organizes a social life, but can not explain it.

The second approach considers nature as an objectively fact. It is believed that natural events can be predicted because of its patterns are timeless. Human society is organized around values, goals, morals, ethics and expectations, which are influenced by the traditions, customs and legal practice. It is believed that human societies differ fundamentally historicism.

While third approach is widespread in sociology, it asserts that all of the time is a social, and it does not exist outside of human life. One of the most important arguments of this approach is that the time is always dependent on one's judgment and one's perception of it. The time as a symbolic expression, time is always formulated collectively. Regardless of whether one uses it for a understanding of physical phenomena, the natural processes of aging or social processes control over time, understanding of time is always produced collectively.

The classical focus of sociological attention to the time issue is on research of the temporal perspectives or time horizons of individuals in their dependence on social conditions. The early establishment of this research focus and its strong empirical orientation can be explained on the one hand by cooperation with psychology, and on the other by proximity to studies in ethnology that were further advanced in their concern with questions of perceptions and conceptualization.

Sociology today is not interested in the structure and the psychological functions of temporal perspectives per se, but in relationship between temporal perspectives and social roles, social classes, certain other social groups, specific cultural and social type, social planning. The social life of the group is reflected in the time expressions.

Unlike the philosopher, sociologists can undertake the more modest task of tracing the nature of that human experience in collective life which can be called temporal and the consequences of working through that experience: norms and ways of organizing time invented to satisfy prevailing needs, individual choices, and the values and priority meanings that are attributed to it.

Elias undertakes the difficult objective defining what social time is, of establishing what the essential, historically unchanging components are both from the viewpoint of the norm and from that of experience and choice. Although Emile Durkheim is ahead of him, of course, in this undertaking, but only in highlighting one of the aspects of time: the supplementary aspect of the collective and 'sacred' construction of time. The individual's experience and personal construction of time are problems which are neither raised nor explored in his work. In Elias's thinking, on the contrary, the questions posed by social time are clearly formulated and exhaustive answers are given [3].

Sociological interest in time concept appears first as analysis of the ordering, structuring and integrating nature of the temporal norm, the collective norm par excellence. In effect, the number of temporal norms to be respected in a society is countries. So it is obvious that much of the interest that time holds for the social sciences is given to its normative aspects. This is the area in which Emile Durkheim, the first sociologist to state the social nature of time. Durkheim considered time as one of the

‘categories of the intellect’. These categories, indispensable for the normal functioning of the human brain, which include notions of time and space, cause, substance, personality and number, have a religious basis. As for Durkheim religion was a uniquely social product, the intellectual categories have their origins in the entity which is over, above and outside on individual. Individual time exists too, of course, but Durkheim says that the ‘states of consciousness’ with which time is constructed would not be sufficient to allow human beings to think time wise.

This line of research, begun by Durkheim and developed by Henri Hubert and Marcel Mauss, shares the same basic characteristics: a distinct preponderance of social aspects over individual aspects, with the two set up in opposition to each other. The rhythm of collective life, its uniform, regular breathing, constitute the real, genuine substance of time. Faced with this superior reality, individual time is forced into a position of confrontation. Either it presents itself as an area of irrelevance and ethical weakness or it chooses deviance, or again it internalizes the social instances [4].

It can be concluded that the discovery of time in sociology comes as part of the discovery of social rhythms, collective norms, in an intellectual climate more adorable to the fascination of the ‘collective representations’ that live in the individual than looking for how the individual contributes to producing them.

Nowadays, there are several organizations which make researches on this field. These are professional organizations of scientists and humanists, who are interested in research ideas of time:

1) *International Society for Study of Time (ISST)* is an interdisciplinary organization of professional scientists, humanists, and artists. Established by Julius Thomas Fraser in 1966, society members study and explore the multiple dimensions and perspectives of time across the disciplines – the role time plays in the physical, organic, intellectual, and social worlds [5].

Pursuing its mission to foster the interdisciplinary study of time, the ISST produces two peer-reviewed publications in association with Brill Publishers: a journal, *KronoScope* and a series of volumes, *The Study of Time*, comprising papers selected from triennial conferences.

2) *International Association for Time Use Research (IATUR)* facilitates exchange of ideas, methodology, and data collection techniques among researchers and compilers of official statistics regarding daily activities patterns and changes in people's behaviour over time.

3) *Multinational time use study (MTUS)* managed by the Centre for Time Use Research (CTUR), in the University of Oxford, Department of Sociology, includes a detailed archive in metadata about time use surveys and publications using time use data. The MTUS also includes three sets of harmonized time diary files: Harmonised Episode File (event level), Harmonised Aggregate File (diary level), and Harmonised Simple File (less detailed but covers more surveys). All files cover the day of week, month, and year the diary reflects; a limited range of household-level and person-level variables; and a weight which adapts original survey weights to exclude poor-quality diaries from analysis

and balance the distribution of diaries by day of the week for sex and age groups. The harmonized time diary files include surveys from 24 countries and cover multiple surveys.

4) *International Research Network on time Use (RNTU)* supports researchers and other persons who are interested in time use considering surveys, methods and results of analyses and explanation of macro- and micro-behavior as well as policy matters.

5) *United Nations Statistics Division (UNSD)* division is committed to the advancement of the global statistical system. We compile and disseminate global statistical information, develop standards and norms for statistical activities, and support countries' efforts to strengthen their national statistical systems. We facilitate the coordination of international statistical activities and support the functioning of the United Nations Statistical Commission as the apex entity of the global statistical system[6].

In overview, the focus of sociological attention to the time concept has several themes which is examined in next points:

Time concept fields	Contains
<ul style="list-style-type: none"> - Time as a social phenomena (include all behavior that influences or is influenced by time) 	Concepts of past, present, future in society; time perspective and time orientation; temporal ordering and social structure: time reckoning and the social construction of time schedules; the time structure of specific social systems and professions: the economy, the legal system, the family, and formal organizations; the evolution of social consciousness of time; social change and time; the concern with time in social theory and methodology.
<ul style="list-style-type: none"> - Time usage (an interdisciplinary field of study dedicated to learning how people allocate their time during an average day) 	Time Budget construction; the distribution of time units.
<ul style="list-style-type: none"> - Work and Leisure time aspects (“free time as a result of temporary exemption from work or duties”, “freedom or spare time provided by the cessation of activities”, “a state 	Work time and free time activities, leisure culture.

<p>of mind which ordinarily is characterised by un-obligated time and willing optimism”, “the condition of having one’s time free from the demands of work or duty”, “a time at one’s own command that is free of engagements or responsibilities”)</p>	
---	--

The following table indicates the main areas of study time in the modern sociology. The concept of time in sociology was first noted by Durkheim, Schütz, Sorokin and Merton, Mead. Now, this research field has new representatives. Many organizations and institutions engaged time from different focuses.

Social time is different from the biological individual time. One is born, grows, gets old and dies. "Biological clock" controls our physical biography; social time regulates one’s social life. Everyone goes through a series of stages of social life: in school, university, work and retirement. Depending on social status, one has more or less freedom to manage it’s time. Time stays necessary aspect in any society, in any period of history.

Bibliography

1. Warner Bergmann, The problem of time in sociology: An overview of the Literature on State of theory and Research on the `Sociology of Time`, Arizona, 1992.
2. Urry, J 2000, 'Sociology of time and space.' in BS Turner (ed.), The Blackwell companion to social theory. Blackwell companions to sociology, Blackwell, Oxford, pp. 416-443.
3. Hassard J. Introduction: The Sociological Study of Time // The Sociology of Time / Ed. by J.Hassard. New York: St.Martin’s Press, 1990. P. 1-18.
4. Electronic International Journal of time use research Home page. www.eijtur.org. Retrieved 2016-01-04.
5. ISST Home Page. www.studyoftime.org. Retrieved 2016-08-04.
6. The United Nations Statistics Division Home Page. www.unstats.un.org. Retrieved 2016-08-04.

*ал-Фараби атындағы ҚазҰУ,
әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс
кафедрасы, әлеуметтану мамандығының
3 курс студенті Қағазшай А.Қ
ғылыми жетекші: оқытушы Султанова А.М.*

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕРІ

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев жолдауында айқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім». Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс – тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде.

Қай мемлекеттің де негізгі тірегі - асқақтаған күмбездер де, ғимараттар да, экономикалық жағдай да емес, білімді де білікті, іскер де, белсенді адамдар. "Жастар өзінің ата-анасынан гөрі заманына көбірек ұксас келеді. (И.С.Кони). Сондықтан қоғам талабына сай, сол қоғамды көркейтетін, дамытатын жастар тәрбелеу ең маңызды мәселе екені даусыз. Қоғамның дамуына қарай ғылым мен техниканың деңгейі де, оны басқару жүйесі де өзгеріп отыратыны белгілі. Осыған орай маман қызметінің мазмұны жаңарып, жаңа мақсат, жаңа көзқарас, жаңа шешімдер мен жаңа мүмкіншіліктерді қажет етеді. Ондай мүмкіншілік тек білім арқылы келеді. Білім - қоғамды әлеуметтік, мәдени-ғылыми прогреспен қамтамасыз ететін ғажайып құбылыс, адам үшін де, қоғам үшін де ең жоғары құндылық. Оның ең негізгі қызметі - адамның менталитетін, адамгершілігін, шығармашылық қабілетін қалыптастыру, дамыту. Осыған орай егеменді еліміз өзінің дамуының ең басты алғы шарты - білім беру жүйесінің білім ғасырындағы міндеті мен мазмұнын айқындап берді.

Жаһандану процесі де ұлттық жоғары білім жүйесінен халықаралық ынтымақтастықтың қажеттілігін есепке алатын жаңа бағыттарды талап етеді. Жоғары білімнің интернационализациясы жүріп жатыр, ол жаңа кезең – интеграцияға айналуға. Жоғары білімнің әлемдік әлеуметтік жүйеге айналуы көптеген өзара байланысқан деңгейлер мен және әртүрлі сипаттағы элементтермен сипатталады.

Жоғары білім жүйесінің тұрақтылығы оның тұрақты дамуы мен қазіргі әлемдегі өзгермелі жағдайларға қабілеттенуімен тікелей байланысты. Соған байланысты көптеген эксперттер айтып жүрген жоғары білімдегі дағдарыс оның мазмұны мен формаларының реформалау қажеттілігін көрсетеді. Дағдарыс жоғары білімнің халықаралық интеграциясына қажеттілікті күшейтеді. Сондықтан, жоғары білімнің әлем жүйесіндегі интеграциясы бұл объективті дамушы процесс, оны ескермеуге болмайды.

Халықаралық әріптектік жоғары білімнің әлемдік жүйесін дамытудың қозғаушы күші бола отырып бірқатар мәселелерді шешуді қажет етеді:

- Жоғары білім мазмұны мен деңгейлері қоғамның әлеуметтік-мәдени, экономикалық, саяси саласының қажеттіліктерін ескеру;
- Мамандарды даярлау деңгейлерін әртүрлі елдер мен аймақтарда теңдестіру;
- Жоғары білім саласындағы халықаралық ынтымақтастық пен әріптестікті нығайту;

- Өртүрлі елдердегі білімдер мен дағдыларды бірлесе қолдану;
- Жоғары білімді дамыту мақсатында білім беру мекемелерінің іс-әрекетін координациялау;
- Жоғары білім сапасы мен икемділігін жоғарылату мақсатында ынталандыру жүйесін дамыту [1].

Ұлттық білім үлгісінің негізгі бағыты — адамды қоғамның ең негізгі құндылығы ретінде тану, оның қоғамдағы орны мен рөліне, әлеуметтік жағдайына, психикалық даму ерекшелігіне мән беру, сол арқылы оның рухани жан-дүниесінің баюына, саяси көзқарасының, шығармашылық еркіндігі мен белсенділігінің, кәсіби іскерлігінің қалыптасуына жағдай жасау, мүмкіндік беру. Яғни, ХХІ ғасырдың маманы – жаратылыстану мен гуманитарлық ғылымдар бойынша ой-өрісі кең, жан-дүниесі бай, ұлттық менталитеті жоғары, кәсіби білікті маман, адамдармен дұрыс қарым-қатынас жасай алатын, басқаның пікірімен санасатын, кез келген ситуациядан шығудың жолын таба алатын, жауапкершілік сезімі жоғары, қоғамда белгілі бір рөл атқаратын, қайталанбайтын дара тұлға болуы тиіс. Ал мұндай мүмкіндіктің негізі - жоғары білімде. Өйткені жоғары білім – үздіксіз білім беру жүйесінің шешуші тетігі. Сондықтан білімгерді тек маман ретінде ғана қарамай, оны өз қоғамының азаматы, жеке тұлға, келешектің иесі, тірегі ретінде тану, соған мүмкіндік жасау қажет. Ұлттық үлгідегі жаңа парадигманың негізгі бір мәселесі – білімгерге іргелі де терең, тиянақты да жүйелі білім беру. Іргелі білім берудің міндеті – адамды ғылыми ойлауға, болмысты тану, оны қабылдаудың әдіс-тәсілдерін білуге, өзін-өзі дамытуға, өз бетімен білім алуға, ізденуге іштей қажеттілігін туғызу.

Президент Н.Ә.Назарбаевтың: “Ұлттың бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділік деңгейімен айқындалатынын” ерекше атап көрсетуінде де үлкен маңыз бар. Өйткені, кез келген мемлекеттің рухани, әлеуметтік-экономикалық дәрежесі сонда өмір сүретін халықтардың білім деңгейіне қатысты бағаланады. Ендеше, еліміз сенім артып отырған бүгінгі студент, ертеңгі мамандар жаңа заман талабына сай, терең білімді, пайым-парасаты мол, өрелі жастар болуы керек.

Қазіргі Қазақстан қоғамында әлеуметтік-лингвистикалық жүйені реттеу мен жетілдіру жүріп жатыр. Адам өз бейімділігіне лайықты жұмыс істегенде, барын сала кіріскенде ғана еңбегінің жемісін көреді. Ғалым Қ.Жарықбаевтың айтуынша: “Адам үшін іс-әрекетінің қашан да қоғамдық әлеуметтік мәні зор. Іс-әрекеттің саналылығы мен мақсаттылығы, жоспарлылығы мен жүйелілігі оның ең басты белгілері болса, алда тұрған міндетті шешу, яғни ойлаған істен белгілі бір нәтиже шығару – оның екінші бір басты белгісі болып табылады”. Сондықтан ересектердің мемлекеттік қазақ тілін үйренуге бейімділіктері мен белсенділіктерін айқындау мәселесінің зор әлеуметтік мәні бар. Өйткені қоғамымыздың болашақ даму деңгейі осы мәселенің қай дәрежеде шешілуіне тікелей байланысты.

Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер және жүріп жатқан күрделі жаңғыру үдерісі жағдайында бүгінгі таңдағы түбегейлі мәселе – адамды іс жүзінде қоғамдық дамудың басты тұлғасы ету заңды құбылыс. Ересек тіл үйренушінің әлеуметтену үдерісі де заман талабына сай болып отыр. Адамдардың тұлғалық қарым-қатынасы негізінде ой-пікірлердің тоғысуы жүзеге

асады. Адамды тұтастықта тұлға деп тану қоғамды жаңаша құруға мүмкіндік береді. Өзін-өзі үздіксіз дамытып, өз әрекетін өзі дұрыс бағалай алатын тұлғалар ғана бәсекелестікке қабілетті қоғамда өз тиесілі орнын таба алады. «Тұлға - өз-өзіне тұтас дүниемен өзара қатынастарын үнемі баяндайтын және ойдағы әңгімелесушімен ішкі полемика барысында өзін-өзі анықтайтын, кіналайтын, қорғайтын, өзін-өзі жетілдіріп, өзгертетін адам. Тұлға – дербес әрекет ететін субъект ретіндегі нақты жеке адам болмысының қайталанбас ерекше әдісі, адамның қоғамдық өмірінің дара нысаны. Тұлға әлеуметтік тіршілік ету әдісі жағынан дара болады, оның өзіндік дүниесі ерекше өмір жолын белгілейді және ол мазмұны жағынан әлеуметтік жағдайлармен анықталады». Бұған қатысты Д.В.Ольшанский: “Тұлға дегеніміз – қарым-қатынастың, сонымен бірге адамдармен байланысудың толып жатқан басқа да түрлерінің нәтижесі”, - деген пікір білдірген. Б.Г.Ананьев тұлғаның дамуының әлеуметтік мәселелеріне тоқтала келіп: “Тұлға – тарихи дамудың белгілі бір кезеңінде, белгілі бір қоғамдық-экономикалық формацияда, белгілі бір ұлттық құрамы бар елде қоғамның жеке адамға көптеген экономикалық, саяси, құқықтық, адамгершілік және т.б. әсерлерінің нысанасы”, - деген анықтама береді. Демек, ХХІ ғасырдың бастапқы кезеңін басынан кешіріп отырған 120 ұлттан құралған тәуелсіз Қазақстан қоғамы да тіл үйренуші мемлекеттік қызметшілерге жан-жақты әсер етеді. Қазақ тілін мемлекеттік қызметшілерге жеделдете оқыту үдерісіне тіл үйренушінің тұлғалық дербестігіне баса көңіл бөлу, оқыту мен тәрбиелеуде оның өзіндік дамуын жеке тұлғаға бағдарланған тәсіл арқылы жүзеге асыру тән. Осыған байланысты қазіргі білім мен біліктілікті арттырудың дамуында жаңа тенденциялар байқалады. Негізгі күш тіл үйренушінің тілдік тұлғасын дамытуға, оның қалыптасуы мен жетілуіне жұмсалады. Қазақ тілін жеделдете оқытудың мақсаты - тілдік тұлғаның өзін дамытуы мен өзін жетілдіруіне мүмкіндік жасау. Оқытудағы бағдар материалдың құрылымы мен нақты жағдайларды логикалық тұрғыдан түсініп, талдау және өнімді қатысымдық әрекет нәтижесінде жаңа білім алудың тәсілдерін ашу, қоғам алдындағы нақты мәселелерді шеше білуге бағытталады. Қазіргі уақытта біліктілікті арттыру жүйесінде мемлекеттік тілді оқытуда жеке тұлғаның өмірі, құқығы мен бостандығы жоғары құндылық болып саналатын Қазақстан Республикасының Конституциясы басшылыққа алынады, білім беруді ізгілендіру мен демократияландыру ұстанымдары анықтайды. Ол «білгір адам» парадигмасын ауыстыратын «білікті тұлға», «қатысымдық тұлға», «құзыретті тұлға» парадигмасы болып табылады.

Адамзат дамуының тарихи және әлеуметтік тәжірибесі дүниетаным, шығармашылық, терең білімділіктің негізі – тіл екендігін көрсетті. Тіл жеке тұлғаның даму ұстанымдарын, сенімін жүзеге асырады, дүниеге деген қайталанбас көзқарасын білдіреді, болып жатқан жағдайға әсерлену қабілеттілігін көрсетеді. Мемлекетіміз жүргізіп отырған тіл саясаты бойынша қоғамымыздағы әрбір азаматтың мемлекеттік қазақ тілін тегін үйренуіне толық құқығы бар.

Үздіксіз білім беру мазмұнын жаңарту қоғамды ақпараттандыру үрдісінің дамуына байланысты өзгеріске ұшырап отырады, ал мемлекеттік тілді оқытуды ақпараттандыру оқыту мақсаттарына терең деңгейде әсер етеді. Соған сәйкес қазақ

тілін жеделдете оқытудың міндеті - адами қарым-қатынасқа дайын, әлеуметтік-лингвистикалық ахуалды дұрыс бағалайтын, мемлекеттік тілді білудің қажеттілігі мен әлеуметтік маңызын терең сезінетін, қазақ тілінде сөйлесім әрекетін жағдаятқа сәйкес үйлесімді қолдана білетін, жоғары азаматтық жауапкершілік пен әлемдік көзқарасының, сана-сезімінің дамуы күнделікті өмір қажеттілігі болып табылатын болашақ ақпараттық қоғам мүшелерінің сапалы жаңа моделін жасақтау болып табылады.

XXI ғасырда әлемдік өркениет төрінен орын алуы үшін, Қазақстанның жан-жақты дамуының бірден-бір жолы ғылымды әр қырынан меңгеру қажет болып отырғаны белгілі. Елбасымыз Қазақстан халқына «Бәсекеге қабілетті халық үшін», «бәсекеге қабілетті экономика үшін» - деген жолдауында: «Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдың бірі» - деген. Қазіргі заман талабына сай, Елбасының халыққа Жолдауы білім беру ісінде де жыл сайын өзгерістер енгізіп отыр. «Жаңа технологиялық күзірет» бағдарлай білу өз бетінше білім беруде стратегиялық міндеттерін табысты шешуге мүмкіндік береді: таңдай білу, талдай білу, өзгерте білу, сақтай білу, жеткізе білу, жүзеге асыра білу», -деп атап көрсеткен.

«Адамның адамшылығы - жақсы ұстаздан» деп ұлы Абай айтқандай, мұғалім тәрбиесі мен өнегесі оқушының болашақ азығы. Жақсы ұстазға кезігіп, тәлім-тәрбие алған шәкірт өмір майданында мойымай күресіп, болашақ жолдарда бағытынан таймасы анық.

Ұрпақ болашағы, халқымыздың келешегі қазіргі ұстаздардың қолында. Тәуелсіз ел атанып, төбемізге ту тігіп, тіліміздің мәртебесі артып, әлемге атымызды танытып жатқан кезеңде ұлттың, елдің болашағы-жас ұрпақ тәрбиесіне де мықты көңіл бөлінуде. Осы егеменді, тәуелсіз Қазақстанда өркениетке бастар жолдың бастауы мектеп десек, мектептің басты тұлғасы, жүрегі-мұғалім.

Қазақ Ұлттық Университетінің «Философия және саясаттану» факультетінің «әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс» кафедрасының әлеуметтану мамандығын игеріп жатырмын. Біздің білім алып, келешекте қандай да бір маман иесі болуымызға себепкер болатын ол бірден-бір Ұстаздар екенің білеміз. Қай заманда болсын, ұстаздарға құрмет жоғары болған. «Тамшысымен тас тесетін бейнебір су тәрізді» деп Әл – Фараби атамыз айтқандай ұстаздарға ілтипат таныту – адамгершілігіңнің ілгері басуының бір қадамы. Өйткені, ұстазға құрмет көрсету – білімге құрмет көрсету деп санаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Реформирование высшего образования в Казахстане и Болонский процесс: информационные материалы для практических действий – Алматы, 2009 – 120 с.
2. <http://www.uniface.kz/index.php?post=article§ion=4&id=26>
3. “Егемен Қазақстан” Республикалық газеті" ААҚ, 2006 Сүлеймен Мәмет.
4. <http://el.kz/m/articles/view/content-4021> El.kz әлеуметтік желісі

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ СТАТУС КАЗАХСТАНСКИХ СЕМЕЙ

Семья является одним из основных социальных институтов, наряду с экономической и политической системами, религией и образованием. Роль семьи значительна, поскольку никакая другая социальная группа не приносит столько значения для нормального физического и культурного воспроизводства общества. В связи с серьезной трансформацией казахстанского общества, начавшейся в последнем десятилетии прошлого века и продолжающейся по сей день, изменились многие социальные связи, обусловившие изменения семьи. Меняются основы экономического функционирования семьи, возможности деятельности и самовыражения, внутренние связи между членами семьи, ценностные ориентации и жизненные приоритеты. Нестабильность семьи приводит к росту неполных семей, снижает родительский авторитет, что отражается на возможностях формирования новых семей, на здоровье взрослых и детей. В целом, это свидетельствует о таких крайне негативных и деструктивных общественных явлениях как ослабление института семьи и семейно-брачных отношений. Решение проблем института семьи немыслимо без изучения механизмов внутрисемейных отношений. Социально-психологический климат в семье определяет устойчивость этих отношений, оказывает решительное влияние на развитие и детей, и взрослых.

Все это доказывает необходимость постоянного мониторинга состояния семьи, и разработки действенных мер социальной помощи семье со стороны государства. В связи с обозначенной необходимостью было проведено исследование состояния современной казахстанской семьи как социального института и малой социальной группы и перспектив ее развития. Исследование было проведено в сентябре-ноябре 2007 года Центром Изучения Общественного Мнения (ЦИОМ) по заказу Фонда ООН в области народонаселения (ЮНФПА) и при поддержке Национальной комиссии по делам семьи и гендерной политике при Президенте РК [1]. По результатам исследования был написан отчет и выпущена публикация «Положение семьи в Казахстане: обзор ситуации и результаты социологического исследования». Публикация разработана и подготовлена к печати Центром гражданских инициатив при технической помощи ЮНФПА.

Официальная статистика свидетельствует об увеличении числа монородительских семей, что обусловлено высоким числом разводов в семьях с детьми, увеличивающимся числом внебрачных рождений, высокой смертностью мужчин трудоспособного возраста [2]. Так же представляет интерес анализ социальных групп, из которых состоит сегодня казахстанское общество - в чём они различаются между собой, каковы перспективы их развития. В данной статье

представлены некоторые результаты обозначенного выше исследования в разрезе монородительских и полных семей.

В данном исследовании применялся количественный метод исследований – стандартизированный опрос методом face-to-face. Общий объем выборки – 3000 человек. Выборка, применяемая в данном исследовании, - многоступенчатая стратифицированная случайная.

В исследовании принимали участие жители всех областей Казахстана, а также гг. Астана и Алматы. В каждой области были опрошены жители областного центра, одного малого города и нескольких сел (в зависимости от доли сельского населения в области). Всего были опрошены жители 80 населенных пунктов республики. Подробно механизм отбора населенных пунктов и доли выборки в каждом из них описаны в опубликованном отчёте по результатам данного исследования, упомянутом выше.

Для анализа данных была создана переменная, в которой обозначены монородительские семьи – один родитель и несовершеннолетние дети, и полные семьи – двое родителей и несовершеннолетние дети. В монородительских семьях подразумевается наличие одного из родителей (мать или отец). Причины одинокого родительства могут быть различны: рождение ребёнка вне брака, развод родителей или смерть одного из супругов. Переменная была создана на основе нескольких переменных, это семейное положение и наличие несовершеннолетних детей в семье респондента.

В результате выборка разделилась на три категории респондентов: монородительские семьи (12,4%), полные семьи (58,1%) и респонденты не состоящие в гражданском или официальном браке и не имеющие несовершеннолетних детей, либо семьи без детей, либо семьи со взрослыми детьми и т.п., условно назовём эту категорию «другие домохозяйства» (29,5%).

В рамках данной статьи рассматриваются следующие факторы социально-экономического статуса семей: уровень образования и социально-профессиональный статус главы семьи, а так же материальное положение семьи. Последний индикатор представляет повышенный интерес, как отмечает Н.Е.Тихонова это единый индикатор, свидетельствующий о реальном статусе человека в российском обществе [3, с.78]. Поскольку казахстанское и российское общества объединяет общее советское прошлое, последующий трансформационный период, обозначенный подход справедлив и для анализа статусов в нашей стране.

Анализируя индикатор уровня образования в разрезе семей, следует отметить, что высший уровень образования шире распространён среди категории «другие домохозяйства», т.е. среди семей без детей или несемейных граждан или среди граждан, у кого дети выросли, 42% респондентов этой категории отметили высший уровень. Среди монородительских и полных семей доля таких респондентов 36,6% и 33% соответственно. Среди представителей монородительских и полных семей чаще, чем среди «других домохозяйств» распространён средний специальный уровень образования. В целом можно отметить, что уровень образования равномерно распределён в разрезе монородительских и полных семей.

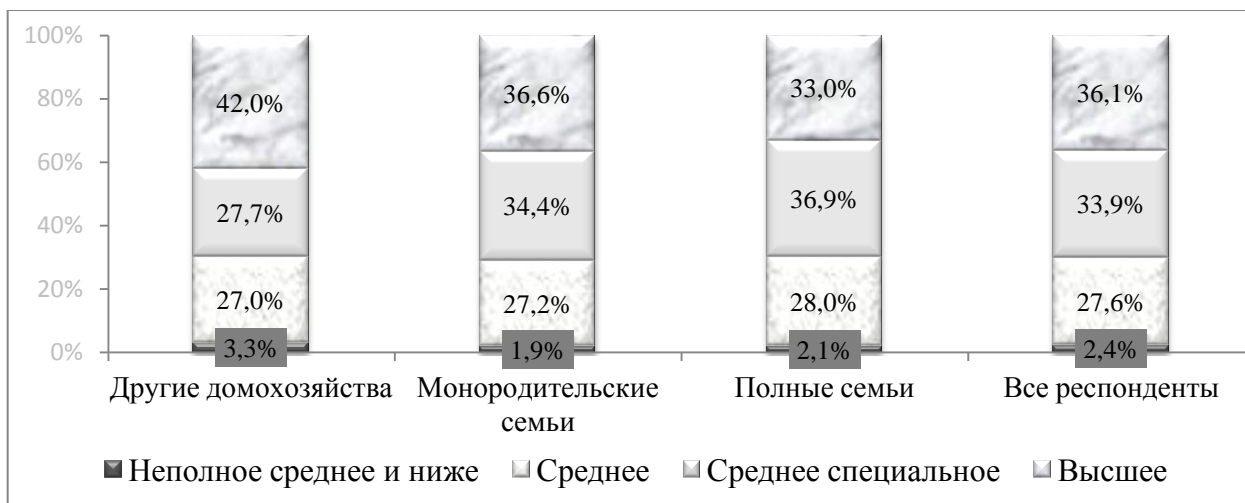

Рисунок 1 – Уровень образования в разрезе категорий респондентов.

Анализ данных не показал различий социально-профессионального статуса глав домохозяйств в разрезе изучаемых категорий респондентов, т.е. не наблюдается более частого распространения определенного профессионального статуса среди глав монородительских или полных семей.

Для оценки материального благосостояния семьи, всем участникам опроса предлагалось выбрать определённое описание, которое наиболее соответствует материальному положению семьи респондента. Анализ данного вопроса в разрезе категорий семей показал, что ответы, описывающие затруднительное материальное положение, чаще распространены среди монородительских семей. Данное распределение ответов статистически значимо, о чём свидетельствует значение $p < 0,05$, результаты представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Описание материального положения семей респондентов.

Материальное положение	Тип семьи			Все респонденты
	Другие домохозяйства	Монородительские семьи	Полные семьи	
Денег не хватает даже на питание	1,5%	4,0%	2,4%	2,3%
На питание денег хватает, но покупка одежды вызывает серьезные проблемы	18,2%	25,5%	19,0%	19,6%
Купить сейчас телевизор, холодильник или стиральную машину было бы трудно	39,5%	36,3%	40,6%	39,7%
Денег вполне хватает на крупную бытовую технику, но мы не могли бы купить новую машину	22,8%	16,7%	22,4%	21,8%
Наших заработков хватает на всё, кроме	7,2%	8,6%	10,2%	9,1%

таких дорогих приобретений, как квартира				
Материальных затруднений не испытываем, при необходимости могли бы приобрести квартиру	2,7%	1,9%	1,9%	2,1%
Затрудняюсь ответить / нет ответа	8,0%	7,0%	3,5%	5,3%

Распространённость затруднительного материального положения среди монородительских семей подтверждается данными об уровне удовлетворённости уровнем жизни семьи. Низкий уровень удовлетворенности шире распространён среди представителей монородительских семей, чем среди других изучаемых социальных групп. Различия в ответах статистически значимы на уровне $p < 0,05$, результаты представлены на рисунке 2.

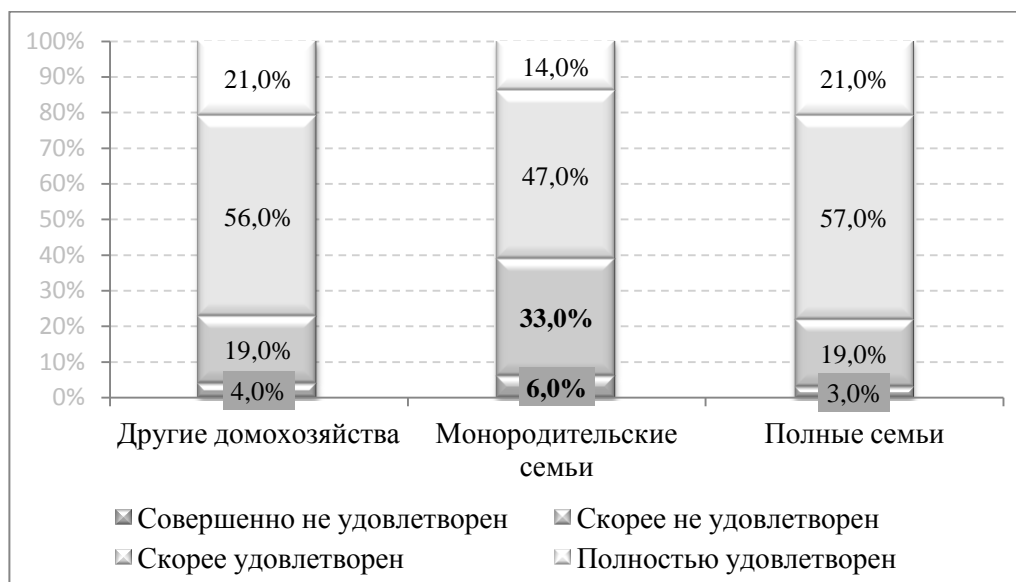

Рисунок 2 – Распределение ответов респондентов на вопрос: «В какой степени Вы удовлетворены уровнем жизни Вашей семьи?».

Вместе с тем, при изучении материального положения домохозяйств, всем респондентам был задан вопрос: «Если сложить доходы, получаемые всеми членами Вашей семьи, то в какую из перечисленных, ниже групп попадает совокупный среднемесячный доход Вашей семьи?». Анализируя данный вопрос в разрезе переменной категорий семей, наблюдаются статистически значимые различия ($p < 0,05$). Доходы монородительских семей ниже, чем доходы в полных семьях и других домохозяйствах, так же они ниже, чем в среднем по всем респондентам, что представлено на рисунке 3.

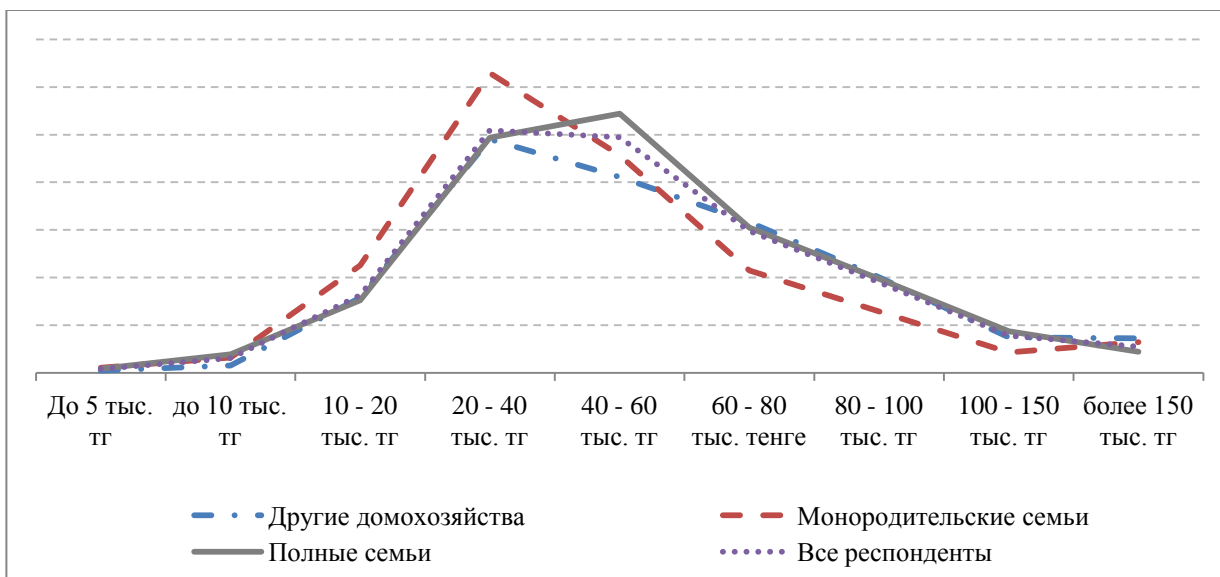

Рисунок 3 – Данные о совокупных доходах респондентов в разрезе категорий респондентов.

Результаты исследования, представленные в данной статье, требуют дальнейшего изучения, представляет интерес прослеживание динамики обозначенных индикаторов. Анализ всесторонних аспектов повседневной жизни монородительских семей, таких как, воспитание ребенка, совмещение работы и семьи, организация институционального образования ребенка, позволит понять, как одинокий родитель организует и совмещает семейную жизнь и воспитание ребенка с работой и обеспечением экономической самостоятельности неполной семьи, что позволит выявить модели социальной и экономической адаптации монородительской семьи в нашем обществе. Всесторонний анализ социально-экономического положения семей поможет понять, какой статус занимает монородительская семья в современном казахстанском обществе

Литература

1. Положение семьи в Казахстане: обзор ситуации и результаты социологического исследования, Алимбекова Г.Т., Зайналова Е., Сванова А., Алматы, 2008 год.
2. Официальный сайт Комитета по статистике Министерства Национальной Экономики РК, режим доступа: http://www.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/publicationsPage
3. Социальная структура России: теории и реальность, Н.Е.Тихонова, изд. Новый хронограф, Москва, 2014 год

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Аубекерова М., Сарыбаева И. С.</i> ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ЖАСКЕЗЕҢІНЕСӘЙКЕ САУЫТҚЫМАЛЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТАРЫНЫҢ СИПАТЫ	3
<i>Аманов Е. Е., Сарыбаева И. С.</i> ЖАСӨСПІРІМДЕР АРАСЫНДАҒЫ НАШАҚОРЛЫҚ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ КӨРІНІСІ РЕТІНДЕ	8
<i>Анетқызы А., Садырова М. С.</i> МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ ЖАСТАРДЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ	14
<i>Баймұхат А., Муслимова Қ. С.</i> ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫНЫҢ ҚҰҢДЫЛЫҚТАРЫ	20
<i>Бейсенбекова Т. А.</i> ХАЛЫҚТЫҢ ҚАРТАЮЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	24
<i>Болат Ж., Сарыбаева И. С.</i> МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ ЖАСТАРДЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	31
<i>Дигель И., Мямешева Г. Х.</i> СОЦИАЛЬНЫЙ И КУЛЬТУРНЫЙ КАПИТАЛЫ КАК ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ "ЗЕЛЁНОЙ" ЭКОНОМИКИ	36
<i>Ерекешова Н., Абдирайымова Г. С.</i> ҚОҒАМДАҒЫ ҚАРТ АДАМ ЖАҒДАЙЫНЫҢ ТАРИХИ ФОРМАЛАРЫ	41
<i>Жармұхаметов Ж. Н.</i> ЗАГАДКА ФРАНЦУЗСКОЙ ЖИЗНИ	47
<i>Жалғасұлы А., Садырова М. С.</i> ФАКТОРЫ, СИМПТОМЫ, МЕХАНИЗМЫ АЛКОГОЛЬНОЙ ЗАВИСИМОСТИ И ТЕХНОЛОГИИ ПРОФИЛАКТИКИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ	52
<i>А. Л. Зеленский., Мямешева Г. Х.</i> КОНЦЕПЦИЯ СУБЪЕКТА А. БАДЬЮ В КОНТЕКСТЕ ПОСТСОВЕТСКИХ ОБЩЕСТВ	58
<i>Қаният Д., Муслимова Қ. С.</i> ЗАМАНАУИ ҚОҒАМДАҒЫ ЖАРНАМАНЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ	66
<i>Киндикбаева К., Мямешева Г. Х.</i> ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ.	71

<i>Мұрат А., Жаназарова З.Ж.</i> ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚСЫЗ БАЛАЛЫҚ ШАҚ ӨМІРДІҢ БОЛАШАҚ КЕПІЛІ	76
<i>Мусалин А.А., Мямешева Г.Х.</i> ИСЛАМСКИЙ БАНКИНГ КАК СОВРЕМЕННЫЙ СОЦИАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ	79
<i>Сияз Г.Н.</i> ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫСКЕРЛЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ КӘСІБИ ДАМУЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ҚҰНДЫЛЫҚТЫ БАҒДАРЛАР	84
<i>Тулешева А., Мямешева Г.Х.</i> КУЛЬТУРНЫЙ КАПИТАЛ И СРЕДСТВА МАССОВОЙ КОММУНИКАЦИИ	90
<i>Усінханова Г.</i> ЖЕТІМДЕР ҮЙІ ТҮЛЕКТЕРІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ МАҢЫЗДЫ БАҒЫТТАРЫ	96
<i>Хажыбекова А.</i> МҮГЕДЕК БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК МӘДЕНИ ОҢАЛТУ	101
<i>Хибина Н.Н.</i> АДАМНЫҢ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӨЗГЕ ДЕ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫНА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ БІР ТҮРІ РЕТІНДЕ ХАТ ЖАЗЫСУ, ТЕЛЕФОНМЕН СӨЙЛЕСУ, ПОШТА, ТЕЛЕГРАФ ХАБАРЛАРЫ НЕМЕСЕ ӨЗГЕ ДЕ ХАБАРЛАР ҚҰПИЯСЫН БҰЗҒАНЫ ҮШІН ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПТЫЛЫҚТЫ БЕЛГІЛЕУДІҢ КЕЙБІР ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	107
<i>Matiyeva K.</i> ETHNOCULTURE OF THE VAINAKH PEOPLE IN THE MIRROR OF TRADITIONS	112
<i>Burkhanova D.K., Myrzabekova A.A.</i> THE FOCUS OF SOCIOLOGICAL ATTENTION TO THE TIME CONCEPT	115
<i>Қағазшай А.Қ., Султанова А.М.,</i> ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕРІ	120
<i>Шабденова А.Б.</i> СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ СТАТУС КАЗАХСТАНСКИХ СЕМЕЙ	124

**Весенняя сессия молодых ученых социологов и социальных работников
Казахстана**

«КУЛЬТУРНЫЙ КАПИТАЛ И СТАТУСНЫЙ СИМВОЛИЗМ»

Сборник международных статей

Алматы-2016

Подписано в печать 27.04.2016.

Тираж 50 экз7

Отпечатано в Фонде Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации